

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

AHMET BALCI

RUS KİMLİĞİ VE DIŞ POLİTİKA ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI

TEZ YÖNETİCİSİ:

Yrd. Doç. Dr. HALUK ÖZDEMİR

KIRIKKALE 2008

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Rus Kimliği ve Dış Politika Üzerindeki Etkileri” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

Ahmet BALCI

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
Ulusal Kimlik, Dış Politika ve Ulusal Çıkar	5
1- Ulusal Kimlik	5
2- Ulusal Kimlik ve Ulusal Çıkar	8
3- Ulusal Çıkar ve Dış Politika	9
4- Ulusal Kimlik ve Dış Politika.....	13
İKİNCİ BÖLÜM	
Rus Ulusal Kimliğinin Kırılma ve Şekillenme Süreci	16
A) Rus Ulusal Kimliğinin Evrimi	16
1- Çarlık Dönemi ve İmparatorluk Geleneği.....	18
2- Sovyet Dönemi ve Süper Güç Kimliği.....	20
3- Soğuk Savaş Sonrası Kimliksel Dönüşümler.....	26
a) Yeltsin Dönemi.....	26
b) Putin Dönemi.....	35
B) Rus Kimliğinin Karakteristikleri	42
1- Emperyal - Mesihçi Kimlik.....	43
2- Jeopolitik Kimlik.....	47
3- Rus Lideri ve Anavatan Sevgisi.....	51
4- Din Unsuru ve Ortodoks Kimliği.....	54
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
Rus Dış Politikasına Etki Eden Kimlikler, Düşünsel Akımlar ve Sorunlar	59
A) Düşünsel Akımlar	59
1- Batıcılar/Atlantisler.....	65
2- Slavofiller / Pan-Slavizm.....	72
3- Bolşevizm / Komünizm.....	74
4- Avrasyaizm (Klasik Avrasyacılık) / Avrasyacılar.....	78
B) Kimlikle İlişkili Dış Politika Sorunları (Yakın Çevre Politikası)	85
1- Bağımsız Devletler Topluluğu.....	93
2- Dışarıda Kalan Ruslar (Rus Diasporası).....	100
3- Soğuk Savaş Sonrası Kimliksel Dönüşümde Yaşanan Sorunlar	103
SONUÇ	108

ÖNSÖZ

Rus kimliği ve dış politikası arasındaki ilişkinin araştırılması çeşitli açılardan büyük önem arz eder. Her şeyden önce çok güçlü ve büyük bir orduya sahip olan ve geniş bir coğrafyayı kontrol altında tutan Rusya'nın izleyeceği dış politikaların doğuracağı sonuçlar küresel olacaktır. Bu yüzden uluslararası güvenlik ve istikrar açısından son derece önemli olan Rus dış politikasına yön veren Rus kimliğinin iyi anlaşılması ve dış politikaya nasıl bir etkide bulunduğunun araştırılması, üstünde durulması gereken bir konudur. Bu bağlamda nükleer bir güç olan Rusya'nın eğilimleri son derece önemlidir.

Rusya'nın küresel öneminin yanı sıra Türkiye ile aynı bölgede yer alan Rusya'nın eğilimlerinin anlaşılması biz Türk araştırmacılar için başka bir önemli konudur. Çünkü Bu eğilimler açısından bakıldığında Türkiye de kendi dış politikasını bu algılayış (eğilimler) ve değişimlere göre ayarlayabilir. Şu bir gerçektir ki Rusya, Türkiye açısından hem bölgesel bir komşu hem potansiyel bir tehdit hem de büyük bir ticaret ortağı olarak son derece önemlidir.

Rus ulusal kimliğinin oluşturulmaya çalışıldığı Soğuk Savaş sonrası uluslararası ortam belirsiz ve değişken bir sisteme dönüştü çünkü tek kutuplu sistemin tüm dünyayı nükleer tehditten uzaklaştırdığı düşünülüyordu, ancak Rusya Soğuk Savaş döneminde etki alanlarından çekildiğinde dünya bu sefer milliyetçilik temelinde gelişen iç savaşlara sahne oldu. Rusya bu savaşlarda kendi ulusuna yakın kimlikleri destekleyerek artık yeni savaşların ideolojik değil kimlik ayrımlarından (dil, din, medeniyet, kültür) doğacağını gösterdi. Bu durum Rusya'nın aslında artık kimlik unsurunu öne çıkararak yeni düzeni şekillendirmeye çalıştığını gösterdi.

Her tez çalışmasında olduğu gibi bu tez çalışmasında da bir takım zorluklarla karşılaşmıştır. Söz konusu zorlukların başta geleni, çalışma konusu ile ilgili Türkiye'de çok fazla yararlanabileceğimiz uzman hoca bulunmamasıdır. Buna karşılık söz konusu sıkıntının varlığı beni farklı yönelimlere yöneltmiş ve araştırmalarımı birçok araştırma kuruluşunun Rus uzmanlarıyla (özellikle ASAM Rusya uzmanı Sayın İlyas Kamalov'dan faydalandım) zenginleştirme yoluna itmiştir. Buna ek olarak Rus ulusal kimliği ve dış politikası konusunda uzman olunmasa da birçok Rus uzmanıyla çalışma fırsatı buldum. Kaynakların zengin olmayışı ve Türkiye'de Rus uzmanları sayısının azlığına rağmen bu çalışmanın Rus ulusal

kimliğinin ve bu kimliğin dış politikaya yansıması alanındaki çalışmalara katkıda bulunacağını dışunmekteyim.

Kırıkkale niversitesi uluslararası ilişkiler bölüm başkanı Yrd. Doç. Dr. Haluk zdemir yönetiminde yapılan bu tez çalışması esnasında yardımlarını benden esirgemeyen ve yönlendirmeleriyle bana önemli katkıda bulunan Sayın zdemir'e özellikle teşekkür borçlu olduğumu ifade etmeliyim ayrıca bu süreçte yardımlarını esirgemeyen bütün bölüm hocalarıma ve Kamu yönetimi bölüm başkanı Hüseyin Demir'e de teşekkürlerimi sunarım. Tezi yazarken ve adlarını burada sayamayacağım tüm aile üyelerim ve arkadaşlarıma da katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunduğumu da belirtmeliyim. Son olarak, tez çalışması boyunca maddi ve manevi desteklerini benden esirgemeyen ve bu günlere gelmemde büyük emekleri geçen anneme, babama ve ablama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

GİRİŞ

Ulusal kimlik, ortak dil, kültür, din, coğrafya ve tarih gibi ögelere dayanan ve “öteki” ile doğrudan temaslar sırasında bir ulusu diğerinden farklılaştıran ve eşsizleştiren bir aidiyet algılamasıdır. Bu haliyle kimlik, “benlik” duygusu veren ve bu benliğin dış dünya ile ilişkisini anlamlandıran bir mekanizmadır. Bu bağlamda kimliğin oluşumu hem “kapsayıcı” hem de “dışlayıcı” bir süreçtir. Kolektif bir benlik olan “biz” düşüncesi, bize benzemeyenlerin, bize ait olmayanların bir yandan var olmasını öte yandan da dışlanmasını öngörür. Ulusal düzeyde, “biz” ve “ötekiler”i ayırıştırarak ve yeniden üreten en işlevsel araç ve süreçlerden birisi olan dış politika, sınır üreten “öteki”ni dışlayan yönüyle ulusal kimliğin vazgeçilmez bir girdisini oluşturur. Ortak dil, kültür, din, coğrafya ve tarih gibi ögelerin yanı sıra “öteki” uluslarla ve devletlerle temasın özel tarihi ve biçimi bir ulusu diğerlerinden farklılaştırır, yani kimliklendirir. Dış politikanın “öteki” ile temasın kurumsallaşmış biçimi olması da bizi dış politika/ulusal kimlik ilişkilerine götürür.

İmparatorluk yapısını bırakarak ulusal kimlik anlayışına geçiş, Rusların ideolojik değişiklikler çerçevesinde yeni bir dünyaya¹ itilmesine sebep olmuş, bu yeni dünya ise Rus insanının hemen kabullenebileceği bir süreç getirmemiştir. Çünkü halkın kimliğini şekillendirme konusunda şimdiye kadar tutunduğu Jakoben tarz her ne kadar büyük sorunlar yaratmadıysa da Rusya sancılı bir dönem geçirmiş ve bazı kimlik unsurları gerek devleti yönetenler gerekse halk tarafından benimsenememiştir.² Aslında bu tezin asıl amacı Rusya’nın kimlik değişiminin bölgesel dış politikasını nasıl etkilediği ve bu dış politika yöneliminin sistemde onu nasıl bir konuma getirdiğini ortaya koymaktır. Çünkü Rusya’nın tarihten gelen ve süreklilik arz eden bazı dış politika projeleri vardır ve bu projeler Rus

---

¹ Bu dönemde Soğuk Savaş döneminde düşman olarak algıladığı ulusal-devlet formatında oluşturulmuş olan Batı dünyasının bir üyesi olma zorunluluğu hissetmiştir.

² Örneğin Sistemden pasifize edilmiş bir Rusya’nın eski Süper güç kimliğine olan özlemi ve Batı tarafından halkın aşağılanmayı gururuna yedirememesi.

kimliği çerçevesinde şekillenmiştir. Bu bağlamda değişen kimlik zihniyetinin Rus dış politikasına nasıl bir etki yaptığı ve yapabileceği konuları, üstünde önemle durulması gereken noktalardır.

Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra Doğu Bloğu'nun dağılmasıyla birlikte 50 yıl boyunca süren ve uluslararası ilişkilere egemen olan ideolojik çatışma esaslı iki kutuplu sistem sona ermiştir. Bu değişim ise Rus insanında var olan büyük güç psikolojisinde bir kırılma ve Avrasya güç dengelerinde bir boşluk yaratmıştır. Bu boşluk, yeni bağımsızlığını kazanmış devletlerde zaafiyet ve belirsizliğe yol açmakla kalmamış, Sovyetler'in dağılması sonrası Rusya sınırları içinde de başkaldırılara ve krizlere neden olmuştur. Böylece Ruslar ikinci dağılma dalgası korkusuyla karşı karşıya kalmışlardır.

Rus ulusal kimliğinde yaşanan bu değişim aslında yaklaşık 70 yıllık komünist rejimin Rus halkının beklentilerine karşılık verememesiyle alakalıdır. Çünkü egemen komünist rejim, ülkeyi dünyanın geri kalan bölümünden tamamen uzaklaştırmış ve yabancılaştırmıştır. Bu bağlamda Rusya bugün gerçekten muazzam bir dönüşüm yaşamaktadır. Bu dönüşümün, Rusya'nın üçüncü dönüşümü olduğu söylenebilir. Rusya'nın birinci dönüşümü Çarlıktan Komünizme, ikinci dönüşümü ise komünizmden demokratik kapitalizme geçti. Boris Yeltsin'in siyasi sahneden çekilip yerini Vladimir Putin'e bırakmasıyla başlayan üçüncü dönüşüm bugün hala devam etmektedir. Geriye dönüp baktığımızda, bu dönüşümün, en başta Yeltsin'in ekonomik, siyasi ve idari alanlarda yarattığı olumsuz mirasın tasfiyesini bir an önce tamamlamayı hedeflediği ve bunu yaparken bir takım yeni politika ve tedbirlerle Rusya'ya genel bir disiplini, düzeni ve otoriteyi empoze etmeyi, böylece Rusya'yı yeniden güçlü hale getirmeyi amaçladığı anlaşılıyor.

Rus ulusal kimliğinin dış politikaya etkisi ilginç bir tez konusudur çünkü bölgenin ve küresel sistemin en önemli aktörlerinden biri olan Rusya'nın dış politikasındaki davranışlarına ve yönelimlerine temel oluşturan unsurları anlamak, bölgesel büyük bir güç olan Rusya'yı anlamak için bir ön koşuldur. Ayrıca bölgede etkinlik alanlarını genişletmek isteyen bir Türkiye'nin önündeki en büyük rakip olan Rusya'nın kimliksel dinamikleri ve coğrafyası, onun bölge politikalarından tecrit edilemeyeceğini göstermektedir. Rusya'nın Türk dünyasındaki tarihsel, ekonomik ve kültürel ağırlığı, Türk araştırmacıların Rusya'yı iyi tahlil etmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Tezimde ilk bölümü, daha sonraki tartışmalar açısından da önem arz eden ulusal kimlik, ulusal çıkar ve dış politika arasındaki geçişkenlik ve bu kavramlar arasındaki yakın ilişkilere ayrılmıştır. Her ne kadar dış politikayı şekillendiren ana unsur ulusal kimlik olsa da dış politikayı yönlendiren bir diğer önemli unsurun ulusal çıkar olduğu yadsınamaz bir

gerçektir. Bu çerçevede bu bölümde öncelikle kimliğin bir ulus için ne anlama geldiği sorusu yanıtlanmaya çalışılmış, ardından ulusal çıkar ile ulusal kimlik arasındaki ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Çünkü her ne kadar ulusal kimlik tezde dış politika yönelimini belirleyen temel argüman olarak ele alınsa da ülkeler attıkları adımlarında öncelikle kendi çıkarlarını zedelemeyecek yolları kullanmaya özen göstermektedir. Ardından ulusal çıkar ve dış politika arasındaki ilişkiyi açıklayarak ülkelerin çıkarlarını sahip oldukları kimlikler çerçevesinde tanımladıkları gösterilmeye çalışılmıştır. Uluslar da insanlar gibi belli bir aidiyete sahiptir ve bu aidiyet hissi insanlarda olduğu gibi bazı kararlarında onları duygusal tercihler yapmaya itebilir. İşte bu noktada ulusal kimliğin dış politikada karar vericileri nasıl içsel bir baskıyla yönlendirdiği bu kısımda ortaya konmaya çalışılmıştır.

Tezde değinilen ikinci husus, ulusal kimliğin tarihsel kökeninin yadsınamazlığıdır. Çünkü Rusya gibi imparatorluk yapısından gelen kolonyal kimliğe sahip ve kendine münhasır ulusları belli kalıplar içinde tanımlamak zordur. Bu paralelde ilk olarak Rus ulusal kimliğinin evriminin incelendiği kısım kendi içinde üçe ayrılmıştır. Çarlık döneminde oluşan Ortodoks kimliği, Sovyet döneminde oluşan ideolojik temelli sınıf kimliğine dayanan komünist kimlik ve ardından Soğuk Savaş sonrası uluslaşmaya çalışan ve bu noktada eski düşünce akımları (Batıcılık ve Avrasyacı düşünce) tarafından etkilenen Rusya Federasyonu'nun kimliği. Rus kimliğinin bu ayırıcı noktaları tarihsel süreçte hep var olmuş ve bu ayrılıklar "öteki" tanımlamasında Rus karar vericilerinin emperyal emellerini enternasyonal bir kimliğe taşımıştır. Böylece Rus insanının ulusal çıkarları her dönem farklı bir kimlikle (Ortodoks, Hıristiyan, Proletarya kardeşliği vb.) yeniden şekillenmiş ve uluslararası sistemde Rus devleti güçlü konumunu sürekli hale getirmiştir.

Bu bölümün ikinci kısmında ise Rusya'nın kendine münhasır yapısını daha net ortaya koyabilmek için Rus ulusal kimliğinin temel karakteristikleri olarak adlandırılacak unsurlar, yani lidere verilen önem, anavatan sevgisi, din unsuru - Ortodoks kimliği, emperyal-mesihçi kimlik ve jeopolitik kimlik ele alınarak Rus halkının çevresini nasıl algıladığı tartışılmıştır. Emperyal/mesihçi kimliğin, Rus ulusal kimliğinde geçmişten günümüze gelen kurtarıcı ve yönlendirici bir şekilde tasvir edilmesiyle alakalı olduğu söylenebilir. Lidere ve anavatana duyulan sevgi ve Rus insanının milliyetçi komünal yapısı her zaman güçlü bir lider gereksinimi doğurmuş ve kurtarıcı vizyon burada da kurtarıcı bir lider tasviriyle ifade bulmuştur. Çünkü jeopolitik açıdan sınırlarının geçişken olması ve sürekli bir çatışma potansiyeli olan bir bölgede farklı etnik unsurlarla beraber yaşama zorunluluğu Rus insanında coğrafya bağlamında kimliklendirme açısından yeni açılımlar sunmuş ve özgün yapısına artı değerler kazandırmıştır. Son olarak, Ortodoks kimlik de yine Rus insanının geçmişten gelen

biriciklik duygusunu okşayan ve Rusların diğer uluslardan olan farkını salt olarak ortaya koyan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü bölüm ise Rus dış politikasına etki eden kimlikler, düşünsel akımlar ve bunların getirdiği sorunlarla alakalıdır. Çünkü ikinci bölümde ele alınan Rusya'nın tarihsel kökeni ve kendine münhasır karakter yapısının kimliğe dair düşünsel akımlara nasıl yansıdığı ortaya konarak Rus kimliği ve dış politikası arasındaki bağlantı kurulmuştur. Böylece Avrasyacılık, Batıcılık, Slavofil düşünce ve Komünist düşünce geçmişte ve günümüzde Rus halkının kendini nasıl ifade ettiğini ve hangi düşüncelerden etkilendiğini, bu paralelde nasıl bir hayat felsefesi benimsediğini ve bu hayat felsefelerinin nasıl bir dış politika yarattığı bu kısımda verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nda "ulusal kimlik" tartışmalarının sadece iç yapılanmaya yönelik olmadığı, kimlik/dış politika ilişkisi bağlamında Rusya'nın dünyaya bakışı ve onu algılayış biçimini de derinden etkilediği söylenebilir.

Rus ulusal kimliğine yönelik tartışmalar, Rusya'nın uluslararası ve bölgesel güvenlik politikalarına doğrudan yansımaktadır. Dolayısıyla kimlik tartışmaları Rusya'nın dış/bölgesel politikasından bağımsız, salt ulusal/siyasal bir süreç değildir. Bu nedenle tezin ana argümanı olan dış politika ve kimlik arasındaki geçişkenliğin en iyi test zemini Rusya Federasyonu'nun en çok sorunla karşılaştığı "yakın çevre" politikasıdır. Bundan dolayı bu bölümün ikinci kısmında Rus ulusal kimliğinin bu süreci yaşadktan sonra ne tür sorunlarla karşılaştığı ele alınmıştır. Bu bağlamda "yakın çevre"deki sorunlar (BDT, Rus diasporası ve Soğuk Savaş sonrası kimliksel dönüşüm sorunları) geçiş sürecinin ne kadar sancılı olduğunu göstermekte ve bu süreç yeni kimliği şekillendirmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ULUSAL KİMLİK, DIŞ POLİTİKA VE ULUSAL ÇIKAR

1- ULUSAL KİMLİK

Sosyal bilimlerde birçok kavramda olduğu gibi kimlik konusunda da kesin tanımlamalara ulaşmak zordur. Ancak yinede kimliğin mikro düzeyde bireye ve bireyin kendini nasıl algıladığına ilişkin bir kavram olduğu söylenebilir. Dolayısıyla kimlik, insanları hem tanımlayan hem de onlara yön veren, nasıl düşünmesi, duyması değerlendirmesi ve sonuçta davranması gerektiğini tanımlayan zihinsel bir yapıdır. Bu paralelde Ulusal kimlik, ortak dil, kültür, din, coğrafya ve tarih gibi öğelere dayanan ve “öteki” ile direk temasa geçen böylece bir ulusu diğerinden farklılaştıran eşsizleştiren yani kimliklendiren bir aidiyet hissidir. Bu haliyle kimlik, “benlik” duygusu veren ve bu benliğin dış dünya ile ilişkisini anlamlandıran bir mekanizmadır. Bu bağlamda kimliğin oluşumu hem “kapsayıcı” hem de “dışlayıcı” bir süreçtir. Kolektif bir benlik olan “biz” düşüncesi, bize benzemeyenlerin, bize ait olmayanların bir yandan var olmasını öte yandan da dışlanmasını öngörür.³

18. yüzyıl öncesi egemen meşruiyetini “Tanrı”dan alan birey pasif bir tebaa konumundadır ve siyasi alanda iktidar sahibi olması söz konusu değildir. Sanayi devrimi sonrası yöneten yönetilen arasında meşruiyet zemini değiştiğinde başka bir ifadeyle egemen meşruiyetini halktan aldıkça birey, tebaa olmaktan çıkıp ödev ve sorumluluk üstlenen yönetime girerek aktif katılan yurttaş olmuştur. Yurttaş bu değişim sürecinin sonunda oluşan ulusal kimliğini ise “doğal bir öz” ifadesinden çok modernite ile ortaya çıkan değişime dayandırabilmiş ve bir ulusa ait olma bilincinin kökenini o duyguyu yaşamaktan çok o ulusun toprak sınırları içinde doğmayla özdeşleştirebilmiştir.⁴ 1815–1870 döneminde gücün

³ Zeynep Dağı, *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış politika Rusya'nın Dönüşümü*, İstanbul: Boyut Kitapları, 2002, s. 46.

⁴ Niyazi Kızılyürek, *Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s. 17.

belirleyicisi olan toprak kavramı, bu dönemde “ulus-devlet sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde, yönetimi altındaki halkı türdeşleştirmek için ortak kültür, simgeler ve değerler oluşturarak, gelenek ve köken mitlerini canlandırarak birleştirmeyi amaçlamış”⁵ ve modern devlete bu alanda egemen olma hakkı vermiştir.

Bu değişim süreci temelde radikal unsurları içinde barındırıyor ve Aydınlanma tarafından yayılan felsefi ve bilimsel fikirlerin etkisi altında dinsel inancın entelektüel anlamda sürdürülmesi giderek zorlaşıyordu. Bu bağlamda bu zihniyet “ilahlaştırılmış ve kişiselleştirilmiş bir tanrıya olan inancın yitirilmesi ve mutlu bir dünyevi kader inancının kazanılması(ulus bilinci)”⁶ noktasında kendini dönüştürmektedir. Siyaset ve kültürü birbiriyle bağlantılayan “Aydınlanma” bu değişimi tetiklemiş ayrıca yerel birliklikleri bir ulus bilinci oluşturacak şekilde dönüştürmüş ve yeniden anlamlandırmıştır. Böylece tebaalar yurttaşa dönüşmüş diğer bir deyişle yeni bir toplumun üyesi(ulus) haline gelmiştir. Tebaanın yurttaşa dönüştüğü bu dinamik süreçte ise ulus altı(yerel) ve ulus dışı(imparatorluk) bağlılıkların yerini ulusal aidiyet almıştır. Bu sürecin en etkin denetleyicisi ise şüphesiz devlet olmuş ve hegomonik gücü sayesinde kimliklendirme noktasında öne çıkacak unsurları belirlemiş, sistemde istemediği unsurları ise tasfiye etmiştir.⁷ Oluşan bu yeni sistem insanların aidiyetlerini sağlamak için devletin dış politikada tanımladığı yeni ötekileri ortaya çıkarmış bu durumda yeni çatışma alanları yaratmıştır.

Ulus-devletlerin dünyanın farklı yerlerinde farklı tarihsel süreçler sonunda ortaya çıktığı herkesin bilgisi dâhilinde olan bir süreçtir ancak baktığımızda bu yapının üstünde oturduğu kavramlar ise Erol Kurubaş’ın tanımladığı gibi genel kurallara oturtulabilmekte ve genel bir tanım yapılabilmektedir;

Ulus-devlet sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde (ülke), yönetimi altındaki toplulukları ve bunlara ait alt kimlikleri (bölgesel, etnik, dilsel ve dinsel farklılıkları) gelenek ve köken/soy mitlerini canlandırarak (gerekirse uydurarak) ortak kültür, simgeler ve değerler çerçevesinde türdeşleştirmeye çabalayan ve böylece tek bir bütün olarak genelleştirilmiş üst kimlik(ulus) içinde onları örgütleyen siyasi yapılar(egemenlik)⁸

Ancak bu tanımlamayı Rusya bağlamında düşünürsek öncelikle Avrupa’da (Batı Avrupa) ulusun devleti oluşturduğunu bu bölgelerin dışında ise devletin ulusu oluşturduğu gerçeğini her zaman göz önünde tutmalıyız. Buna ek olarak güçlü devlet geleneğini de eklersek halkın kimlik bağlamında ne kadar büyük bir dönüşüm yerine “dönüştürülme”

⁵ Erol Kurubaş, *Asimilasyondan Tanınmaya*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004 s. 365.

⁶ Ernest Gellner, *Milliyetçiliğe Bakmak*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998, s. 20.

⁷ Kızılyürek, s. 18.

⁸ Kurubaş, *Asimilasyondan Tanınmaya*, s. 5.

yaşadığı gerçeğiyle karşılaşırız. Bu bağlamda tahlil edeceğimiz ulus inşası, nüfusun sadakatini küçük merkezi yapılardan (kabile, bölge) büyük merkezi yapılara (ulus-devlet, federasyon, federe yapılar) aktarım süreci olarak karşımıza çıkar. Bu paralelde Hobsbawm da ulusu birleştirebilecek unsurların keşfinde ve keşfedilenin kitleselleşmesinde üç yöntemin önemini vurgular. Bunlar; “devlet eliyle yürütülen merkezi ve yaygın eğitim, devlet ve toplumu bütünleştiren kitlesel törenler ve ulusal anıtlar etrafında örülen sembolik kitlesel birlik”.⁹

“Öteki”lerin yarattığı kimlik çatışmaları ise tezimde iki önemli kavrama vurgu yapmama sebep olmuştur. Bunlar; “sınıflar” ve “uluslar”dır. Tezimin kurgulanmasında Rus kimliğinin dönüşümünde başrol oynayan bu iki kavram Rus ulusunun zihniyetinin ve Rus dış politikasının kırılma noktalarını anlamamızda bize önemli katkılar sağlamıştır.

Bu bağlamda açıklama ihtiyacı duyduğum kavramlardan ilki olan sınıf kimliğine baktığımızda dinsel kimlikle aralarındaki ölçüt farkı olarak şunları görüyoruz; sınıf kimlikleri üretim ve mübadele alanlarında doğarken dinsel kimlikler ise iletişim, toplumsallaşma alanları ve kültür ile kültürü oluşturan unsurlar -gelenek ve ritüeller içinde kodlanmış değerler, semboller, mitler ve görenekler- arasında bir hizalanışa dayanır.¹⁰

Sınıf kimliğinin yaratıcılarına baktığımızda ise bu kavramı Marx felsefi temellere oturtup kurgularken, Lenin ise bu kavramı gerçek hayata geçirme sürecinde Marx’ın birçok eksikliğini gidermiş ve bu ideolojiyi sağlam temellere oturtmaya çalışmıştır. Marx felsefi temellerini oluştururken tarihin başlıca itici gücünün sınıflar arasındaki ilişkiler olduğunu söylemiş ve sınıfları üretim araçlarıyla aynı temel ilişkiyi paylaşan insan gurupları olarak görmüştür. Çünkü Marx tarih boyunca çoğu toplumun temelde üretim araçlarına sahip olanlar ile üretim araçlarına sahip olanlar için çalışmak zorunda kalanlar arasında bölmüştü.¹¹ Marx bu bölünmenin sonunda 18. yüzyıl Avrupa’sında oluşmaya başlayan kapitalist toplumda iki sınıf arasındaki gerilimi artırması sonucu proleter sınıfın kendini ezdiğini düşündüğü Burjuvaziyi devireceklerini öngörmüştü. Böylece oluşacak yeni sistemde Engels’in de ifade ettiği gibi “bir araya gelen insanların milliyetleri... bu birlik altında erimeye zorlanacak böylelikle temelinin, yani özel mülkiyetin ortadan kalkmasıyla yok olacak sınıflar ve tabakalaşma gibi, milliyetlerde kaybolacaktır.” Marx bu şekilde bir kurgulama yaparken göstermek istediği tek bir şey vardı; gelecek sınıfsız ve dinsiz olduğu gibi ulussuzda olacaktı.¹² Ancak bu devrimin Marx’a göre “enternasyonal” olması gerekiyordu. Çünkü ona göre “Tek bir ülkede gerçekleşecek Sosyalist bir devrim o ülkenin tecrit edilmesiyle, radikal

⁹ Dağı, s. 25.

¹⁰ D. Anthony Smith, *Milli Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.21

¹¹ Leslie Holmes, *Post Komünizm*, İstanbul: Doruk Yayınları, 2002, s. 27.

¹² Gellner, s. 24.

biçimde yeni tipte bir sistemle tehdit edildiğini iddia eden burjuva ülkelerin muhtemel istilasıyla sonuçlanacaktı.” (Marx’ın bu öngörüsü Stalin’in 1920’lerin sonunda savunduğu “tek ülkede sosyalizm” düşüncesiyle beraber uluslararası sistemden tecrit edilmesini akla getiriyor.)

Marx ile Engels’in neden ulusu değil de sınıfı kimliklendirmede ön plana çıkardığına baktığımızda ise aslında haklı nedenlerinin olduğunu görmekteyiz çünkü modernleşmeyle oluşan yeni kimliklerin asıl çıkış noktası haliyle sanayi devrimine denk gelmekte, sanayi devrimi ise dönüşümünü etnik yapıda değil yeni sınıfların(burjuvazi) sisteme girmeleriyle vücuda getirmektedir.¹³

Bu aşamaya kadar baktığımız sınıf-devlet yapısı Rus tabiiyetini ırklardan sınıflara aktarmış ve Ortodoks Rus (Çarlık Rusya’sı) kimliği başka bir emperyal kimliğe yerini bırakmıştır. Ancak Rus stratejik zihniyetinin temel yönelimleri süreklilik arz etmiştir. Rus kimliğinin en önemli yanını oluşturan imparatorluk düşüncesini besleyen stratejik yönelimleri belirleyen tarihi ve kültürel arka plan her zaman değişik formlarda da olsa canlılığını korumuştur.¹⁴

SSCB’nin dağılımı sonrası oluşan Rusya ise Atlantikçi kampın öncülüğünde ulus-devlet yapısına yönelmiş ve içinde bulunduğu Post-Emperyal mirasın yükünü üstünden atmaya çalışmıştır. 1993 yılına kadar etkin olan bu süreç Rusya’yı ulus-devlet kimliğiyle tanıştırmış ve arayışta olan Rus kimliği içine yeni unsurları (Avrasyacılık düşüncesi) dâhil etmiştir.

2- ULUSAL KİMLİK - ULUSAL ÇIKAR

Ulusal çıkar kavramı da kimlik kavramı gibi üzerinde çok tartışılan ihtilafli kavramlardan biridir. Uluslararası politikada çıkar ve tercihi ön plana çıkaran rasyonalist yaklaşım, aktörün kimliğini veri olarak almakta, ulus-devletleri Westfelya’dan bu yana ayakta kalmak için zenginlik ve güç arayan siyasi aktörler olarak değerlendirmektedir. Bu bağlamda, realistler Morgenthau’nun temel tezlerinden olan “güç”ü maksimize ederek devletlerin ayakta kalmaya çalışmasını, bir başka deyişle ulus-devletin varlık nedenini “ulusal çıkar” olarak tanımlamaktadırlar. Eğer, ulusal çıkar, ulusun temel değerlerini koruyacak ve pekiştirecek bir davranış biçimiye bu “temel değerlerin” algılanış biçimi noktasında önemlidir. Algılamada “ben” ve ”öteki” arasında yapılan ayırım, hem “ben”in tanımını verir hem de “ben”in çıkarını tanımlar. Dolayısıyla, ulusal çıkar tanımında da kimliği veya kimliklendirmeye ilişkin bir

¹³ Gellner, s. 28.

¹⁴ Aleksandr Dugin, *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları, 2004, s. VI.

boyutun olduğu söylenebilir. Bu durumda, devletin kendini içe ve dışa doğru tanımlamasında sosyal, siyasi, dinsel, etnik ve psikolojik etmenler önem kazanmaktadır.

Bu bağlamda “ulusal çıkar” tanımlaması da kimlik bağlamında yeniden yorumlanabilir. Bloom’a göre ulusal çıkar, ulusal kimliği savunmak veya güçlendirmek için ulusun mobilizasyonunu tetiklemeye muktedirdir. Geleneksel ulusal çıkar kavramı, devletin, ülkenin ve yurttaşların “temel değerlerinin” (maddi ve manevi) güvenliğinin muhafazası ve güçlendirmesi düşüncesini içerir. Ancak, ulusal kimliği de kapsayıcı biçimde tanımlanabilecek “temel değerleri” korumak ve pekiştirmek için neyin en iyi yol olduğu tartışmaya açıktır. Bu akademik değil, değerlere ve algılamalara ilişkin bir tartışma açar. Ulusal çıkar, “karar vericilerin ulusal çıkar dedikleridir” biçiminde tanımlandığında kolektif ve soyut bir uzlaşından değil, ulusal çıkar/ulusal kimlik belirlemede veya algılamasında karar vericilerin ne denli önemli bir faktör olabileceğinden söz edilir.

3- ULUSAL ÇIKAR VE DIŞ POLİTİKA

Bu bölümde açıklamaya çalışacağımız “ulusal çıkar” kavramı ağırlıklı bir biçimde uluslararası ilişkiler teorisinde “realist yaklaşım” olarak kabul edilen düşüncenin temel söylemlerinden biri olarak karşımıza çıkar. Ulusal çıkarın tanımı da zaten realist ekolün üstüne oturduğu temellere vurgu yapar. Bu yüzden ulusal çıkar, “temel hedef ve dış politikanın oluşturulmasında devletlerin karar alıcılarını yönlendiren en üst belirleyici” şeklinde tanımlanabilir.¹⁵

Dış politikada devletler, ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışan ve bunun içinde dış politikalarını kurgularken “rasyonel” davranan aktörler olarak düşünülürler. Yani, rasyonel olarak “ulusal çıkar” “güç”ü maksimize etmeyi hedefler ve buna ulaşmanın rasyonel yollarını araştırır. Bu analizde dış politika kararlarının ve dolayısıyla ulusal çıkar tanımlamalarının ülkenin jeopolitik konumu, coğrafyası, ekonomisi ve mevcut gücü gibi “objektif” verilere dayandığı kabul edilir. Ancak, dış politikada karar alma ve uygulama sürecinin özellikle algılama ve kavramsallaştırma düzeylerinde subjektif bir boyutunun bulunduğu da öne sürülmektedir.

Değineceğimiz diğer önemli kavram olan ulus-devlet de yine realist ekolün en önemli söylemlerinden ve sistemde tanımlanan temel aktör olarak karşımıza çıkıyor. Bu temel aktörün teorik olarak monarşik, demokratik veya sosyalist olması ise sistemde bir önem taşımıyor. Buradaki can alıcı nokta siyasal yapının özelliği değil, tüm sosyo-ekonomik ve

---

¹⁵ Mitat Çelikpala, Ulusal Çıkar ve Dış Politika, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996), s. 31.

kültürel-dini farklılıkların üzerinde devletin bir idari merkezi mercii olduğu ve bu merkezi merciyeye sahip olan ulus-devletin kendi özel amaçları, mitleri ve çıkarları doğrultusunda sistemde yeni ulus-devletleri de öngörmesidir. David Clinton da bu paralelde ulusal çıkarı ele almış ülkedeki rejim bağlamında değindiği ulusal çıkarı, “uluslararası ilişkilerin ortak geçerliliği olan ölçütü” olarak tanımlamıştır. Böylece ulusal çıkar, sosyal yapısı ne olursa olsun tüm devletlere uyarlanmış ve aynı zamanda rejime bağlı olmayan olarak nitelendirilmiştir. Çünkü Clinton’a göre eğer rejime bağlı olsaydı, devletler çıkar olarak ifade edilen aynı dili kullanamazlardı.¹⁶

Ulusal çıkar-dış politika kavramlarının kurgulanmasına değinecek olursak ilk olarak Morgenthau karşımıza çıkar. Morgenthau’nun “ulusal çıkarı” somutlaştırma kaygısı ile oluşturduğu tanımı ise tezimizin ulusal çıkar-dış politika konseptine uygundur. Çünkü Morgenthau, ulusal çıkarı “Bir devletin diğer bir devlet üzerinde kontrol kurmaya ya da bunu devam ettirmeye yarayan, devletlerin güç elde etme amaçlarıyla bağdaştırır ve “tüm politikalar gibi uluslararası politikada güç için mücadeledir.” “Uluslararası politikanın nihai amacı ne olursa olsun güç en yüce amaçtır” der.¹⁷ Morgenthau yaptığı bir başka tanımında ise “Soğuk savaşın ideolojiden ziyade çıkar çatışmasına dayandığını savunmakta ve Kennan gibi, ABD’nin gerçek çıkarının SSCB’yi çevrelemek olduğunu belirtmekte ve anti-komünizme yönelik ideolojik tutumların asıl amacının ABD çıkarlarını maksimize etmekle alakalı olduğunu savunmuştur.¹⁸

Morgenthau’nun uluslararası sistemin temel aktörü olarak ulus-devleti görmesi ve ulus-devletlerin çıkarları doğrultusunda hareket ettiklerini düşünmesi Morgenthau’ya ulus-devletlerin dış politikadaki davranışlarının ulusal çıkarları ile aynı paralelde olduğu çıkarımını yapmasına neden olmuştur. Bu çıkarım ise ulusal çıkara, dış politika analizi yaparken merkezi bir rol vermiş ve merkezileşen bu kavram ulusal güç ile tanımlanır olmuştur.¹⁹ Bu durum ise bize Morgenthau’nun dış politika analizi yaparken genellikle devletlerin ulusal çıkarlarını maksimize eden ve aktörlerin(devletlerin) rasyonel davranan kurumlar olduğunu savunduğunu gösterir. Yani kısaca rasyonel olarak ulusal çıkarın gücü maksimize etmeyi hedeflediğini ve buna ulaşmanın yollarını aradığını düşünür.

Ulusal çıkarı dış politikanın formüle edilmesinde, uygulanmasında ya da analizinde kurgulamaya çalışan Rosenau ise ulusal çıkarın iki temel düzeyde belirlendiğini belirtir; “Siyasal analiz ve Siyasal hareket” bu iki farklı kullanımda ulusal bir toplum için en iyinin ne

---

¹⁶ Çelikpala, s. 40.

¹⁷ Çelikpala, s. 33.

¹⁸ Dağı, s. 53.

¹⁹ Atilla Erallp(der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s. 74.

olduğuna işaret edilmektedir. Bu kavramlar aynı zamanda bir ülkenin dış içlerinde en iyinin ne olduğu üzerine tasarlanan anlamın sınırlanması eğilimini de paylaşırlar.²⁰

Marksist açıdan çıkar tanımlamasına bakacak olursak ise; “Egemen sınıfın düşünceleri her zaman egemen düşüncelerdir, egemenlik kurmak isteyen her sınıf kendi çıkarlarını genel çıkar olarak sunmak zorundadır. Maddi araçların sahibi olan sınıf, düşünsel ürünlerin ortaya çıkışını da denetlemektedir. Egemen sınıf düşünceleri böylece tek geçerli, evrensel ve akılcı düşünceler olarak ortaya konur. Dolayısıyla ulusal çıkar Marx’a göre toplumun tümüne göre değil burjuvaziye ait çıkar anlamına gelir. İşçi sınıfının çıkarı ise, burjuvaziden farklı olarak ulusal sınırları aşan ve diğer ülkelerdeki işçi sınıfları ile bütünlük gösterir.”²¹ Marx’ın ulusal çıkar tanımlamasında öncü rol verdiği Burjuvaziyi, devletin içte proletaryaya karşı korurken dışta da diğer ülkelerin kapitalistleriyle mücadelesinde koruyor şeklinde tanımlamış olması ise bize dış politika algılamasının değişik ülkelerdeki burjuvazilerin çıkarlarının çatıştığı ve bazı durumlarda bunun savaşa dönüştüğü bir alan olarak gördüğünü yansıtıyor.²²

Bu aşamaya kadar üzerinde durduğumuz ulusal çıkar-dış politika kurgusunda diğer bir aşama olan ulusal çıkarın dış politikaya aktarılması sürecini ele alacak olursak Frankel’in bu kurguyu üç unsura (karar alıcılar, uluslararası çevre ve iç çevre) dayandırdığı ve bu bağlamda açıkladığı söylenebilir. Bu üçlü sadece uluslararası politikanın değil ulusal politikaların belirlenmesinde de karşımıza çıkmaktadır.

Karar alıcıları, kabaca bir ülkede siyasi gücü elinde bulunduran parlamento, hükümet üyeleri, üst düzey bürokratlar ve seçkinler olarak açıklayabiliriz.²³ Kısaca siyasi iktidar olarak adlandırdığımız bu olgunun Kapani’ye göre ayırt edici öğeleri; ilk olarak kapsam bakımından öteki sosyal iktidarlardan farklı olması ve onlara göre daha geniş bir alana -bütün ülkeye-nüfuz etmesidir. İkinci olarak siyasal iktidarlara toplumdaki diğer iktidar türleri arasında bir eşitlik ilişkisi değil hiyerarşik bir ilişki vardır. Üçüncü olarak siyasal iktidarın en önemli karakteristiği, onun maddi kuvvet ve zor kullanma gücüne sahip oluşunda görülür. Son olarak da Kapani rıza ve itaat unsurlarını iktidarın ayırt edilmesinde bir ölçüt olarak eklemiştir.²⁴ Yeşilada ise karar alıcıların iç politikadaki egemenliklerinin dış politikaya yansıdığını ve karar alışlarında iki temel faktörün (“mikrobilirleyiciler” ve “makrobilirleyiciler”) etkin rol

---

²⁰ Çelikpala, s. 34.

²¹ Murat Ünlü, “Ulus Devlet ve Ulusal Çıkar,” *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, (İlkbahar 1999), Cilt:5, Sayı:9, s.72.

²² İlhan Uzgel, *Ulusal Çıkar ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü 1983-1991*, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997), s. 16.

²³ Çelikpala, s. 84.

²⁴ Münici Kapani, *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınları, 1995, s. 48-49.

oynadığını iddia eder. Bu bağlamda dış politikada karar alma süreçlerinde karar alıcıyı etkileyen mikrobelerleyiciler şu şekilde nitelendirilirler;

Mikrobelerleyici ile dış politikanın insan boyutu kast edilmektedir. Bu kişilik ve rol değişkenlerini içermektedir. Bu kişilik ve rol değişkenler temelde karar alıcının çocukluk deneyimleri, sosyal kökeni, eğitim, din ve/veya ideolojisiyle meşgul olmaktadır. Bu tür nitelikler bireylerin davranışlarını diğer karar alıcıların davranışlarından ayırmaktadır. Diğer yandan rol değişkenler ise liderlerin işgal ettikleri pozisyonlar tarafından yaratılan dışa yönelik davranışlarıyla ilgilidir ve karar alıcıların kişisel özelliklerinin dışında oluşurlar.

Makrobelerleyiciler ile ifade edilen ise; "...karar alıcının karşılaştığı çevresel ve tesadüfî şartlara bağlı koşullardır. Bu belirleyiciler iç ve dış çevreden kaynaklanmaktadır. İç değişkenler sosyal yapı, ulusal karakter, ekonomik gelişmişlik seviyesi siyasal kurumsallaşma derecesini içermektedir. Diğer yandan, dış değişkenler ise karar alıcıların tercihlerini etkileyen ya da şekillendiren, ülkenin ulusal sınırları dışında meydana gelen olayları ve/veya politikaları içermektedir."²⁵ Kısaca karar alıcılar ulusal çıkarın belirlenmesinde ve tanımlanan ulusal çıkarların takip edilmesinde birincil öneme sahip unsurlar olarak ortaya çıkar.

Bu formülasyondaki ikinci unsur olan iç çevre ve kurumlar ise dış politikanın şekillenmesinde ve yön kazanmasında etkin bir role sahiptir. Frankel iç çevrenin unsurları olarak kamuoyu ile siyasal partiler, baskı gurupları ve güç kümelerini algılamakta ve kamuoyunu; "...toplumu oluşturan bireylerin ve gurupların belli bir konu hakkında duygusal ve zihinsel işlemler sonunda edindikleri ve karşılıklı etkileşme sürecinden geçen kanaatleri ve bu kanaatlerin dağılımı " şeklinde tanımlamaktadır.²⁶ Münci Kapani'de bu paralelde kamuoyu için,"belli bir zamanda belli bir tartışmalı sorun karşısında, bu sorunla ilgilenen kişiler gurubuna veya guruplarına hâkim olan kanaattir" demiştir.²⁷

Frankel'in ve Kapani'nin tanımı da bize gösteriyor ki iktidarı ellerinde bulunduranlar (siyasal sistem ne olursa olsun) uyguladıkları politika konusunda yönetilenlerin düşünce ve kanaatlerini bilmek isterler ve hemen her toplumda bu düşünce ve kanaatler az veya çok (sistemin demokratik veya otoriter olma özelliğine göre) bir ağırlık taşır.²⁸

Frankel'in kurgulamasındaki son unsuru olan uluslararası (dış) çevreye baktığımızda ise uluslararası sistemde ulusal çıkarı temel ölçüt alan realizmin dış politikadaki temel aktörü (ulus-devlet) karşımıza çıkar. Bu bağlamda uluslararası sistemde devletlerin çıkarlarını

---

²⁵ Çelikpala, s. 87-88.

²⁶ Çelikpala, s. 93.

²⁷ Kapani, s. 146.

²⁸ Kapani, s. 146.

karşılıklı etkileşim içinde olduğunu ve bu karşılıklı etkileşimde birbirlerinin çıkarlarını tanımlamak zorunda olduğumuzu göz ardı edemeyiz.

Clinton'a bu açıdan baktığımızda ise; "çıkar doğru anlaşılabilirdi takdirde dış politikaya dış politikaya uygulanabilir. Çünkü çıkar tek tipleştirilmiş (kimlik bağlamında ortak noktaları bulunmuş insanlar) bireylerle değil vatandaşların birbirleriyle olan ilişkileri ile ilgilenir. Aynı zamanda devletlerde dış dünyadan izole değildiler. Üyeleri tarafından yasal olarak kabul edilen istikrarlı bir uluslararası düzen, somut çıkarlar tarafından yönetilen ulusal politikalarca ve devletlerin nasıl davranacakları üzerine herkes tarafından taşınan beklentiler ile uyumlu, anlaşılabilir iddialarca sürdürülebilir."²⁹

Bu noktada ulus-devletlerin birbirine bağımlılıklarının arttığı ve bu nedenle artık ulus-devletler karar alırken küresel sistemdeki yerlerini de göz ardı etmeyerek, bu süreci akıllıca takip ederek ulusal çıkarının yönelimini belirliyor. Ancak baktığımızda Kapani'nin tanımı bizi çok önemli verilere götürüyor; "Devlet düzeninin den söz edildiğinde o düzeni kuranlar, devletin otoritesinden söz edildiğinde o otoriteyi kullananlar, devletin kanunlarından söz edildiğinde o kanunları yapanlar aslında hep insanlardır: düzeni kurmak, otoriteyi kullanmak, kanunları yapmak veya uygulamak yetkileri ile donatılmış olan insanlar ve bu insanların belli siyasal tercihleri, belli ideolojik eğilimleri, belli dünya görüşleri vardır. Bu durum bize göstermektedir ki ulusal çıkar bir gruba göre (Atlantikçilere göre farklı, Avrasyacılara göre farklı politikalar ulusal çıkarı maksimize eder) farklı bir politika ile maksimum yapılırken diğer bir gruba göre daha farklı bir politika ile maksimum hale getirilebilir."³⁰

4- ULUSAL KİMLİK VE DIŞ POLİTİKA

Dış politika ve kimlik arasındaki geçişkenlik son yıllarda uluslararası ilişkiler disiplinde giderek daha fazla inceleme alanı bulmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda ulus-devletlerin dış politika yoluyla kimliklerini sürekli kurgulamaya ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır. Devletler, kimlik oluşumunun olmazsa olmaz koşulu olan "biz" ve "onlar"ı tanımlamak ve ayrıştırabilmek için dış politikaya ihtiyaç duyarlar. Ayrıca, devlet, dış politika aracılığı ile uluslararası sistemde varlığını meşrulaştırmaya çalışır.

Ulusal kimlik ve dış politika arasındaki ilişkinin daha iyi açıklanabilmesi için, dış politikada inanç sistemine ve karar vericilerin algılamalarına önem verilmesi gerektiği bir gerçektir. Çünkü devletlerin ekonomik, siyasi ve askeri güçleri arasındaki farklılıklar karar vericilerin diğerleri hakkındaki algılarını ve dış politikalarını doğrudan etkileyecektir.

---

²⁹ Çelikpala, s. 97.

³⁰ Kapani, s. 44.

Bu bağlamda Paul Kowert de bir ülkenin diğer ülkelerle kurduğu dost-düşman ayrımını ulusal kimliğine göre belirlediğini belirtmektedir. Kowert, bu konuda yapısalcı realistler ile neo-liberallerin farklı düşündüklerini belirtir. Yapısalcı realistlere göre diğer devletler potansiyel düşmanken, neo-liberaller devletleri potansiyel düşman olarak görmezler. Neo-liberaller özellikle demokrasi ülkelerinde barışçıl yöntemler ile yönetilen ülkelerin barışçıl yöntemleri ön plana çıkardıklarını belirtir. Yapısalcılar ise devletin (liderlerinin) kendilerini ve diğer devletleri nasıl gördüklerini dış politika davranışlarını açıklayacağı kanısındadırlar. Dolayısıyla dış politikanın açıklanmasında kimlik/kültür öğesinin üzerine dururlar, yapı/aktör ikiliğinden kimlik/kültür kodlarıyla davranan aktörün daha belirleyici olduğu iddiasını taşırlar.³¹

Ulusal kimliğin dış politika ile olan bağı siyasal yapılardaki ulusun/etnisitenin “icadı”nın çatışma odaklı olarak ”öteki”yi yaratan bir aracı olmasından meydana gelir. Böylece ulusal kimliğin oluşmasında hissedilen “öteki” ile çatışma ihtiyacı dış politika aracılığıyla yapılmakta ve ulusun içindeki farklılıklar bu yolla daha kolay homojenleştirilmektedir. Bu yüzden devlet/uluslar “dış dünya” ile ilişkilerinde ve içerde toplumsal uyumu/birlikteliği yaratmak başka bir ifadeyle “biz” ve “onlar”ı tanımlamak ve ayrıştırabilmek için dış politikaya ihtiyaç duymaktadırlar.³²

Dış politika, ”biz” ve “onlar”ın tanımladığı bir kimlik üretme alanı olarak aynı zamanda “sınır üreten” bir işlev üstlenir. Sınırın üretimi, doğal olarak dışarıda “öteki”ni dışlayıcı, içerde ise “biz”i inşa eden “biz”i benzeştirici bir sonuç yaratır. Dolayısıyla sınır, tanımı gereği güvenlik sorunsalı yaratır ve güvenlik/tehdit durumu devletin öncelikle iç alanını güvenli ve dirençli kılmasını gerektirir. Böylece “iç”in tahkimi, devlet/ulus/birey arasında bütünlük yaratacak ortak paydaların belirlenmesidir; bu da “ulusal kimlik” biçiminde tezahür eder.³³

Dolayısıyla, güvenlik sorunsalı, bireyin ulus ve devlet gibi kolektif varlıklara dayanmasının meşru ve kaçınılmaz “ortak/paylaşılan paydasını” yaratarak, başka bir ifadeyle sosyal ve siyasal kolektif varlıklarla “kader” birliği örerek ulusal kimliğin üretilmesine benzersiz bir katkı sağlar. Genel bir “yurtseverlik” duyarlılığının ötesinde kimliğin bu kurgulanış biçimi farkları reddeden ve ”ulusal birliği/türdeşliği” dayatan yönüyle bir süre sonra “iç”erde güvensizliğe neden olabilir. Türdeşliğe dayanan bir ulusal/siyasal yapının özellikle Rusya gibi heterojen siyasal/etnik/dinsel toplumlarda konsensusa dayalı bir güvenlik

³¹ Paul A.Kowert, “National Identity: Inside and out,” *Security Studies*, Cilt:8, Sayı:1, 1994, s. 1.

³² Dağı, s. 141.

³³ D. Campell, *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis, University of Minnesota Pres, 1992, s.12.

değil, türdeşliğin dayatılmasına direnen bir gerginlik yaratabilme potansiyeli de görülebilmektedir.

Bu durumda dış politikanın, “ulus yaratma” yani ulusal kimlik oluşturma -muhafaza etme- pekiştirme sürecinin araçlarından olduğu söylenebilir. Dış politika ulusal varlığa yönelik tehdit ve tehlikelerin billurlaştığı bir alandır ve bu alandaki faaliyetler özü itibariyle ulusal kimliği ilgilendiren sorunları kapsar. Dolayısıyla, dış politika tanımı gereği ulusal kimliğin üretilmesi ve pekiştirilmesi ile ilgilidir.

İç politikanın bu şekillendirici etkisi devletlerin sahip olduğu siyasal rejim düşünüldüğünde daha da somut bir hal almaktadır. Soğuk Savaş dönemini ele aldığımızda, o dönemde sosyalist bir devletin Batı kampının herhangi bir kurumuna üye olmasının olanaksızlığı karşımıza çıkar. Oysaki 1990’lı yıllarla beraber Doğu Avrupa ülkelerindeki iç değişiklikler, doğrudan dış politikasına yansımış ve bu ülkeler tek tek Batı kurumlarında (AB, NATO, Avrupa Konseyi, AGİT v.b.) yerlerini almıştır. Yine SSCB’nin çökmesi sonucu ideolojinin ve iç zihniyetin değişmesi üzerine Rusya’nın da dış dünyayı algılayışında değişiklikler olmuş ve Batı, “şeytan” tanımlamasından çıkarılmış (1991–1993 dönemi) ve dost olarak algılanmıştır.³⁴

Sonuç olarak, ulusal kimliğin üretilmesinde iktidarın önemli müdahalelerinin bulunabildiği gibi, iktidarın niteliği ve politikaları üzerinde ulusal kimliğin izlerini de bulmak mümkündür. Ulusal kimlik/devlet/dış politika ilişkisi karşılıklı etkileşimlerle dokunan karmaşık bir yansıtıcı durumda olmadığına, dış politika/güvenlik söylemi yoluyla ulusal kimliğin şekillenmesinde önemli bir rol oynadığının da altını çizmekte yarar vardır. Dolayısıyla “ulusal kimlik” dış politikaya kaynaklık yapabilir. Dış politika hedefleri ve stratejileri “veri” bir ulusal kimlik tarafından şekillendirilebilir veya etkilenebilir. Bunun yanı sıra hükümetler stratejik dış politika hedeflerine ulaşmak için ulusal kimliği uyarabilirler de. Ulusal kimliğin uyarılması toplumsal mobilizasyon yaratarak birey/ulus/devlet örtüşmesi yaratır ve dış politika hedefleri için ulusal/kitlesele gücün hareketlenmesini sağlar.

---

³⁴ Uzgel, s. 9.

İKİNCİ BÖLÜM

RUS ULUSAL KİMLİĞİNİN KIRILMA VE ŞEKİLLENME SÜRECİ

A) RUS ULUSAL KİMLİĞİNİN EVRİMİ

Rusya'yı anlamak ve anlatmanın zorluğunu belki Avrasyalı bir kimliğe sahip olmasında, belki III. Roma olma iddiasında, belki modernleşmeyi hiç tamamlayamayan barbar bir halk olarak tanımlanmasında, belki de ulus-devlet sürecini hiç yaşamamasında bulabiliriz.

Rus ulusal kimliği bağlamında bu durum (Ortodoksluk ve Marksist ideoloji) Rus insanının kendini tanımlamasında karmaşık bir durum yaratmıştır. Böylece Rus insanının, kendisini yurttaş ve etnisite bakımından kim olduğunu sorgulaması öncelikli bir hal almıştır. Bu durum ise ulusal sistemin temel argümanı olan ulus-devlet sürecini yaşamayan Rusya'nın uluslararası sistemde nerede olduğu sorusuyla karşı karşıya bırakmıştır onu. Bir başka deyişle, Rusya Federasyonu içinde Rus ulusal kimliği ile bütünleştirilemeyecek etnik, coğrafi ve idari yapılanmaların bulunması, bir yandan Rusya içindeki mikro milliyetçilikleri canlandırmakta ve Rus ulusal kimliğine kaynaklık edecek "homojen" bir siyasal coğrafyadan Rusya'yı mahrum etmektedir. Sonuçta Rusya'nın "ne" olduğu, "neresi" olduğu ve "nereye" yöneleceği kimlik sorunsalına kilitli sorular olarak açık uçlu cevaplar içermektedir. Kısaca, Rusya'nın ülkeyi halkı ve ülkenin sınırlarını tanımlayacak bir "kimlik boşluğu" ve "kimlik arayışı" içinde bulunduğu söylenebilir.³⁵

Kimlik sorunsalları olarak gördüğümüz bu unsurları vücuda getiren ise tarihsel süreçtir. Bu bağlamda ele alacağımız üç kırılma dönemi olan Çarlık dönemi, Sovyet dönemi

---

³⁵ Dağı, s. 68.

ve Rusya Federasyonu dönemi bizim Rusya'yı anlamamıza ve hangi sorunsallar çerçevesinde nasıl bir ulusal kimlik değişimi yaşadığı sorusuna net açıklamalar sunabilecektir.

Tezimin bu bölümünde Rus ulusal kimliğinin tarihsel oluşumu irdelenmekte; Rus dış politikasının ulusal kimlik kökenlerini ve Rus ulusal kimliğinin de dış dünyaya ilişkin perspektiflerden kaynaklanan yönlerini açıklayan tarihsel bir arka plan sunulmaktadır. Ortodoksluk, güçlü ve kutsal devlet ve Mesihçi bir kültür üzerine kurulduğu açıklandıktan sonra bu temeller üzerinde emperyal/hegemonik bir ulusal kimlik türetildiği öne sürülmektedir. Rus kültürünün ve kimliğinin farklı kültürleri, dinleri ve etosları kucaklayan enternasyonal bir öz taşıdığına ilişkin yaygın görüşün tersinden bir okuması yapılarak, Çarlık döneminde temelleri atılan Rus kimliğinin, etkileri bugüne kadar gelen “hegemonyacı” özellikleri olduğu düşünülmüştür.

Tezimin bu bölümünde ayrıca Sovyetler Birliği döneminde Rus kimliğinin nasıl ideolojik ve emperyal kıskacıta kaldığı gösterilmektedir. Sovyetler Birliği'nin devam eden çokuluslu yapısı, farklı cumhuriyetlerden oluşan “birlik” niteliği ve ideoloji, kısaca yeni devletin de emperyal görüntüsü Rus ulusal kimliğinin geleneksel emperyal yönünü pekiştirmiştir. Bu yapı içerisinde Rus'luk emperyal bütünlüğü tehdit edecek “kapalı/dışlayıcı” bir etnik tabanda tanımlanmamış, aksine “enternasyonal” bir üst kimlik olarak var kalabilmiştir. Dolayısıyla Sovyet döneminde doğrudan etnisiteye dayanan Rus kimliği bastırılırken, dile ve kültüre dayanan “kapsayıcı/enternasyonal” bir kimlik ayrılıkçı milliyetçilikleri tahrik etmemenin ve ortak bir üst kültür yaratmanın aracı olarak kabul görmüştür. Böylesi bir ulusal kimlik tanımı da “Sovyet “ üst kimliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu bağlamda ideolojik temelli misyoner dış politika da bütüncü bir üst kimlik üretmede etkili olmuştur.

Bu bölümde son olarak Sovyetler Birliği'nin dağılma sonrası ulusal kimlik arayışları, milliyetçilik ve demokrasi yönelişleri arasındaki gel-gitler incelenmekte; ulusal kimlik biçimleriyle dış politika yönelimleri arasındaki geçişkenlikler ortaya konulmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının bağımsız bir Rus devleti yaratmasının yanı sıra Rusya'da ulusal kimlik tartışmalarının da yoğunlaştığı travmatik sonuçlarının incelendiği bu bölümde “geçiş süreci”nin “kimlik kaymaları”na yansımaları da ele alınmaktadır. Geçiş sürecinin öne çıkardığı ekonomik ve siyasal sorunlar ile “imparatorluğun kaybı”nın getirdiği psikolojik şokun özellikle 1993 sonrasında, iç ve dış politikada “milliyetçi” söylemi güçlendirdiği ve bunun da liberal reformist kanadın zayıflamasına yol açtığı açıklanmaktadır. Bu bağlamda, bağımsızlık sonrası dönemde “ulus kurma” ve “devlet kurma” sürecinin ve mantığının birbiriyle nasıl çatıştığı ve bu çatışmadan çokuluslu devletin kurumsallaşması ve pekişmesi

yerine Rus ulusu, dili ve kültürü temelli bir “ulus kurma” projesine yönelişin nasıl ve neden gerçekleştiği yükselen milliyetçilik ekseninde irdelenmektedir.³⁶

1- ÇARLIK DÖNEMİ VE İMPARATORLUK GELENEĞİ

Bu döneme baktığımızda Rus kimliğinin bazı önemli kavramlar üzerine oturduğu görülür. Aşağıda tek tek ele alacağımız bu kavramlar, imparatorluğun şekillenme sürecinde Rus zihniyetini oluşturur ve Rusya'nın uluslararası sisteme olan emperyalist bakış açısını açıklar. Bu bağlamda ilk değineceğimiz nokta Moğol egemenliğini yaşayan Rusya'nın bu egemenliğin etkisinden kurtulduktan sonra Rus devletinin geleneklerine yerleşen “Moskova derebeylik sistemi, Moğol zorbalığı, Bizans'ın imparatorluk papalığı”dır. Rus siyasal hayatını süratle biçimlendiren bu üç unsur Rus devlet yapısını şekillendirmiş ve 1917'ye kadarki süreçte ülkede otokrasiyi hâkim kılmıştır.³⁷

Moğol egemenliğinin Rusya'ya en önemli katkısı ise Moskova etrafında toplanan merkeziyetçi ve kuvvetli bir devlet sisteminin oluşması oldu.³⁸ Çünkü “Rusya kapladığı alanın genişliği ve saldırılara açık konumu yüzünden otoriter bir devlete gereksinim duyuyordu. Fakat ülkenin çok geniş alana yayılması ve ekonomisinin geriliği yüzünden devlet halkın hayatını tam ve doğrudan denetleyemiyordu.”³⁹ Moğol egemenliğinin bir diğer etkisi ise bu dönemde Rusya'yı Avrupa'dan kalıcı olarak koparmasıdır. Bundan dolayıdır ki Avrupa'yı Rönesans ve Reforma götüren büyük tarihi gelişme hareketine Rusya katılamamıştır. Batı medeniyetine olan bu yabancılaşma süreci Rusya'yı merkeziyetçi ve kuvvetli devlet yapısına yöneltmiş böylece Rus ulusal kimliği tarihinin ve coğrafyasının özgünlüğünden dolayı kendi benliğini Avrupa'dan ziyade Avrasya coğrafyasında aramıştır.

Rus kimliğinin şekillenmesinde ve bunu dış politikasına uyarlamasındaki önemli bir diğer nokta da Ortodoks-Hıristiyan kimliğidir. Ülkesinde var olan sorunları dini reformla çözebileceğini düşünen Vlademir, ülkede Hıristiyanlığı yaymaya başladı. Amacı putperest Rusya ile hiçbir alanda işbirliği yapmayan dış ülkelerle ilişkileri düzeltmek, ayrıca dışardan siyasi destek sağlamak ve ülkesinde iç çekişmeleri ortadan kaldırmaktır.⁴⁰ Rus kültürünün gelişmesinde Rus ulusal kimliğinin ortaya çıkışında ve Rus devletinin biçimlenmesinde önemli bir yere sahip olan bu durum bölgedeki siyasal dengeleri de değiştirmiş ve Kutsal Rusya (Rus) inşa edilmiştir.

³⁶ Dağı, s. 18.

³⁷ Reşat Uzmen, *Tamamlanmamış Rusya*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003, s. 55.

³⁸ Yaşar Onay, *Rusya ve Değişim*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2002, s. 8.

³⁹ S. Harun Yılmaz, *Rusya'da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi*, İstanbul: Versus Kitap, 2006, s. 13.

⁴⁰ Tahsin Hüseyinov, *Rusların Hıristiyanlaşması*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001), s. 63.

Bizans kültürünü içinde barındıran bu yeni kimlik Doğu Romanın (Bizans İmparatorluğu) Osmanlı tarafından tarih sahnesinden silinmesiyle artık kendini yeniden tanımlama ihtiyacını hissediyor ve bu bağlamda III. İvan, “Üçüncü Roma” olarak ilan ettiği imparatorluğunu misyoner/evrensel bir kimlikle yeniden tanımlıyordu.⁴¹ Edward Keenan kimliğin zamanla bir yandan emperyal genişlemede ve öte yandan Ruslar üzerinde nüfuz kurmada bir meşrulaştırma aracı olarak kullanıldığını belirtmiştir.⁴² Böylece Kilise Ortodoksların birliğini sağlarken, Çar’a itaati de halka benimsetmeyi başarmıştır.

Rus kimliğinin şekillenmesi bağlamında Çarlık döneminde önemli bir diğer etken ise Rusya’ya birçok yeniliğin geldiği Petro dönemidir. Bu dönemin en önemli özelliği, Petro’nun kiliseye karşı yürüttüğü politikadan dolayı kilise ile devlet ilişkilerinin değişmesi, bu politika sonucu biçimlenen ve dirilen milli birlik ile monarşinin meşruluğunu pekiştirmesidir.⁴³ Böylece Petro’dan önceki “Kutsal Çar” kavramının yerini “laiklik” almış ve bu bağlamda Avrupa’daki pozitivist düşüncenin Rusya’ya ilk ithalatçısı Petro olmuştur. Böylece Petro, Rusya’yı Batı Avrupa’nın akılcı çizgisine doğru ilerletmek, ekonomik, sosyal, politik ve kültürel hayatı modernleştirmek; yurt dışındaki gücü ve itibarı arttırmak istemişti. Petro bu dönüşümle Rus kimliğini etkileyen unsurlardan biri olan “Baticılık” düşüncesinin temellerini de atmış oluyordu.

Çar Petro, Rusya’yı şekillendiren, onu dünya imparatorluğuna götüren ve dış politikada takip etmesi gereken unsurları ise şöyle sıralıyor: “1. Rus ulusunu Avrupalılaştırmak 2. Orduyu savaşa hazır tutmak. 3. Baltık denizine çıkmak için İsveç’i etkisiz hale getirmek 4. Dönemin büyük gücü İngiltere ile iyi ilişkiler kurmak. 5. Rusya’yı kuzey de Baltık Denizi, güneyde de Karadeniz kıyıları boyunca genişletmek. 6. İstanbul ve Hindistan’la iyi ilişkiler kurmak, ardından İranla savaşmak ayrıca Karadeniz sahillerinde askeri limanlar kurmak ve Karadeniz’le birlikte Baltık Denizine sahip olunmak. 7. İsveç parçalandıktan, İran yenildikten, Polonya boyunduruk altına alındıktan sonra ordularını birleştirmek, Karadeniz ve Baltık Denizi donanmamız tarafından muhafaza altına alındıktan sonra, dünya hâkimiyetini paylaşmak amacıyla gizli olarak ilkin Versallies hanedanına sonra da Viyana Habsburglarına teklifte bulunmalıyız. Kabul edilen bu paylaşım bu hanedanlıkları birbirine düşürür biz de geri kalanları hallederiz.”⁴⁴

⁴¹ İlker Aktükün, Eski Sovyetler Birliği’nde Milliyetler Politikası ve “Yeni Dünya Düzeni” Çerçevesinde Günümüze Yansıması, (Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 15.

⁴² Dağı, s. 71.

⁴³ Uzmen, s. 117–118.

⁴⁴ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 26–27.

Özetlemek gerekirse 20. yüzyılın başlarında merkezi ve modern bir yapı kuramayan imparatorluk ile Rus kimliğinin kurgulanması bir açmaz ve gerginlik kaynağı olmuştur. Çünkü imparatorluğun muhafazası çok/uluslu enternasyonal bir hal almışken, imparatorluğun hegomonik bir Rus/Ortodoks kimliğine dayanması Rus ulusal kimliğinin biçimlenmesinde belirsizliklere yol açmıştır. Bunun yanında Batı, Bizans ve Müslüman dünyasında yer almanın getirdiği “kültürel/siyasal” kavşak, Rusya’da derin bir güvensizlik yaratmış bu güvensizlik duygusu ise paradoksal olarak Rus öğeler içeren emperyal bir misyon ve emperyal bir kimlikle bütünleşerek aşılmaya çalışılmıştır. Ancak sorun aşılamamış, 19. ve 20. yüzyılların emperyal Rusya’sının “modernizasyonu” tartışmalarına damgasını vuran “Baticılar/Slavofiller” ayrışmasıyla kimlik tartışmaları emperyal siyasetin merkezine taşınmıştır.⁴⁵

2- SOVYET DÖNEMİ VE SÜPER GÜÇ KİMLİĞİ

1917 Bolşevik devrimi Rusya için yeni bir başlangıçtı. Din, dil, ırk ayrımı yapılmaksızın Rusya sınırları içerisinde yaşayan tüm halkların kardeşliği hedeflenmiş ve yapılan propagandalarda bu konu işlenmiştir.⁴⁶ Bu bağlamda Lenin Rusya halkları deklarasyonunu yayınlamıştır. Bu deklarasyonla Lenin Rusya içinde halklara eşitlik, egemenlik ve self-determinasyon (kendi kaderini tayin) hakkı vermiştir.⁴⁷ Böylece çok uluslu-etnik /toplumsal yapıyı korumaya çalışmış ve yeni halklar ve özellikle “homo-sovieticus” ve hatta bunun ötesinde “homo-communismus”⁴⁸ gibi yeni bir insan yaratmayı hedeflemiş ve halkları önce bir arada tutmuş ve sonra dönüştürmeye çalışmıştır.

Uygulamada bu kadar açık ve çekici olmayan bu deklarasyon Lenin’in yeni hak tanımlamalarıyla farklı bir statü kazanıyordu. Lenin’in yaptığı yeni tanımlamalardan biri olan self-determinasyon hakkına baktığımızda bu hakka sadece Proletaryanın karar verebildiğini ve Proletarya adına ise sadece Komünist partinin konuşma hakkının olduğunu görüyoruz.⁴⁹ Lenin’in yaptığı bu yeni tanımlamalar, Sovyet rejiminin Sosyalist ideolojiyi bir “homojenleştirme” aracı olarak kullanarak farklı uluslar arasında Sovyet üst kimliğini tesise yöneldiğini görmekteyiz. Çünkü bu formülasyon çerçevesinde “ulusal kimliklerin” Sovyet üst kimliği içinde eritileceği politikalar geliştirilmiş ve ulusal kimlikler yerine “işçi sınıfının

---

⁴⁵ Dağı, s. 79.

⁴⁶ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 86.

⁴⁷ Fırat Purtaş, *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Ankara: Platin Yayınları, 2005, s. 22.

⁴⁸ Uzmen, s. 7.

⁴⁹ Purtaş, s. 22.

enternasyonal hakları ve dayanışması” söylemi getirilmiştir.⁵⁰ Bu şekilde oluşturulan ideolojik temelli misyoner politika tıpkı Çarlık Rusya’sında olduğu gibi “ulus-üstü” bir anlayış getirmiş bundan dolayı da “Sosyalist kimlik” üst kimlik haline getirilmiştir.⁵¹

Bahsettiğimiz bu süreç (Sovyet yönetiminin ilk yılları) Rus olmayan cumhuriyetlerde Rusların belirgin bir ayrıcalıklı statüye sahip olmadıklarını göstermektedir. Hatta Sovyet yönetimi Rus olmayan milletlerin kültürlerinin gelişmesi için bir program hazırlamış ve Rus olmayan milletlerin temsilcilerinin hükümet ve parti içerisinde mevkii elde etmelerini sağlamıştır. Elitlerin de işbirliği sağlamasını amaçlayan ve yerelleştirme politikasına önem veren SSCB’nin temel amacı Rus olmayan milletlerin Sovyet elitinin inşasına katılmalarını sağlamaktır.⁵²

Ancak sonraki dönemler, yeni Sovyet kimliğinin Büyük Rusya milliyetçiliği için basit bir maske olmaktan öteye gitmeyeceğini ve Sovyetleştirmenin milli azınlıkların Ruslaştırılmasında bir örtü olarak kullanılacağını göstermiştir.⁵³ Bundan dolayı SSCB/Rusya özdeşliği kendine özgü bir kimlik haline gelmiştir. Böylece SSCB, gelecekte yeni tipte tarihi bir birlik içinde (enternasyonal işçi birliği) devletleri ve halkları birleştirecek bir model şeklinde tasarlanmıştır. Bu bağlamda Bolşevikler, komünizm çevresinde toplanmış ve gerçekleştirilmesi düşünülen bu birlik adına her türlü kültürel farklılıktan vazgeçmişler ve Sovyet devleti kurmayı planlamışlardır.⁵⁴ Bu yapı içinde “Rusluk”, emperyal bütünlüğü tehdit edecek şekilde “kapalı/dışlayıcı” bir etnik yapı olarak nitelenememiş aksine emperyal bütünlüğü koruyan “enternasyonal” bir “üst kimlik” özelliğini muhafaza etmiştir.⁵⁵ Bu durum bize sistemin “biçimde Sovyet, özde Rus” olduğunu göstermektedir.

Stalin dönemi (1924–1953), II. Dünya Savaş’ını ve ardından gelen Soğuk Savaş sürecini yaşamıştır. Bu dönem dış ve iç politikada istikrarsızlıkların yoğun olduğu bir dönemdi. Ayrıca Lenin dönemindeki “ülkenin çıkarlarının uluslararası proletaryanın mücadelesinin çıkarlarına tabi olması ve kendi burjuvazisini yenen ulusun, uluslararası kapitalizmin yıkılması için en büyük fedakârlıkları yapmaya hazır olması” şeklinde oluşturulan politik yaklaşım Stalin’le beraber “Tek Ülkede Sosyalizme” dönüşmüş ve enternasyonalizmin dünya devriminin kalesi olan SSCB’nin kayıtsız savunucusu olarak değiştirilmiştir.⁵⁶

---

⁵⁰ Dağı, s. 81.

⁵¹ Dağı, s. 82.

⁵² A. Sevinç Özcan, *Bir Sovyet Mirası Rus Azınlıklar*, İstanbul: Küre yayınları, 2005, s. 13–14.

⁵³ Özcan, s. 8.

⁵⁴ Uzmen, s. 11–12.

⁵⁵ Dağı, s. 79.

⁵⁶ Aktükün, s. 186–187.

Bu dönemde Rusya her ne kadar tek ülkede sosyalizmi savunarak “Saldırmazlık Paktı” imzalamış olsa da Nazi Almanya’sının dış politikasının üç temel noktası bu pragmatik dönüşümü engellemiş ve SSCB’yi bir çok güçlkle karşı karşıya bırakmıştır;

a) Almanya’nın Versailles Anlaşması’nın kısıtlamasından kurtulması

b) Almanya dışında yaşayan bütün Almanların tek bir devlet çatısı altında birleştirilmesi (tek ulus-tek devlet)

c) “Hayat Sahası” politikası; SSCB’nin çıkarlarına izin vermiyordu. Çünkü son iki hedef Rusya ile jeo-stratejik yüzleşme alanlarında karşılaşıyor ve iki ülke arasında çıkar çatışması yaşanıyor. Bundan dolayı da Alman karar vericileri ilk olarak çok uluslu olan SSCB’de, başta Türkler olmak üzere bütün Rus olmayan ulusları ayaklanmaya davet ediyordu. Böylece Almanya’nın nüfuzu altına girecek olan küçük ulusal devletlerle çevrelenecek SSCB çok fazla dayanamadan çökertilebilecekti.⁵⁷ II. Dünya Savaşı sonrasında Stalin’in uluslar politikasına yansıyan ve Rus olmayan uluslara karşı “Büyük Rus Milliyetçiliği”ni ortaya çıkaran bu gelişmeler savaş ortamının içinde kök salıyordu. Özellikle SSCB bünyesi içinde bulunan Rus olmayan etnik gurupların kısmen Almanya’nın hedefleri ve savaş öncesi faaliyetlerinin bir sonucu olarak savaş sırasında taraf değiştirip SSCB’ye karşı savaşmaları “Büyük Rus Milliyetçiliği”ni ve zorunlu göçü ortaya çıkaran en önemli etken olmuştur.⁵⁸ Bu zorunlu göçler, Sovyet insanı projesinin başarılı olmadığını ve bu bağlamda “eşit ulusların birliği” söyleminin yerini Rus halkının üstünlüğüne bıraktığını göstermiştir.

Rus tarihinde faşist Almanya’ya karşı yürütülen “Büyük Vatan Savaşı” olarak adlandırılan II. Dünya Savaşı yılları, Sovyetlerin ağır kayıplar verdiği bir dönemdir. Bu savaşta ekonomik kayıplar bir yana 27 milyon asker ve sivil Sovyet vatandaşı hayatını kaybetmiştir. Bu kayıplar II. Dünya Savaşı’nda Sovyetler Birliğindeki komünist ideolojinin yerini Rus milliyetçiliğine, Sosyalizm ve Devrim anlayışlarının yerini de özgürlük, onur ve anavatan kavramlarına bırakmıştır.⁵⁹ Böylece zaferden sonra yapılan Rus ulusunun yüceltilmesi Rus halkının özgüvenini sağlamlaştırmış ayrıca Doğu Avrupa’nın Hitlerin işgalinden kurtarılması Rus halkında var olan “tarihsel misyon” düşüncesini güçlendirmişti. Savaştan sonraki dönemde “bu tarihsel misyon düşüncesi birleştirici bir amaç” olarak tüm dünyanın Batı Kapitalizminden Rus halkının öncülüğünde kurtarılması düşüncesine

---

⁵⁷ Aktükün, s. 174.

⁵⁸ Aktükün, s. 177.

⁵⁹ Purtaş, s. 28.

dönüştürüldü. Kısaca tarihsel Rus mesyanizmiyle II. Dünya Savaşı sonrası dönem bütünleştirildi.⁶⁰

Değişen dünya düzeni yeniden inşa edilirken Stalin yeni sistemdeki Sovyet gücünden çok Sovyet güçsüzlüğünü düşünüyordu. SSCB'nin atom bombası veya önemli stratejik bir silahı yoktu ve ekonomisinin yeniden inşasına şiddetle ihtiyaç vardı. Bu dönemde alınan nükleer silah geliştirme kararı Sovyet vatandaşları için 1930'ların sanayileşme yarışları gibi zorlu geçeceğini gösteriyor yine de 1950'de bir nükleer silaha sahip olunuyordu. Bu zor dönemin faturasının kesildiği halkı susturmak ise dış politikada oluşan yeni durumun tasviriyle gerçekleştirilmiş, Doğu/Batı ayrımında Batı düşman kamp olarak “şeytanileştirilmiş”, aşağılanmış ve korkutulmuştur.⁶¹ Bu şekilde oluşturulan yeni tanımlamayla, Stalin Soğuk Savaş sürecini başlatmış Sovyet insanının önüne “Batı’yı geride bırakarak, Sovyet sisteminin üstünlüğünü ispat etme” hedefini koymuştur.⁶²

Stalin'in ölümüyle yerine geçen Kruşçev, yeni bir model getiriyor ve ilk olarak her türlü yerelliğe ve bölgeselliğe saldırıyordu. Çünkü Kruşçev, kültürlerin uzlaşmasını, kültürlerin kaynaşmasını ve Sovyetler Birliği'nin ulustan daha üstün yeni bir topluluk olarak ortaya çıkmasını planlıyordu.⁶³ Ayrıca tıpkı Lenin gibi “farklı sosyal sistemlere sahip ülkeler arasında barış içinde bir arada yaşama” ilkesini benimseyerek de Batıyla olan gerilimi yumuşatmaya çalışmıştır.⁶⁴

Sovyet üst kimliği yaratma adına Sovyet halkını tek bir potada eritme isteğinden dolayı Stalin'in canlandığı Rus kimliği Kruşçev döneminde geri plana atılmış, ayrıca Stalin'in önem verdiği Ortodoks kiliseleri kapatılarak SSCB'nin laik unsuru ön plana çıkarılmaya çalışılmış ve “tek ülkede sosyalizm” düşüncesinden vazgeçilmiştir. Bu durum ise dış politikada yansımalarını bulmuş, ideolojik Sovyet mesyanizmi bağlamında Çin, Mısır, Suriye, Hindistan ile ilişkiler yoğunlaştırılmış ve önemli yardımlarda bulunulmuştur. Misyoner dış politika doğrultusunda kaynakların bu şekilde kullanılması ise SSCB'yi krize götüren sürecin temellerini atmıştır.⁶⁵

1964'te Brejnev'in Komünist Parti'nin başına geçmesiyle SSCB'nin liderlerle eş orantılı değişen dış politika ve iç dengeleri yine değişecek hatta bu bağlamda Brejnev ilk olarak ekonomi ve sosyal yaşamda düzenlemeler yapacak iç ve dış politikadaki açmazları aşmaya çalışacaktı. Bu bağlamda ilk olarak Sovyet insanının yaşam seviyesini yükseltmiş,

---

⁶⁰ Dağı, s. 85.

⁶¹ Dağı, s. 86.

⁶² Purtaş, s. 28.

⁶³ Aktükün, s. 28.

⁶⁴ Purtaş, s. 29.

⁶⁵ Dağı, s. 88.

Homo Sovieticus (Sovyet insanı) yaratılması için çok çalışmış, ulus farklılıklarını silmeyi hedeflemiştir.

Ancak bu dönemde iki süper güç arasında yaşanan rekabet SSCB'deki kaynakları askeri alana kaydırmış böylece ideolojik kaygılar dolayısıyla aşırı askerileşmiş ekonomi SSCB'yi küresel ekonominin dışına itmiştir. Böylece SSCB uluslararası arenada izlediği “misyoner” politika sonucu (emperyal politika) dış politikasında üstlendiği taahhütleri yerine getirememeye başlamıştır. Ekonomik kötüleşme Süper Gücün dış politikasında da ciddi bir kırılmaya neden olmuş ve “yumuşama” dönemine girilmiştir. Batı ile iyi ilişkiler kurularak ticaret hacmi geliştirilmeye ve Batı teknolojisinden faydalanılmaya çalışılmıştır.⁶⁶

Giderek kötüleşen SSCB'nin durumu Gorbaçov'un başa geldiği dönemde siyasal ve iktisadi açıdan tam bir çıkmazdaydı. Gorbaçov bu çıkmazları aşabilmek için ise “Glasnost” ve “Perestroika” politikalarını hayata geçirmiş, bu bağlamda SSCB'de köklü yenilikler getirme amacını taşımıştır. Gorbaçov'un kendi ifadesiyle “yeniden yapılanmanın ilk adımı uykuya daldırılmış halkı uyandırmak ve kişilerin tüm süreçlere katılımını sağlamaktır.”⁶⁷ Böylece “Glasnost” ya da “Demokratikleşme” olarak tasvir edeceğimiz bu politika siyasi, ekonomik ve kültürel yaşam üzerinde ideolojik kontrolün kırılmasını ve sistemin sorgulanabilmesini sağlamış böylece içsel dinamikleri harekete geçirmiştir. Bu durum zamanla demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa gibi kavramları güçlendirmiş ardından SSCB'de daha sonrada günümüz Rusya'sında ulusal kimlik tartışmalarında yurttaşlık değerlerinin eklenmesine katkıda bulunmuştur.⁶⁸

Dış politikada da değişiklik yapmayı hedefleyen Gorbaçov önce ideolojik temelli Sovyet dış politikasının, temel söylemi olan “mesihçi” anlayışı değiştirmeye çabalamış ve SSCB'nin uluslararası taahhütlerinden yavaş yavaş vazgeçmiştir. SSCB'nin emperyal taahhütlerinden vazgeçmesi emperyal kimlikte kırılmalara sebep olmuş ve “dış tehdit” ve “dış düşman” yani çevrelenmişlik psikozundan kurtulunması, Sovyet toplumunda yeni ulusal kimlik arayışlarında demokratik yönelimin kapısını açmıştır. SSCB'nin dış politikadaki “ideolojik” kaygılarının sona ermesiyle Gorbaçov uluslararası sistemde kutuplaşma yerine Avrupa'da ekonomik, askeri ve siyasi işbirliği sağlayacak “Ortak Avrupa Evi” fikrini ortaya atmıştır. Bu fikir SSCB'yi karşılıklı bağımlılıkların arttığı küresel dünyaya daha da yakınlaştırmış ve artık sorunların BM ve AGİK gibi uluslararası kuruluşlar ve Doğu/Batı arasında sağlanacak işbirliğiyle giderileceği düşünülmüştür.

---

⁶⁶ Dağı, s. 90.

⁶⁷ Purtaş, s. 34.

⁶⁸ Dağı, s. 91-92.

Perestroyka (yeniden yapılanma) politikasının uygulanmasında ise birçok zorluklarla karşılaşmış ve ekonomide merkezi planlamadan uzaklaşmış, üretim/tüketim sübvansiyonları azaltılmış, daha gerçekçi politikalar uygulanmıştır. Bu durum, vatandaşları yeni sistemden istedikleri payı alamayan sivil askeri bürokratları, komünistleri ve aşırı milliyetçileri rahatsız etmiş böylece Gorbaçov reformlarına karşı güçlü bir muhalefet başlamıştır.

Sonraki yıllarda bu muhalefet milliyetçilikle yoğunlaşacak ve bölgede etnikleşme ve self-determinasyon süreci başlayacaktır. SSCB'nin çok sayıda farklı etnik guruptan oluşması ve sınırları içinde her biri egemen ve bağımsız 15 cumhuriyeti ve bu sınırların içinde yüzden fazla ulusu barındırması bu sürecin sonunun dağılma olacağı gerçeğini o dönemlerde bile gözler önüne seriyordu.

Gorbaçov'un geç de olsa farkına vardığı milliyetler artık tek tek siyasi yapıdan çözülmeye başlıyor ve bunun önüne geçilemiyordu. 1987 yılında Kırım Tatarları, Baltıklar ve Ukraynalıların yaptıkları milliyetçi gösterileri, 1988 Şubatındaki Transkafkasyadaki gösteriler takip etti. Bu gösteriler, ayaklanmalar Ermeni-Azeri çatışmaları Birlik içindeki artan milliyetçi ve etnik hareketleri tetikledi.⁶⁹ Birlik içindeki cumhuriyetlerdeki bu durum artan milliyetçi ve etnik temelli siyasetin bir sonucu, hem merkezi Rus topraklarındaki hem de diğer cumhuriyetlerdeki Rus halkları arasında etnik bilinci yükseltilmişti. Baktığımızda diğer cumhuriyetlerde yaşayan Rusların temel sorunu ise Rus milli kimliğine ait olmaktan çok yerli olmama ya da "Rusça konuşma" statüsünde olmakla alakalıydı.⁷⁰ Zaten bu cumhuriyette yaşayan Ruslar SSCB'yi diğer cumhuriyetlerdeki etnik-merkezli oluşumlara karşı bir koruyucu olarak görüyorlardı. Özellikle Baltık Cumhuriyetlerinde; Moldova'da ve diğer bazı cumhuriyetlerde ciddi sayıda Rus, "enternasyonel cephelere" katıldılar. Çünkü bu cepheler Sovyet devletinin bölünmezliği ve cumhuriyetlerdeki Rusça konuşan nüfusun hakları adına aktif bir biçimde mücadele veriyorlardı. Hatta bu örgütler çoğu zaman komünist ideoloji ve Sovyet sistemi ile ilgili olarak Komünist Partinin Ortodoks kanadı ve Sovyet ordusu ile ittifaklar kuruyorlardı.⁷¹

Baltık ülkelerindeki milliyetçi ayaklanmalar diğer cumhuriyetlerden farklı bir yapı arz ediyordu. Çünkü her üçü de Çarlık rejimi altında bir süre kalmalarına rağmen o dönemde bile milliyetçi ideolojinin taşıyıcılığını yapacak bir burjuva sınıfa ve entelijensiyaya sahiptiler. Bu nedenle diğer birlik cumhuriyetlerinden farklı ayrılıkçı bir yapı

---

⁶⁹ Özcan, s. 29.

⁷⁰ Özcan, s. 29.

⁷¹ Özcan, s. 29.

barındırıyorlardı. Nitekim Litvanya 11 Mart 1990'da, Estonya 30 Mart'ta ve Letonya 4 Mayıs'ta bağımsızlıklarını ilan ettiler.⁷² Bu süreç diğer cumhuriyetlere de cesaret vermiş ve bir sene içinde hepsi bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir.

Sonuç olarak Sovyet dönemine baktığımızda 1917 devrimindeki iç savaş döneminde yerleşen, Bolşevizm ve Rusya'nın emperyalist ülkelerin hedefi olduğu düşüncesi, Batı'nın "Düşman Kamp" olarak "şeytanileştirilmesi" ve Batı'nın aşağılanarak korku faktörünün ön plana çıkarılmasına neden olmuştur. Stalin, ulus yaratım sürecinde "tek ulus" mensubiyetini Sovyet ortak paydasında homojenleştirmeye çalışırken, Kruşçev, meşruiyet kavramı olarak, sosyalist ideolojiyi ön plana çıkarmıştır. Böylece Sovyet üst kimliğine hız verilirken, binlerce Ortodoks kilisesi kapatılmıştır. Misyoner dış politika Çin, Mısır, Suriye, Hindistan ekseninde ekonomik ve askeri yardım ile desteklenmiştir. Brejnev, iç ve dış politikada ortaya çıkan krizin aşılmasında milliyetçi çizgiyi öne çıkarırken, Çin'le yaşanan sorunlar, geleneksel "Batı düşmanlığı"na, Sosyalist Çin halkasını eklemiştir. Mihail Gorbaçov ise Batı'nın düşman değil ortak olarak algılaması hipotezini "Ortak Avrupa Evi" fikri etrafında şekillendirirken, geleneksel Sovyet dış politikasında da radikal bir dönüşüm sürecini başlatmıştır.⁷³

Bu kimliksel kırılmanın yaşandığı Sovyet döneminde her ne kadar liderler farklı açılardan kimliği tanımlasalar da dönemin hakim kimliği Bolşevizm'in getirdiği "proletarya diktatörlüğüydü." Ancak bu algılayış dönemsel olarak "enternasyonal" veya "tek ülkede sosyalizm" motifleriyle şekillendirilmiş ve Sovyet insanı farklı bakışlarla tanımlanmaya çalışılmıştır. Bolşevik kimliğin dışındaki kimlikler ise rejimin getirdiği kapalı toplumda nefes alamamış ve sadece düşünsel olarak yeni açılımlar sunmuştur.

3- SOĞUK SAVAŞ SONRASI KİMLİKSEL DÖNÜŞÜMLER

a) YELTSİN DÖNEMİ

Yeltsin dönemi Rusya'sında Batıcılar ve Avrasyacılar arasında yaşanan düşünce farkları nedeniyle ideolojik bir tabana oturan iki yeni fikir ortaya çıkmıştır. Bunlar Rusya'nın Batı ile bir arada olmasını ve işbirliği geliştirmesini savunan Atlantistler (Batıcılar) ve hızlı Batılılaşmaya karşı olduğu için, onun yerine Rusya'yı Asya ve Avrupa arasında bir köprü olarak gören Avrasyacılarıdır.⁷⁴

Sovyet sonrası dönemde Rus dış politika tartışmaları bu iki ana gurubun fikirleri çerçevesinde gelişmiştir. Bu bağlamda Yeltsin dönemi Rus dış politikası üç ana dönem göz

⁷² Aktükün, s. 217.

⁷³ Mesut Hakkı Çaşın, *Rus İmparatorluk Stratejisi*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2006, s. 51.

⁷⁴ Aleksandr Devederov, *Rusya Ulusal Güvenlik Konsepti ve Rus-Amerikan ilişkilerine Etkisi -1991'den günümüze-*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s. 8

önüne alınarak incelenebilir: a) Birinci dönem Batı yanlısı çizginin öne çıktığı Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Mayıs 1992 arasındaki dönem; b) İkinci dönem Mayıs 1992 ile Nisan 1993 arasındaki hem Batı hem de BDT'ye yönelişi içeren ve Batı ile ilişkilerdeki kopukluk dönemi; c) Üçüncü dönem Nisan 1993'te ilk kez resmi Dış Politika Konseptinin oluşturulmasıyla daha tutarlı bir tabana oturan ve Yeltsin'in devlet başkanlığı görevinden ayrılıncaya kadar hem Batı hem de yakın çevreye karşı giderek sertleşen dış politika tarzının benimsendiği dönem.⁷⁵

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından hemen sonra Rusya'da SSCB'yi yeniden canlandırma ve merkezi ekonomik sistemi yeniden oluşturma görüşleri karşısında dış politikada Batı yanlısı iç politikada ise piyasa ekonomisini destekleyen görüşler hakim olmaya başlamıştı. Yukarıda da belirtildiği gibi birinci dönem olarak adlandırılan bu dönemde daha çok Atlantist(Batıcı) fikirler ağırlık kazanmıştır. Rusya'nın Batı ile ilişkileri açısından romantik dönem olarak da adlandırılan bu dönemde Rusya Federasyonu için esas amaç, Bağımsız Devletler Topluluğunun (BDT) kurulması, dış yardım sağlamak için ABD başta olmak üzere Batı ile işbirliği ortamı yaratılması ve Rusya Federasyonunun Sovyetler Birliği'nin uluslararası sistemde eskiden sahip olduğu statüyü kazanmasını sağlamak olarak belirlenmişti. Tüm bunların başarılabilmesi için dönemin Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Dışişleri Bakanı Andrei Kozirev Batı yanlısı bir tutum izlemeyi uygun görmüşlerdir.⁷⁶

Bu şekilde içeride yaratılan hava Rusya'da iktidarda olan Atlantikçi ekibi (Bu ekibin başında Yeltsin en önemli isimleri ise Dışişleri bakanı Kozirev ile Başbakan Gaydar'dır.) daha çok güçlendirmiştir. Atlantikçilerin hedefi Rusya Federasyonu'nda Batı tipi demokratik değerleri, insan haklarını kabul eden ve hukukun üstünlüğüne inanan bir hukuk devleti kurma, serbest piyasa ekonomisini yerleştirerek ülkeyi hızla kalkındırma ve G7'lerin sekizinci üyesi yapma olmuştur.⁷⁷ Böylece Sovyetlerin yıkılmasının ilk yıllarında çıkış yolu olarak Batı dünyası özellikle de ABD yanlısı politikalar izlenmiştir.

Atlantikçi ekip dış politika açısından Soğuk Savaş sonrasında Sovyetler Birliği'nin dağılmasının Rusya'nın yenilgisi anlamına gelmediğini hatta Rusya açısından bunun bir fırsat olduğunu ileri sürmekteydi. Bu bağlamda Rusya dış politikasının birinci önceliğini Rusya'nın yakın çevre ile ilişkilerinde, Batı'da olan imajını zedeleyebilecek hareketlerden kaçınmak olarak belirtmişti. Bu dönemde Batı ile ilişkiler ve işbirliği birinci plana çıkmıştı. Batıcılar bu dönemde Rusya'nın yakın çevre ile ilişkilerinin önemini kavrasalar da Rusya'nın BDT

---

⁷⁵ Devederov, s. 9.

⁷⁶ Devederov, s. 10.

⁷⁷ Elhan Veliyev, SSCB Sonrası Türk-Siyasal ve Askeri İlişkileri (1992–2002 Dönemi), (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 32.

içindeki liderlik rolü üstlenme isteği Batı ile ilişkilerde zorluk yaratacağı düşüncesi nedeniyle tehlikeli bulunuyordu. Dolayısıyla eğer Rusya'nın geleceği için Asya ile Avrupa arasındaki seçim yapılması gerekiyor ve bu karar Rusya'nın BDT ülkeleri ile ilişkilerini zararlı yönde etkiliyorsa bile Rusya Batı ile ilişkilerine öncelik vermek zorundaydı. Çünkü Atlantikçilere göre günümüzde Rusya ve Batı, demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi gibi ortak değerleri paylaşmakta ve yine göç, terörizm ve radikal İslam gibi aynı tehlikelere karşı karşıya bulunmaktaydı.⁷⁸

Yukarıda ele aldığımız geçiş döneminde hedeflediği başarıları yakalayamayan Rusya, yeni düzenin yarattığı hukuki yapı sayesinde demokratikleşme sürecini aşabileceğini düşünmüş ancak bu hukuki düzendeki demokrasi, hukukun üstünlüğü, gerçek parlamenter rejim, kuvvetler ayrılığı, hür basın, sivil toplum v.b alanlarda tecrübesinin bulunmaması istikrarsızlığa neden olmuştur.

Demokratik Batı toplumlarında devletin temelini oluşturan görev ve sorumlulukların dağılımı, gücün nasıl sınırlandırılacağı ve bunun sade vatandaşları nasıl etkileyeceğine ait önceden anlaşmaya varılmış kararlar ve ciddi yasalar bulunmaktadır. Oysa Rusya'da kanunlar sadece kâğıt üzerinde kalmakta ve uygulamaya geçilememektedir. Rusya'da halk pratikte yasalara başvurmamaktadır. Bunun en önemli nedeni ise Rus halkının henüz "vatandaşlık" ve "tebaa" kavramları arasındaki farkı kavrayacak süreci tamamlayamamış olmasındandır. Çünkü Rusya'da yöneticiler kendilerini ve politikalarını "yeni" ilan etseler bile değişen çok şey yoktur. Bunun nedeni ise geçmişten gelen gelenekler ve anlayışların insanın zihninden hemen silinemeyecek olmasıdır. Bu bağlamda değişen devlet yapısının bireyselliği öne çıkarmasına rağmen geleneksel SSCB yapısının Rus halkının kolektif anlayışını taze tuttuğu söylenebilir.⁷⁹

Bu yüzden Federasyonun yapısı, heterojen etnik dağılım, dinsel faktörler "emperyal" tarih ve Sovyetlerden devralınan "süper güç" mirası Rusya Federasyonu'nda ulus-devletin "civic-anayasal" bir yurttaşlık ve ulusal kimlik ekseninde biçimlenmesini güçleştiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Bu yüzden Rusya federasyonu G. Nadia'nın da dediği gibi "Rusya Federasyonunda günümüzdeki temel sorun Komünist yönetimin geride bıraktığı enkaz birimleri bir araya getirecek güçte bir tutunum noktasının bulunmamasıdır."⁸⁰

Bu nedenle bu dönemde rasyonel ve kurumsal olarak nitelenen Batı modelinde toprak hukuku esas çerçevesinde iradi katılımın ön plana çıktığı milliyetçilik ve yurttaşlık

---

⁷⁸ Devederov, s. 10.

⁷⁹ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 110.

⁸⁰ Dağı, s. 153.

anlayışının kavramsal temelleri geliştirilmiştir. Böylece Minecke'nin "yurttaş ulus" olarak da nitelediği bu yaklaşım aynı ulusal topraklar üzerinde yaşayan insanların etnik bir bağ olmaksızın "yurttaşlık" paydasında birleşebileceklerini ileri sürer. Bu nedenle yurttaş kimliği, ya da yurttaş milliyetçiliği demokrasinin kurumsallaştığı birey haklarının ön plana çıkarıldığı toplumlarda geliştirebilmekte veya demokratik çoğulculuk ancak yurttaş milliyetçiliği ekseninde kurulabilmektedir.⁸¹ Milliyetçiliğin ana dayanağını etnisite değil, yurttaşlığın oluşturması ise, onun sınırlarını verili kimliklerin ötesine taşımakta ve farklı etnisiteden gelenler de kendilerini aynı toplumun bir üyesi olarak hissedebilmektedirler. Böylece bu toplumlarda bireyler iradi ve katılımcı bir üye olmakta ve farklı kimlikler "anayasal vatandaşlık" sayesinde bir üst kimlik olarak toplumdaki farklı unsurları birleştirici bir görev üstlenebilmektedir.⁸²

Yukarıda değindiğimiz anayasal vatandaşlık vatan sevgisinin dayanağını etnisiteye değil Batı'nın getirdiği yeni modele (aidiyet hissine) bırakmıştır. Ancak Batı'dan beklenen desteğin gelmemesi ve iç politikada buna tepki olarak Batı'yı ve Batı'nın getirdiği düzeni (anayasal yurttaşlık) reddediş kimliksel noktada bir kırılmaya sebep olmuştur. Bu kırılma ise kimlik algılayışını dinsel, etnik, siyasi, ekonomik v.b. pek çok unsuru içeren kompleks bir soruna/sürece dönüştürmüştür.

Bu kimliksel kırılma sonucu ortaya çıkan Avrasyacılar, uluslararası sistemde hala ekonomik ve siyasi etki savaşının yaşandığını ileri sürerek Rusya'nın çok boyutlu dış politika geliştirmesini ve izlemesini istiyorlardı. Bu açıdan bakıldığında bu görüşlerin milliyetçi görüşlere yakın olması dikkat çekicidir. Avrasyacılar temelde hükümetin Batı yanlısı tutumunu bağımsız Rus dış politikasına ters düştüğü için eleştiriyor ve Rusya'nın kendi jeostratejik çıkarlarına dayanan daha dengeli bir strateji benimsemesi gerektiğini vurguluyordu. Onlara göre Batı, Rusya'ya karşı düşmanca olmasa da siyasi işbirliği ararken veya yardım ederken kendi çıkarlarını düşünmekteydi. Dolayısıyla Batı yardımı dikkatli kullanılmadığı zaman Rusya'daki ekonomik gelişimi olumsuz yönde etkileyebilirdi.⁸³

Sovyet sonrası Rus dış politikası incelendiğinde genel olarak yukarıda belirtilen bu iki fikrin farklılaşan iç ve dış faktörlere bağlı olarak ağırlıklarının değişerek farklı dönemde egemen olduklarını söylemek mümkündür. Böylece ikinci dönem olarak adlandırdığımız süreçte Sovyetlerin dağılmasından hemen sonra yaşanan ilk dönemde hakim olan Batı yanlısı tutum yavaş yavaş terk edilerek Avrasyacı fikirler ağırlık kazanmaya başlamış, bu dönemde milliyetçi fikirler yaygınlaşmış ve Batıcılar arasında Rusya'nın milli menfaatlerinin

⁸¹ Dağı, s. 136.

⁸² A. İçduygu, "Çokkültürlülük: 'Türkiye Vatandaşlığı' Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin," *Türkiye Günlüğü*, Mart-Nisan 1998, s. 48-49.

⁸³ Devederov, s. 12.

belirlenmesi ve bu amaçlara ulaşmada seçilecek politikalar hakkında görüş farklılıkları ortaya çıkmıştı. İç politika ve ekonominin söz konusu olduğunda her iki grup da aslında Rusya'da demokrasinin yerleşmesi ve Rusya'nın piyasa ekonomisine geçiş sürecini destekliyorlardı. Aralarında var olan görüş farklılıkları ise Rusya'nın Batı demokrasisi ve ekonomik sistemini ne şekilde adapte etmesi gerektiği ile ilgiliydi. Her iki grup arasındaki fikir ayrılığı yukarıda Rus dış politikasının üçüncü dönemi olarak adlandırılan 1993 ilkbaharından itibaren azalmış ve 1993 Nisanında ilk kez Rus Dış Politika Konseptinin hazırlanması ile dış politikanın temel prensipleri üzerinde genel bir fikir birliğine varılmıştır. Bu dönemde her iki grup arasında detaylardaki farklılaşmaların sürmesine rağmen, öncelikler ve temel çıkarlar konusunda anlaşma sağlanmış hatta o dönemde iç siyasi gerginliğin artmış olmasına ve dönemin Devlet Başkanı B. Yeltsin ile Yüksek Sovyet arasındaki güç savaşının sürmesine rağmen Rus dış politikası ile ilgili tartışmalar azalmıştır.⁸⁴

Bu bağlamda Yeltsin, 3 Mart 1994'te Rusya Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmasında, Rusya'nın IMF'nin çizdiği yoldan değil de Rusya'nın benimseyeceği yoldan gideceğini açıklaması Rus ulusal kimliğinin sert bir kırılma yaşadığının açık bir göstergesiydi. Çünkü halkın Batı'ya olan tepkisi sonucu ulusal kimlik düşüncesinde yeni bir algılayış başlamıştı ve bu algılayış Yeltsin'i Rus halkının kimliğini şekillendirme sürecinde yeni açılımlara itmekteydi. Bu duruma paralel olarak Rusya'nın dış politikasında da 1993'ten sonra oldukça radikal denilebilecek değişiklikler oldu. Böylece 1991–93 arasında Rus siyasetine yön veren ve Atlantikçi/Batı yanlısı grup tasfiye edilerek Avrasyacılar olarak tanımlanan ve Rusya'nın geleneksel değerlerine sahip çıkmasını savunan kişiler göreve getirilmiştir. Bu bağlamda da 1994 yılı boyunca Rusya çeşitli çatışmalarda dünya liderliği rolünü üstlenmeye çalışmıştır. Rus temsilcilerin İsrail-Filistin barış görüşmelerine katılmaları, Kuzey ve Güney Yemen arasındaki savaşta hakem olarak hareket etmeleri Bosna Hersek'te Batıyla işbirliği yerine Sırp yanlısı tavır takınmaları, yeni anlayışın örnekleri arasında akla ilk gelenlerdir.⁸⁵

Yeltsin'in Batıya hitap ederken sık sık "Rusya'yı bir süper devlet olarak kabul edin, ona ayrıcalık tanıyın, NATO'ya alınacak yeni üyeler için veto hakkı isteriz, eskiden Sovyetler Birliği dahil olan ülkelerdeki anlaşmazlıklara müdahalede, Rusya'dan başka kimseyi sorumlu saymayın, buralara barış gücü gönderme tekelini bize bırakın, NATO'nun yeni dünya koşullarına uygun yeni bir statü kazanması için düzenlemeler gerekli, bunda bizim mütalaamızı alın, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği konferansına üye devletleri içine alan ve bu

---

⁸⁴ Devederov, s. 13.

⁸⁵ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 113.

örgütün, NATO üstünde bir statü kazanması girişimlerine başlayın, bizi dünyanın en büyük 7 devletinden oluşan G7 grubunun içine alın” gibi talepler ileri sürmesi, bu psikolojik eğilimlerden kaynaklanmaktadır.⁸⁶

Aralık 1995 (Parlamento seçimleri) seçimleri ise bardağı taşıran son damla olmuştur. Çünkü halk Batı’ya olan tepkisini bu seçimlerde sandığa yansıtmış ve yaklaşan başkanlık seçimlerinde Batıcı bir liderin tercih edilmeyeceği çıkan sonuçlardan anlaşılmıştır. Bu bağlamda yeni bir düzene geçmenin zorunluluğunu hissederek Yeltsin, strateji değişikliği yapmak zorunda kalmış ve Batıcı kadroyu tasfiye etmenin zamanının geldiğini görmüştür. Çünkü bu seçimlerden Rusya Federasyonu Komünist Partisi birinci parti olarak çıkmış ve onu Jirinovski’nin liberal sağ partisi izlemiştir. Bu durumun nedeni ise Rusların, Sovyetler Birliği döneminde daha mutlu olduklarını düşünmeleri ve piyasa ekonomisinin, beklenenin aksine halkı fakirliğe sürüklemesi olmuştur. Ayrıca Sovyet dönemindeki “süper güç” kimliği yerini Batı karşısında ezilmişliğe bırakınca Rusya’da Komünist ve milliyetçi marjinal gruplar halk tarafından teveccüh görmüştür.

Bu dönemde iktisadi reformlara verilen öncelik ve izlenen siyasetler halkın çoğunluğunun beklentileri ile farklı çizgilerde devam etmiş, karşılaşılan siyasi ve iktisadi sorunların çözümünde ortaya çıkan görüş ayrılıkları ülkeyi sıkıntılı dönemlere sevk etmiştir.⁸⁷ Bu yaşananlar 1993 sonrası dönemde bir kırılma yaratmış ve halk Batı ile olan ilişkilere mesafeli bakmıştır. Bu paralelde 12 Aralık seçimlerinde uğradığı yenilgiyi “Biz dersimizi aldık” diyerek yorumlayan Yeltsin, tamamen Batılı bir siyasi modele dayanan yeni Rusya’nın yaratılmasında başarısız olduğunu kabul etmiş ve eski müttefiklerinden ayrılarak Chernomirdin’in savunduğu orta yolcu siyaseti benimsemeye başlamıştı.⁸⁸

Böylece halkın bu düşüncelerine cevap vermek amacıyla iç politikadaki yükselen sese kulak veren Yeltsin reformist politikanın iflas ettiğini kabul etmiş ve Batıcı kadroları tasfiye ederek Avrasyacı ekolün önemli isimlerini kazanmaya çalışmıştır. Bu bağlamda 1996 Ocak ayında Batı yanlısı ve yumuşak dış politika yürütmekle Duma tarafından eleştirilen Kozirev’in yerine Primakov’un dışişleri bakanlığına atanması Rus dış politikasındaki dönüşümün en önemli göstergesi olmuştur. Göreve başladığı günün ertesinde yaptığı basın açıklamasında halkın bu tepkilerini karşılamayı amaçlayan Primakov, Rusya’nın yeni dış politikasının eski Sovyet Cumhuriyetleri, Çin, Japonya ve Ortadoğu ülkeleriyle sıkı bağlar kurmak olduğunu açıkça vurgulamıştır. Böylece Rusya’nın Asya’da, Batının doğu ve güney

---

⁸⁶ Aydın Yalçın, “Rusya’daki Yeni Gelişmeler ve Batının Değerlendirmeleri,” *Avrasya Etüdüleri*, Cilt:1, Sayı:2, s. 10.

⁸⁷ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 107.

⁸⁸ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 113.

doğuya doğru genişlemesini dengeleyecek siyasi ve askeri ittifak arayışı içinde olacağıın işaretini vermiştir.⁸⁹

Ancak Rusya, zayıf durumunun ve özellikle Batıya olan mali bağımlılığının dünya arenasında bağımsız hareket etmesine mani olacağı için uyumlu hareket etmek zorunda kaldı.⁹⁰ Bu zafiyet ve bağımlılık dolayısıyla Rusya liderliği eğer olaylara gerçekçi bir şekilde bakılırsa Primakov doktrinin esaslarına göre hareket edemedi. Bu doktrin 1996–97 yıllarında NATO'nun genişlemesi pazarlıkları döneminde Irak çevresindeki kriz (Kasım 1997 – Mart 1998) sırasında ve Kosova krizi (1999 baharı ve yazı) sırasında olmak üzere üç kere sınıandı. Bütün bu olaylarda Rusya, ABD ve Batı ittifakı sert tartışmalar yapmak zorunda kaldı. Bu üç olayın ikisinde NATO'nun genişlemesi ve Kosova krizinde –Batı ittifakının hedefine ulaşmasıyla asla kıyaslanamayacak ölçüde sembolik karışıklıklarla kendini(Rusya) tatmin ederek geri adım attı. Sadece Irak krizinde geçicide olsa Moskova bir başarı elde edebildi.⁹¹

Ancak Rusya'nın sistemde daha etkin rol alma isteği uluslararası arenadan dışlanmasına neden olmuş ve bunun getirdiği büyük ekonomik kriz daha rasyonel politikalar üretilmesini zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda süper güç olma iddiasındaki Rusya şimdilik bölgesel bir güç gibi hareket ederek, Avrasyacılığın da etkisiyle, eski SSCB ülkelerinde kaybettiği etkisini yeniden kazanmaya çalışmaktadır. Buna da Orta Asya ülkelerinden başlamıştır. Renkli devrimler sonucu iktidarlarını kaybetme endişesi yaşayan Orta Asya liderleri Rusya ile yaklaşma politikaları izlemektedirler. Bunun bir sonucu olarak 14 Kasım 2005'de Özbekistan ile Rusya arasında ittifak anlaşması imzalamıştır. Kazakistan ise, Rusya ile yaklaşmasını sürdürmektedir. İlginç olan nokta Rus dış politikasındaki bu kazanımların, Rusya'nın uyguladığı politikanın başarılı sonucu değil, ABD'nin bölgede uygulamaya çalıştığı politikaların olumsuz sonucu olarak ortaya çıkmasıdır.⁹²

Rusya 21.yüzyılın fırsatlar bölgesi olarak nitelendirdiği Avrasya'da “büyük oyun”un “büyük gücü” olmaya çaba harcamaktadır. Rusya, yeni büyük oyunun galibi olarak pekiştireceğini düşündüğü büyük güç statüsünü global güce tekrar ulaşmada bir atlama taşı olarak görmektedir. Bu nedenle Afrika, Latin Amerika ve hatta Ortadoğu gibi uzak çevreye yönelmektense yakın çevre olarak nitelediği eski Sovyetler Birliği ülkelerine bir başka ifadeyle Avrasya'ya yönelimi daha rasyonel bir açılım olarak değerlendirmektedir.⁹³

⁸⁹ Asem Nauşabay Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007, s. 72.

⁹⁰ Yılmaz Tezkan (haz.), *Kadim Komşumuz Rusya*, İstanbul: Ülke Kitapları, 2001, s. 39.

⁹¹ Tezkan(haz.), s. 40.

⁹² İhsan Çomak(ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: Tasam Yayınları, 2006, s. 99.

⁹³ Bilge Buttanrı, *Bölgesel Güç Karadeniz*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004, s. 49.

Yeltsin döneminde resmi anlamda (hükümet düzeyinde) Avrasyacı politikaları Viktor Chernomirdin hükümetleriyle görmekteyiz; devletin yeniden merkezileşebilmesi ve Batı'nın tek model mantığına tepki verebilmesi amacıyla Atlantikçiliğin eleştirisi olarak Avrasyacı görüş, yakın çevre modelini de birlikteliğinde getirmektedir. Nitekim yüzölçümü şartlarında, Rusya topraklarının büyük bir bölümü Asya kıtasında yer almaktadır ve bu genişlik Batının dışında Moskova'ya yeni alternatif ilişkiler modellerini de sunmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Avrasyacılık daha çok jeopolitik/lojistik bir anlam taşımaktadır; bu anlam aslında coğrafyaya dayalı bir kimlik arayışıdır.⁹⁴

Yeltsin bu düşünceyi hayata geçirmek için ilk kademedeki 3 devletten oluşacak bir Slav birliği kurmuştur. Ancak bu birlik kendi içinde tam bütünleşmemiştir. Çünkü Ukrayna lideri Krauçuk anlaşmayı tedricen ayrılığa götürecek bir vasıta olarak görürken Yeltsin tam tersi bir düşünceyle kafasında AB modeli bir bütünleşmeyi tasavvur etmiştir. Bu yüzden de Ukrayna, Yeltsin'in amacının farkına varmış ve topluluğu kurumsallaştırmaya karşı çıkmış ve topluluğun sadece tavsiye istişare yetkileri ile donatılmasını istemiştir.⁹⁵ Bu farklı düşünceler bağlamında toplanan bu üç devlet lideri Gorbaçov'un en son sunduğu "Birlik Antlaşması" modeli üzerinde anlaşamamış ve Cumhuriyetlerin Sovyetler Birliğinden ayrılması ve Bağımsız Devletlerin kurulması sürecinin gerçeklik kazandığını belirtmişlerdir.⁹⁶ Böylece ilk adımı atılan BDT yapılanmasına diğer Cumhuriyetler de iştirak etmiş ve 1994 yılından sonra aktif hale getirilen "yakın çevre" politikasının temeli atılmıştır.

Avrasyacılığın getirdiği "yakın çevre" politikasını iki açıdan ele almak olasıdır: bölgesel anlamda yakın çevre doktrininin işlevselleştirilmesi ve küresel anlamda Asya, Afrika ve Üçüncü dünya ülkelerine yönelik özel politikaların üretilmesi. Rusya'nın BDT ülkeleriyle olan bağları asimetrik karşılıklı bağımlılık gerçekliği çerçevesine dayanırken, devlet aygıtının kapasitelerinin Sovyet sonrası dış politika önceliklerine göre yeniden tanımlanması gerekmişti.⁹⁷

Bundan dolayı Rusya 1993'ten itibaren dış politikasını da yeniden düzenleme yoluna gitti. "Yakın Çevre" politikası ile Rusya, Orta Asya ve Kafkasya'daki çıkarlarını ne pahasına olursa olsun koruyacağını açıkladı. Bu nedenle Rusya bütün dikkatini BDT coğrafyasına yöneltti. Ayrıca SSCB'nin dağılması sonucunda bağımsızlığına kavuşan cumhuriyetlerdeki Rus azınlığın her türlü haklarının korunmasını devlet politikası olarak ilan etti.⁹⁸

⁹⁴ Erhan Büyükkakıncı (der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004, s. 149.

⁹⁵ Demir, s. 195.

⁹⁶ Purtaş, s. 57.

⁹⁷ Büyükkakıncı, s. 149.

⁹⁸ Çomak, s.23.

Avrasyacılığın diğer önemli dış politika açılımı Asya kıtası çerçevesindeki işbirlikleridir. Bu bağlamda Primakov'un öne sürdüğü üçgen yaklaşımı, Rusya-Çin-Hindistan işbirliği kapsamının geliştirilmesine yöneliktir. Nitekim Çin-Rusya arasındaki ikili ve bölgesel düzeylerdeki ilişkilerin yapısal açılardan güçlendirilmesi, Rus devletinin resmi doktrinlerinde de yer almaktadır. Batı karşıtı düşünceleri motive eden başka bir alternatif de Rus-Hint işbirliği modeli gibi görünmektedir; bu bağlamda Yeltsin dönemi Rusya'nın ABD'yi de bu model içerisine çekmek istemesi, hem taktik davranış olarak yorumlanabilir, hem de Atlantikçi-Avrasyacı görüşlerin ortak paydaları olarak ele alınabilir.⁹⁹

Batı'nın özellikle de ABD'nin tek kutupluluk anlayışına karşı Primakov politikaları ile birlikte Rusya'nın çok kutuplu sistem yaklaşımı ile statükoculuğu benimsemeye çalışması, iç politika tartışmalarının da merkezini oluşturmaktadır. Avrasyacı paradigmanın uluslararası sistem çözümlemesi için çok kutupluluk perspektifini ileri sürebilmesi, devlet aygıtının güçlendirilmesi şarttır ve bu bağlamda merkezî politikaların genelleştirilmesi, Avrasyacı paradigmanın içsel boyutunu oluşturmaktadır.¹⁰⁰

Boris N. Yeltsin'in mirasının ve vasiyetinin bilânçosu yapılacak olursa ortaya şunlar çıkar:

- 2000 yılının Rusya'sı 10 yıl öncekinden tamamen farklı bir ülkedir. Sovyet sistemi geri gelmemek üzere yok olmuştur. Onun yerine, içinde düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü, çok partili sistem, özgür ve gizli seçimlere dayalı bir hukuk devletinin var olduğu demokratik bir Rusya gelmiştir. Elbette daha birçok eksikler ve çeşitli yolsuzluklar da var. Fakat bu prensipler yalnızca anayasa tarafından garanti altına alınmakla kalmayıp uygulanmaktadır.

- Planlı ekonomi sistemi ve devlet mülkiyetinin yerini serbest piyasa ekonomisi ve özel mülkiyet almıştır. Bu süreç büyük ölçüde tamamlanmıştır. Kuşkusuz burada uygulanmakta olan piyasa ekonomisinin çok defa rüşvet ve organize suçlarla bağlantısı olan vahşi bir kapitalizmin özelliklerini taşıdığı doğrudur. Fakat bu yeni ekonomik düzen gelişmektedir.

- Yalnızca doğrudan kendi çıkarlarının değil ülkenin sorunlarının da bilincinde olan, yeni bir politik sınıf (Avrasyacılar ve Atlantikçiler) doğmuştur. Bu sınıf ülkenin problemlerin çözümü için farklı, kısmen çelişkili anlayışlar geliştirmektedir.

- Şimdiye kadar Rus imparatorluğunu güvenilir biçimde bir arada tutan federal bir yapı bulunamadı. "Rusya federasyonu" daha çok parçalanma tehdidi altındadır.

---

⁹⁹ Büyükakıncı, s. 149.

¹⁰⁰ Büyükakıncı, s. 149–150.

- Rusya süper güç olma özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir ve bu Rus halkının büyük devlet bilincini kışkırtmaktadır.

- Ekonomik istikrarın işaretleri elde edilenlerin stabilize edilmesini ve hala çözülmemiş olan problemlerin aşılmaya başladığı umudunu veriyor.

Bu paralelde A. Sobçak biyografisinde “Yeltsin Rusya’sının genel durumunu, ”yarım demokrasi” ve “yarım piyasa ekonomisi” olarak tanımlıyor ve bu durumdan demokratik hukuk devletine geçiş yapılmasını talep ediyor.¹⁰¹

Sonuç olarak jakoben bir oluşum süreci yaşamak zorunda kalan Rusya, Yergin ve Gustafson’a göre 1990’lı yıllarda çok zor üç geçişi gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Bunlardan ilki diktatörlükten demokrasiye geçiş, ikincisi merkezi güdümlü bir ekonomiden pazar ekonomisine geçiş ve üçüncüsü ise dört yüzyıllık bir imparatorluktan ulus-devlete geçiştir.¹⁰²

SSCB’nin ardından enkaz halindeki yapısal bir mirası ve prestij, başarı ve gururla yüklü bir geçmişi devralan Rusya Federasyonu’nun on yıllık deneyimlerine baktığımızda ilginç bir sürece tanık oluyoruz. Yönetici kadroları çoğunlukla değişmemiş olsa da, geçmişin tersi bir ekonomik söylemi izlemek zorunda kalmaları ya da buna ayak uyduramamaları, belirgin bir yönetim boşluğu belirtilerini vermeye başlamıştı. On yıllık bir muhasebe ile birlikte, günümüz Rusya’sı oldukça zorlu bir süreci yaşamıştır diyebiliriz. Dönüşüm hiçbir ülkede sancısız yaşanmıyor, hatta birçok sorgulamaları ve tereddütleri de birlikteliğinde getiriyor. İç politikasında yapısal anlamda istikrar arayışında olmaya çabalayan bir ülkenin dış politika davranışlarının da dışsal (sistem değişkenleri) ve içsel (toplumsal, hükümet, bürokratik ve lider değişkenleri) etkenlerin etkisinde kalması kaçınılmazdır.¹⁰³

Vladimir Putin’in iktidara gelmesiyle beraber, Rus dış politikasında etkin rol üstlenen siyasal ve idari birimler de ve onların söylemlerine yapısal bir değişim söz konusudur. Nitekim bu bağlamda, Putin’in merkezîyetçilik politikalarıyla birlikte söylemler arasındaki geçişlerin dış dinamiklerden ve iç dinamiklerden nasıl etkilendiğini de irdelemek çabamızdır.¹⁰⁴

b) PUTİN DÖNEMİ (2000- 2008)

Putin, 23 Mart 2000’de yapılan başkanlık seçimlerini büyük oy oranıyla kazandı. Putin’in önünde ekonomik sorunlar, merkez-bölgeler anlaşmazlığı, ülkenin uluslararası

¹⁰¹ Wolfgang Seiffert, *Vladimir V. Putin*, İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları, 2004, s. 25–26.

¹⁰² Gökırmak, s. 3.

¹⁰³ Büyükkakıncı, s. 139.

¹⁰⁴ Büyükkakıncı, s. 139

arenada yeniden prestij kazanması, nüfus ve göçmen sorunu, iktidarı yönlendirmek isteyen büyük sermaye çevreleriyle mücadele, uluslararası terörizmle savaş gibi birçok çözüm bekleyen sorun vardı. Yeltsin'in aksine Putin kararlı, enerjik, dikkatli siyasetiyle halkın gözündeki popülaritesini artırdı.¹⁰⁵

Putin'in iktidara gelmesiyle Rusya'nın kimlik, uygun federal yapı ve misyon arayışlarının büyük ölçüde arttığı görülmüştür çünkü bu yönde atılan adımların daha kararlı ve "sert" olduğu söylenebilir. Putin'in şu anda izlediği iç ve dış politika sert ve tutucu olmasına karşın halkın çoğunluğu tarafından desteklenmektedir. Bunun en önemli nedeni Rus halkının eski güçlü olduğu döneme duyduğu özlemdir. Putin, 5 Mayıs 2000'de Devlet Başkanlığı koltuğuna otururken yaptığı konuşmada Rus halkına yeniden güçlü Rusya vaat etmişti. Tabi ki bu hemen olacak bir durum değildi ve bir dizi reformun gerçekleştirilmesi şart olmuştu. Böylece bu reformlar yavaş yavaş hayata geçirilmeye başlamıştı.¹⁰⁶ Bu bağlamda Rusya'nın büyük bir devlet olduğunu her fırsatta dile getiren Putin, gerek iç politikada, gerekse dış politikada "güçlü bir Rusya" imajını oluşturma faaliyetine başladı. Putin'in politikaları toplumun geniş kesimlerinde yankı uyandırdı ve ona "birleştirici bir lider" özelliği kazandırdı. Bir yandan piyasa ekonomisi reformlarını desteklerken, bir yandan eski Sovyet marşını Rus ulusal marşı yapmaktan kaçınmaması, federe birimleri merkezi yönetime daha sıkı bir şekilde bağlaması, siyasetçi ve/veya medya patronlarını "basın özgürlüğünü kısıtlaması" eleştirilerine bakmaksızın, kamu düzeni ve asayişi, batılı demokratik değerlerden çok önemsemesi bu özelliği pekiştiren olgulardandı.¹⁰⁷

Bu dönemde Putin hem Rus hem de Sovyet vatanseverliğine başvurmuştur. Putin'in bu davranışı çok değişik görüşte olan kişilerle iyi ilişkiler kurmasını mümkün kılmıştır. Onun Yeltsin'den farklı olarak Sovyet devletine yaklaşımı yalnızca Rus siyasi yelpazesinin en ucunda bulunan liberalleri rahatsız etmiştir. Komünistler ve milliyetçiler sayısal olarak liberallerden daha güçlü olduklarından liberallerin düşüncesi de Putin'i endişelendirmemektedir. Putin'in hem Bolşevik ihtilali öncesi Rusya ile hem de Sovyet dönemi ile gurur duyulmasını yerleştirmek ve bunlardan birine veya pek çok durumda her ikisine de gönül vermiş geniş kitleleri cezbetmek arzusu, 8 Aralık 2000'de Duma'yı dört yasayı ezici bir çoğunlukla kabul etmeye kolaylıkla ikna etmesiyle dramatik bir şekilde sembolleşti. Bu yasalardan ikisi üç renkli bayrağın Rusya Federasyonu'nun bayrağı ve iki başlı kartalın devlet sembolü olarak benimsenmesi ile ilgiliydi. Bunlar İmparatorluk

---

¹⁰⁵ Çomak, s. 25.

¹⁰⁶ Devederov, s. 38.

¹⁰⁷ Veliyev, s. 33.

Rusya'sının Sovyet sonrası Rusya'da devam ettiğinin göstergesiydi. Ama Putin 4 Aralık 2000'de televizyonda yaptığı konuşmada da Sovyet dönemi Rus milli marşının güftesinin değiştirilerek bestenin aynı kalacağını ve bu haliyle Rus milli marşı olacağını ve Sovyet döneminde olduğu gibi Rus Silahlı Kuvvetlerinin sancağı olarak kırmızı bayrağın kullanılacağını gündeme getirdi.¹⁰⁸ Böylece Putin, Sovyet dönemi ve Çarlık dönemindeki sembolleri Rusya Federasyonunun kimlik kurgusunda bir araç haline getirmiştir. Bunun sebebi ise Putin'in, Rus siyasetine hakim düşünceleri kendi şahsında bir senteze ulaştırabilmiş olmasıdır.

Bu bağlamda değineceğimiz ilk akım, Zugyanev'un Komünist Partisi'nde yerini bulan kırmızı milliyetçiliktir. Bu akımın beslendiği yer Stalinist rejimin hatıraları, "Rus ruhu"nun mistikleştirilmesi ve tarihsel süreçte Rus devletinin oynadığı medeniyet götürücü (modernlik ve kültrünü bir başka ülkeye aktarabilme) roldür.

İkinci akım Grigori Yavlinski ve partisi Jabloka'nın temsil ettiği görüştür. Buna göre kapitalizm dünya çapında toplumsal gelişmenin en son basamağıdır. Kapitalizmin gelişmesi tabii olarak demokrasinin, demokratik iktidar mekanizmalarının gelişimini de kaçınılmaz kılacaktır.

Üçüncü akım Jirinovski ve onun partisi tarafından temsil edilen anti-komünist milliyetçiliktir. Bu görüş saldırgan bir yabancı düşmanlığına, şovenizme, fanatik emperyalist ve yayılcı çabalara ve faşist demagojiye dayanmaktadır.

Bu siyasi akımlar Sovyetler Birliği sonrasında ortaya çıkan iktidar piramidinin üç sacayağını teşkil etmektedir. Çünkü Putin, devletin "genel çıkarları" adına her üç siyasi akımın uygun yanlarını almıştır.¹⁰⁹

Ayrıca Putin'in iktidara gelişiyle birlikte, devletin yeniden tanımlanması ile toplumdaki kimlik bunalımı arasındaki farklılaşmanın giderilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir. Toplumsal uzlaşmayı cesaretlendirmek amacıyla ılımlı bir muhafazakarlık anlayışının devlet düzeyinde geliştirildiğini ve yerleştirildiğini hatta bazı yazarlara göre "kadife otoritecilik" yaklaşımının devlet-toplum arasındaki ilişkilere uyarlandığını ve devlet dışı ve merkez dışındaki aktörlerin etki alanlarının sınırlandırıldığını ya da yeniden tanımlandığını, Putin döneminde görmekteyiz.¹¹⁰

İç politikada bu şekilde yeni bir yapılanma sürecini başlatan Putin'in dış politikaya bakış açısı karmaşık gibi görünse de konjonktürel anlamda fırsatları sonuna kadar değerlendirmeye çalışan ve kendi söylemini seçeneksizleştirme çabasında olan bir eğilim

---

¹⁰⁸ Tezkan, s. 197.

¹⁰⁹ Tezkan, s. 142.

¹¹⁰ Büyükkakıncı, s. 156.

sergilemektedir. Çünkü Putin Rusya'sının temel dış politikası "çok kutuplu dünya" tezine dayanmaktadır. Bu bağlamda, siyasal güçlerin (komünist düşünce, milliyetçi düşünce, Ortodoks düşünce v.b) merkezi eğilimlere çekilmesinin sağlanması ve Atlantikçilik-Avrasyacılık sentezinin (pragmatist dış politika) Rus dış politikasının temellerine uyarlanması, Putin döneminin en belirgin özelliği haline gelmiştir.¹¹¹

Putin dönemi dış politikasını üç aşamada ele almak olasıdır. 1- Başbakan olarak atanması ile Cumhurbaşkanlığı seçimleri arası dönemde ulusçu sloganların ağırlık kazandığı dönem; 2- Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden sonra Avrasyacı yaklaşımın tamamen egemen olması ve devletin merkezileştirilmesi sürecine hız verilmesi ile belirginleşen dönem; 3- 11 Eylül sonrasında batılı ülkelerle işbirliğinin hızlanması ve Batı'nın da teşvikiyle Atlantikçi değerlerin tonlarına rastlanılan, Avrasyacı söylemin kısmen yumuşatıldığı dönem.¹¹²

Mayıs 1997'deki Yeltsin-Maşadov Barış Antlaşması hükümleri ve tarafların soruna barışçı yöntemlerle çözüm bulunması yolundaki yükümlülüklerine rağmen S. Basayev ve H. Abdurrahman (Ebu Hattab) gibi komutanların emrindeki radikal İslamcı militanların Ağustos 1999'da komşu Dağıstan'a saldırmasıyla II. Çeçen savaşı başlamıştır.

II. Çeçen savaşının öncesinde Rus basınında yürütülen propagandayla Rus halkının giderek savaş yanlısı olmaya zorlanması ve arkasından gerçekleştirilen savaş şüphesiz Putin'in imajının oluşmasına katkıda bulunan faktörlerden birisi olmuştur. Dağıstan olayları ve Rusya'nın şehirlerinde apartmanlarda meydana gelen bombalı saldırılar toplumun devlete olan ihtiyacını artırırken olayların sonrasında Putin'in kararlı tutumu ve yeterlilik sergilemesi tamda geniş kitleleri etkileyecek türden bir davranıştı. Putin, vatansever, devletçi, Rusya'nın bütünlüğünden yana, ekonomide ve siyasette düzen sağlayacak bir lider olarak lanse edilmiştir. Yeni liderin imajının başarısının arkasında yatan neden 1990'lı yıllar boyunca Rus'ların özlediği işte bu düzen idi.¹¹³ Zaten bu durum Rusya'daki SSCB'den miras kalan etnik sorunların artık kronikleşmeye başladığını göstermektedir. Öte yandan, etnik sorunlara bağlı savaş ve çatışmalar sürecinin seçim kampanyalarına malzeme olarak sunulması da düşündürücüdür. Kimliksel arayıştaki bir toplumu motive edebilmek için çatışmacı unsurların propaganda araçlarıyla öne sürülmesi, yönetim kademelerindeki krizin ve mücadelenin en önemli işaretiydi; hatta bu konunun "ulusal sorun" olarak lanse edilmesi de, üniter devlet konseptinin anayasal sürecin içinde yerleştirme çabalarının bir parçasıydı. Dolayısıyla,

---

¹¹¹ Büyükakıncı, s. 163.

¹¹² Büyükakıncı, s. 159.

¹¹³ Anar Somuncuoğlu, "Putin'in İktidarı: Sovyet Sonrası Rus siyasi Rejiminin Sağlamaştırılması", *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:2, sayı:24, Nisan 2002, s. 86.

merkezi devletin bekası davası, birçokları için bu çatışmacı unsurlarla birlikte temel bir dış politika sorunsalına dönüşmüş durumdadır.¹¹⁴

Putin'in, Çeçenistan meselesini uluslararası terörizmle irtibatlandırmaya ve meseleyi özünde Rusya Federasyonunun bir iç sorunu olarak göstermeye çalışmasına rağmen konu Avrupa Parlamentosu, Avrupa Konseyi gibi uluslararası platformlara taşınmaya başlamıştır. Bu sorun 11 Eylül sonrası, Batı ile ilk defa işbirliği fırsatını yakalayan Rusya'nın Avrupa-Atlantik ailesine yanaşmasını zorlaştırmakta ve hatta Putin'in İngiltere ve ABD'yi teröre destek vermekle suçlamasına varabilecek kadar ilişkilerin gerilemesine sebep olmaktadır.¹¹⁵

Bilindiği gibi Rusya'nın federatif bir yapıya sahip olmasının pek çok zorluğu vardır. Bu düşünce doğrultusunda federal birimlerin merkezi devlete bağlılığının devamını sağlamak en önemli hedeftir. Çünkü çok ve farklı etnik yapıya sahip bir devlette milli birliği sağlamak zordur. İnsanları etrafında toplayabileceğiniz milli bir ideolojinin olması gerekir. Ancak bu tarz ideolojiler bazı etnik yapıları, mesela Rusları merkeze çekerken diğerlerini de itebilir. Bu yüzden Rusya'nın en büyük problemlerinden biri komünizmin çöküşünden sonra milli ideolojinin yokluğudur. İnsanları bir arada tutmakta şimdilik savaşlar ve terör tehdidi, mevcut durumda Çeçen meselesi kullanılmaktadır. Böylece, toplum ortak düşman karşısında devlet etrafında kenetlenebilmektedir. Bu noktadan bakınca Çeçen savaşı amacına ulaşmıştır. Rusya açısından Rus birliklerinin orada aldıkları sonuç son tahlilde, ikinci derece önem taşımaktadır.

Putin'in iktidara gelmesini meşrulaştıran II. Çeçen savaşı ile birlikte ulusçu ve merkezi devletçi söylemlerin ağırlık kazandığını söyleyebiliriz. Nitekim Putin'in başbakanlık ve cumhurbaşkanlığına vekâlet ettiği dönemlerde, gerek basın aracılığıyla Rus kamuoyuna, gerekse merkezileşme politikalarıyla ordu ve devlet organlarına, yeniden yapılanma sinyalleri verilmişti. Bu aşamayı Duma ve cumhurbaşkanlığı seçimleri öncesi olarak düşünürsek, ulusçu içerikteki sloganlarla halka belirli mesajlar verilmek istenmiş ve Putin'in siyasal kişiliğinin meşruluğunun sağlanması amaçlanmıştı. Bu bağlamda Sovyet devrinin büyük parlaklığının özlemi olarak 11 Ocak'ta yaptığı konuşmasında Putin şu sözleri sarf etti. "Ülkemiz büyük güçlü bir devlettir ve güçlü bir silahlı kuvvetlere sahip olmadıkça bunu yeniden kurmamız mümkün değil."¹¹⁶ 27 Aralık 1999'da Rus hükümetinin internette yayınlanan bildirisinde Putin'in sözleri tam olarak ulusçuluğu referans olmasa da tutunum ideolojisi olarak ulusçuluk ön plandadır. "Rusya tarihinin en güç döneminin ortasındadır, 200 – 300 yıldan buyana ilk

¹¹⁴ Büyükakıncı, s. 141.

¹¹⁵ Fevzi Uslubaş, *İmparatorlukların Bataklığı SSCB'den Sonra Sıra Rusya'da mı?*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005, s. 101.

¹¹⁶ Elif Türkislamoğlu, Türkislamoğlu, Elif, "Gizemli ve Siyah Kuşaklı Yeni Çar!," *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, cilt: 8, İlkbahar 2000, s. 3.

kez dünya devletleri dizininde ikinci ve hatta üçüncülüğe düşmek gibi bir tehditle yüz yüze ve Bu tehditten kurtulmak için süre gittikçe azalmaktadır. Ulusun aydınları olarak, fiziki olarak, ahlaki güçler olarak çaba göstermeliyiz. Eşgüdümlü, yaratıcı çalışmak zorundayız. Bunu bize bizden başka kimse veremez... “¹¹⁷ Putin’in bu sözleri göstermiştir ki halk üzerindeki başarısı Rus halkına kendine yeniden güvenmeyi öğreten insan olması ile alakalıdır. Ayrıca yine bu yazı da “ Rusya yakın gelecekte liberal değerlerin tarihi geleneklere sahip olduğu ABD yada İngiltere’nin ikinci bir kopyası olmayacaktır.... “ diyen Putin bu açıklamasıyla Rus’ların güçlü devlet yapısı sayesinde Batı bireyseliğini değil komünal bir yaklaşımla daha müreffeh bir gelecek hedeflediğini göstermiştir.¹¹⁸

Nitekim cumhurbaşkanlığı seçimlerindeki zaferini takiben, Putin’in devlet içi merkezileşme politikalarına hız vermesi başta ordu olmak üzere başlıca devlet kurumlarındaki yapılanma girişimlerini başlatması ve devlet dışı aktörlerin etkinliklerinin azaltılması için özel manevraların benimsenmesi söz konusu olmuştur. Bu bağlamda Putin iktidara geldikten sonra idari yapıda bir derlenme-toparlanma gerçekleştirmiştir. Merkezi otoriteyi güçlendirmek amacıyla Rusya’yı yedi idari bölgeye ayırarak, buradaki yerel idarecilerin başına kendi temsilcilerini atamıştır. Bu şekilde bölgeler üzerindeki direk kontrolü gerçekleştirmek istemiştir. Yolsuzlukların ve bir kısım Oligarhların üzerine gitmiştir. Vatandaşın devlete olan güvenini tazelemiştir. Putin’in ilk söylemleri Rus halkının genetik kodlarına uygundu. Putin, Rusya’nın bir imparatorluk olduğunu ve eski gücünü tekrar kazanarak süper güç olması gerektiğini söylüyordu. O, buna “imparatorluk düşüncesi” dedi. Bir anda halkın Putin’e güveni arttı. Böylece Putin, gerekli olan milli ideolojiyi bulmuştu.¹¹⁹ Bu yeni ideolojinin Rus ulusu tanımlı içerisine etnik Ruslar, Rusça konuşan gruplar ve Rusya Federasyonu sınırları içinde yaşayan herkes dahildi. İlmli milliyetçilik ulusal misyonunu ise Rusya’nın süper güç konumunu yeniden kurmak, devlet ve toplumu yeniden bütünleştirmek, vatanseverlik bilincini ve toplumsal disiplini yeniden canlandırma idealleri oluşturuyor.¹²⁰

Yeni konseptte yer alan, Rus kültür öğelerinin uluslararası sistem içerisinde popülerize edilmesi ve başka ülkelerde yaşayan Rus kökenli ya da Rusça konuşan toplulukların hukuksal statülerinin korunması ve geliştirilmesi gibi, ulusçu söylemlerin uzantısı olan yaklaşımlar, bir yerde Rus toplumundaki beklentilere de yanıt vermek ister gibi.

¹¹⁷ Türkislamoğlu, “Gizemli ve Siyah Kuşaklı Yeni Çar!,” s. 3.

¹¹⁸ Türkislamoğlu, “Gizemli ve Siyah Kuşaklı Yeni Çar!,” s. 4.

¹¹⁹ Ebru Çoban, Soğuk Savaş Sonrasında Rusya-Çin İlişkileri ve Şanghay İşbirliği Örgütü, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2003), s. 95.

¹²⁰ Fatma Sel Turhan(haz.), *Küresel Güçler*, İstanbul: Küre Yayınları, 2005, s. 246.

Hatta Putin'in 2000–2001 yıllarında yurtdışında gerçekleştirdiği gezilerde “büyük güç” kavramını dile getirmesi ulusçu söylemlerin tekeline yıkma çabası olarak da nitelenebilir.¹²¹

Devletin tek bir merkezden yönetilmesi Avrasyacı paradigmanın da temellerinden birisidir. Putin, terim olarak Avrasyacılığı pek kullanmasa da tam anlamıyla bir Avrasyacıdır. Putin'e göre Rusya'nın gücünü ve etkisini doğu istikametinde, yani Orta Asya'ya doğru genişletmelidir. Asya, Rusya'nın tabii hakimiyet alanıdır. Bunun için Çin ve Hindistan ile iyi ilişkiler içinde olunmalıdır.¹²² İçsel dinamiklerin yeniden örgütlenmesi girişimlerinin yansıması olarak, dış politikadaki BDT eksenli politikalara da hız verilmektedir: Avrasya ekonomik işbirliği bölgesi ile kolektif güvenlik paktı oluşumları bunun en önemli örnekleridir. Öte yandan 2000 Temmuz'unda deklare edilen yeni dış politika konsepti de, Rus devletinin ve toplumunun çıkarlarının geliştirilebilmesi ve uluslararası arenada meşrulaştırılması amacını taşımaktadır. Bu konsept, aslında Primakov doktrininin bir devamıdır. Çok kutuplu sistem yaklaşımı içerisinde Rusya'nın ikili ilişkilerinde aktif bir dış politika izlemesi ve özellikle de uluslararası ve bölgesel kuruluşların etkinliklerine katılması yaklaşımını geliştirir.

Putin'de Rusya'nın yakın çevresiyle olan ilişkilerinin yeniden tanımlama yaklaşımı, aslında Primakov döneminde başlamış bir eğilimdi. Bu yeni yaklaşımın zemini karşılıklı bağımlılık unsurlarının geliştirilmesi hatta Rusya'nın doğal kaynaklarından ve ulaşım şebekelerinden elde ettiği ekonomik ve lojistik avantajları burada ön plana çıkarması söz konusuydu. Çünkü Putin dış politika da Yeltsin döneminde kağıt üzerinde bir yapı olan BDT'yi gerçek bir topluluğa yöneltmek için yoğun çaba harcadı. Çünkü SSCB'nin dağılmasından sonra yakın çevre başta ABD, İran ve Türkiye olmak üzere birçok ülkenin ilgi alanı haline gelmiş, Rusya etkinliğini önemli ölçüde yitirmiştir. Putin, şimdi bu etkinliği geri kazanmak peşindedir. Bu yüzden de cumhuriyetlerden her biri Kremlin'den gelen farklı tehditlerle karşılaşmaktadır. Bu tehditler de daha çok enerji, vize ve silah üzerinden yapılmaktadır.¹²³ Buradaki esas amaç Sovyet alanındaki coğrafi bütünlüğü yeniden sağlamak ve jeopolitik ve işlevsel bütünleşmeyi yeniden gerçekleştirmek gibi görünmektedir. Bu yaklaşım aslında Avrasyacı paradigmanın neo-liberal anlamda yeniden değerlendirilmesidir; farklı bölgesel bütünleşme modelleri çerçevesinde Rusya lehine bir bağımlılık ya da asimetrik karşılıklı bağımlılık ağı yaratma çabası, “Yakın Çevre Konsepti” ne yeni bir anlam katmak istemektedir. Böylece Rusya'nın kendi yakın çevresindeki jeo-ekonomik çıkarlarının gelişimi,

---

¹²¹ Büyükakıncı, s. 160.

¹²² Çomak, s. 95.

¹²³ Elif Türkislamoğlu, “Putin ve Büyük Rusya'sı,” *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, Cilt:7, s. 42.

ülkenin hem bölgesinde merkezi anlamda konumunu daha önemli kılmakta hem de kendi büyük güç (hegemonya) söylemini uluslararası sistem içerisinde yeniden benimsetmiş olmasına olanak sağlamaktadır. Birçok yazar bu eğilimleri neo-emperyalizm olarak nitelendirmektedir.¹²⁴

Bu noktada batılı kurumlarla “nitelikli” ilişkilerin geliştirilmesi de esastır. Bunun ötesinde Avrasyacı yaklaşımın bir uzantısı olarak da, büyük güç söylemini benimseyen ya da bölgelerinde güç odağı durumundaki devletlerle (ABD, AB, Çin, Hindistan v.s.) ikili düzeyde özel ilişkilerin geliştirilmesi, yaşamsal bir öncelik taşımaktadır.¹²⁵

Rusya, 11 Eylül saldırılarından sonra ABD’ye terörle mücadelede destek vermek ve Irak krizinde “Eski Avrupa”ya yakın bir tutum izlemek suretiyle Batı dünyası ile ilişkilerini büyük ölçüde düzeltmiştir. Böylece Avrasya eksenli bir politika yerine pragmatist bir yaklaşımla, bir yandan “arka bahçesini” toparlayarak Orta Asya ve Kafkasya bölgesinde yeniden en etkin güç konumuna gelmeye, öte yandan da bilhassa ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi ve teknolojik açığının kapatılması için gelişmiş ülkelerin imkanlarından faydalanılmaktadır.¹²⁶

Sonuç olarak Putin’in Rusya halklarını birleştiren bir “Rus ideolojisi”ni geliştirmeyi amaçladığı söylenebilir. Böylece Rusya özgürlük, özel mülkiyet ve pazar ekonomisi prensiplerine dayanarak yapılandırılacak ve geleneksel değerlerin bilincinde olacaktır. Ülkeye vatanperverlik hissini yanı sıra “Rusya’nın büyüklüğüne “ ve “güçlü devlete” inanç Putin’in Rusya’ya en büyük katkılarından biridir.

İç politikadaki bu inanç dış politikaya önemli yansımalarla bulunmuş ve Rusya, G-8 kulübüne kabul edilmiş, İ.K.Ö (İslam Konferansı Örgütü) bünyesinde ortak politikalar üretmeye başlamış, Hamas’ın Moskova’ya davet edilmesiyle Rusya, yeniden Ortadoğu’ya döneceğinin sinyallerini vermiştir. Kısaca Rusya, SSCB sonrası ortaya çıkan tek kutuplu dünya sistemini kabul etmediğini ve etmeyeceğini yürüttüğü politikalarla ortaya koymaya başladı. Putin idaresindeki Rusya, otoriter ama kararlı politikalarla dünya devletleri arasında yeniden ağırlığı hissedilen bir devlet haline geldi.¹²⁷

B) RUS KİMLİĞİNİN KARAKTERİSTİKLERİ

Ulusal kimlik ortak dil, kültür, din, coğrafya ve tarih gibi öğelere dayanır ancak bu öğelerin ulus içinde halkı bir arada tutabilmesi ise iyi tanımlanmış bir “öteki” ile mümkündür.

¹²⁴ Büyükakıncı, s. 161.

¹²⁵ Büyükakıncı, s. 160.

¹²⁶ Uslubaş, s. 35.

¹²⁷ Çomak, s. 26.

Böylece ulus-devlet içinde, toplumu homojenleştiren bu kavram; ulusal davalar, ulusal hedefler ve ulusun bütününe/varlığına yönelik tehditler sunarak halkın öfkelerini de kazanır. Bu bağlamda dönüşüm yaşayan toplum aidiyetleri heterojen yapıdan homojen bir yapıya geçer ve böylece üyeleri arasında “birlik ve bütünlük algısı” diye niteleyebileceğimiz bir ortak duyuş genişledikçe “ulusal kimlik ve ulusal aidiyet” düşüncesi de belirginleşir.¹²⁸

Her ülkenin coğrafi konumu, jeopolitik durumu ve tarihi gelişimi o ülkenin kültür yapısını, milli ideallerini ve o ülkenin uluslararası toplumda kendisi için seçtiği misyonları etkiler. Bu bağlamda her ülke için bazı temel öğeler zaman içinde değişmez yönlendirici faktörler haline alır ve o ülkede yaşayan milletin ulaşmak istediği hedefleri düşünce tarzlarını oluşturur. Toplumun tehdit algılamaları da bu temel faktörlerin oluşturduğu algılama süzgecinden geçer. Dolayısıyla karşı tarafı doğru olarak algılayabilmek içinde bu mekanizmayı yapan ve çalıştıran temel olguları bilmek gerekir. Bu açıdan değerlendirildiğinde Rus Dış Politikasını anlayabilmek için Rus dış politikasına mal olmuş bazı prensipleri anlamak gerekmektedir.¹²⁹

Rus kimliğinin karakteristik yapısını ele alacağımız bu bölümde Rus ulusal kimliğindeki küresel özne rolünü, karakteristik devlet yapısı bağlamında açıklamaya çalışacağız. Ayrıca ilk etapta şu önemli unsurları ön plana çıkaracağız; süper güç bilinci, tarihsel misyon, Rusya'nın halklarını aydınlatmak ve medenileştirmek, Asyalılar için Avrupalılar olabilmek, Rus insanının zihniyetini ve olaylara nasıl tepki verebileceklerini anlamaya çalışmak. Yukarıda bahsettiğimiz unsurların Rus halkının kendine özgün yapısı olduğunu düşünürsek Rusya'nın siyasal felaketleri, fetret ve geçiş dönemleri yaşamasına rağmen her zaman kurtarıcı kimliğini korumuş olduğunu ve bu yüzden de tarihteki siyasi özne rolünü sürekli hale getirebildiğini görürüz. Bu bağlamda bu medeniyetin Batı Slavları Knezlikleri mozağından Moskova Rusluğuna, Petro'nun imparatorluğundan Sovyet Bloğuna kadar birçok kırılmanın merkezinde olduğu söylenebilir.¹³⁰

1- EMPERYAL - MESİHÇİ KİMLİK

Kökleri 9. yüzyıla kadar giden ve oluşum süreci açısından baktığımızda Rus kimliğinin temel tahayyülü olarak karşımıza çıkan “Rus biricikliği” ve bunun sonucu olarak belirginleşen Rusya'nın tarihi misyonu fikri, mesihçi-emperyal kimliğin çıkış noktasıdır. Bizans'ın çöküşüyle kendini Roma'nın hamisi olarak gören Ruslar Ortodoks Hıristiyanlığın

---

¹²⁸ Dağı, s. 28.

¹²⁹ Devederov, s. 3.

¹³⁰ Dugin, s. 27.

başat olduğu dönemden Komünist dönemin sonuna kadar daima tüm insanlığın kaderini belirleyecek tarihi bir misyon taşıyıcısı olmakla övünmüşlerdir.¹³¹

Rus emperyalizmi, Çarlık döneminde 3 ana unsuru içinde barındırmıştır; sıcak denizlere ulaşma, Rusya'nın Oryantal ve Asya despotik yapısından kaynaklanan ataerkil bir devlet olması ve Rus misyonerliği çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bu bağlamda bir kara ülkesi olan Rusya, Kiev Rusya'sı olarak kuruluşundan bu yana sınırlarını genişletme ve sıcak denizlere ulaşma politikası izlemiştir. Bu politikanın diğer bir amacı da sistemli ve sürekli genişlemeyi sağlamaktır.¹³²

Rusya'nın tarihten gelen değişmez diğer bir özelliği de uluslararası sistemde büyük güç olma ve bu gücü devam ettirme amacıdır. Rusya'nın dünyada üstün olma eğilimi yüzünden Bolşevikler de bu mittin ayrılamamıştır. Rusya açısından bu oryantal despotizm anlayışı ile ilişkili bir diğer mit de ataerkil devlet anlayışıdır. Temelde bu iki mit içinde geçerli ortak tema, özel mülkiyetinin zayıflığı, siyasi gücün merkezileşmesi ve sınırsız yayılmacılıktır.¹³³

Rus emperyalizmi konusunda bahsi geçen üçüncü mit ise Rus mesih inancı yani laik ve dinsel otoritenin Çar elinde birleşmesi inancıdır. Bu inanç önce III. Roma (Moskova hükümdarlarının Bizans imparatorluklarının halefleri ve Ortodoksluğun yüksek hamileri olması) ve daha sonra Pan-Slavizm olgusu ile birleşerek Rus ve Sovyet tarihindeki devamlılıklarını temsil etmiştir.¹³⁴ Çarlık döneminde bu algılayış Bizans imparatorluğunun çöküşünden sonra Rus karar vericileri tarafından oluşturulan III. Roma doktrininde kendini bulmuştur. Böylece Rusya yeni misyonunda Bizans kilisesini yaşatmayı amaçlayan ve diğer halkların koruyucusu olarak III. Roma, Moskova tarafından oluşturulmuştur. Bu nedenle bu oluşumdan sonraki dönem Rusya'da kilise kayıtlarında dinler çatışması olarak resmedilmiştir. Onlara göre Rusya doğru inancın savunucusu, kâfirlere karşı bir kalkan ve Tanrı tanımazları yola getiren bir güç olarak tasvir edilir. Kayıtlardaki tarihi olayların anlatımı bu şekilde yapılır. Pelenski de makalesinde bu konulara değinmiş ve Rusya'nın emperyal politika ve söylemlerini Ruslaştırma-Hıristiyanlaştırma gibi araçlarla şekillendirdiğini iddia etmiştir.¹³⁵ Din, böylece hem milli şuurun gelişmesinin bir etkeni hem de hükümdar ile uyrukları arasındaki bağı meşru kılan bir yöntem haline getirilmiştir. Ayrıca Kilise, Rusya'ya siyasi sisteminin muhtaç olduğu ideoloji temelini de sunmuştur.

---

¹³¹ İhsan Çomak(ed.), s. 212.

¹³² Devederov, s. 3.

¹³³ Devederov, s. 3.

¹³⁴ Devederov, s. 3-4.

¹³⁵ Yılmaz, s. 103.

Bu misyon Rusya'ya uluslararası alanda yeni bir tutunum ve yeni bir algılayış kazandırmıştır. Böylece dünyada Ortodoks-Rus kimliği fiilen oluşturulmuş ve insanlar tek bir hedefte birleştirilebilmiştir. Ötekileştirilmiş dünya algılayışının ilk adımı olan bu süreç önce Müslüman-Osmanlı kimliğine karşı tutunumu sağlamış daha sonraki dönemlerde ise “Rus biricikliği” ön plana çıkarılmış ve Katolik Batı da “öteki” olarak algılanmıştır. Bu “öteki,” içeride meşruiyet kaynağı ve dışarıda Rusya'nın güç kullanarak büyüme stratejisi ile emperyal/mesihçi kimliğinin ana unsuru haline gelmiştir. Böylece Rusya'nın “yayıma siyaseti ve stratejisi” hiçbir zaman değişmemiş ve günümüze kadar sürekliliğini korumuştur.¹³⁶

Pan-Slavizm, Çarlık Rusya'sının liderliğinde bütün Slavları (Sırp, Karadağ, Bulgar, Çek, Rus v.s) içine alacak şekilde “Birleşik Slav Devleti” kurma idealine verilen isimdir. Rusya'da Pan-Slavizm, daha 17. ve 18. yüzyıllarda ortaya çıkmaya başlamış, ilk Slavistler bu ideolojiyi bütün Ortodoksları kapsayacak şekilde tanımlamış ve “Büyük Greko-Rus Ortodoks İmparatorluğu” hayal etmişlerdi. Bu imparatorluğun başında “Pan Slavonian Tsar” (Pan Slavik Çar) bulunacaktı. Başlangıçta Pan-Slavizm “dini bir karakter” taşıyordu. Rusya'nın “Bizans varisliği”ne soyunması bunun “itici gücü” olmuş, “pan-ortoksizm” oluşturulmaya başlanmıştır. Ayrıca “İrk” esasına dayalı “Slavizm”de bunun içinde yer alıyordu.¹³⁷

Pogodin'in öncülük ettiği bu hareket Osmanlı ve Habsburg İmparatorlukları (Avustralya) harabeleri üzerinde, merkezi İstanbul olan bir “Slav Devleti” kurulmasını ve bu devletin Rusya tarafından himaye altına alınmasını hedefliyordu. Bu plan tahakkuk ettiği takdirde ise Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ, Sirmiyeye, Hırvatistan, Dalmaçya, Slovenya, Kraina, Steletmark, Karintika, Bohemya, Bukovina, Lehistan ve Rusya'dan teşekkül edecek 80 milyonluk bir blok meydana gelecektir.¹³⁸

Rusya'da 19. asrın ikinci yarısında siyasal anlamda ortaya çıkan Pan-Slavizm'in kapsamlı hedefleri şunlardı:

- Doğu'da yeni fetihlerle Rus emperyalizmini geliştirmek
- Rusya'nın hakimiyeti altında bulunan ırkları Ruslaştırarak
- Rusya'nın dışında kalan Slav topluluklarını Rus hakimiyetine bağlamak.¹³⁹

Çarlık döneminde mesihçi/emperyal kimliğin diğer önemli ayağı olan Pan-Slavizm bu düşünsel arka plana sahiptir. Bu düşünsel arka plan, yayılmacılığa ve bunu meşrulaştıracak kurtarıcı bir ideolojiye muhtaçtı. Bu durum ise ilk önce III. Roma'da meşrulaştı, daha sonrada

¹³⁶ Caşın, s. 17.

¹³⁷ Süleyman Kocabaş, *Tarihimizde Komplolar*, İstanbul: Vatan Yayınları, 2003, s. 29.

¹³⁸ Kocabaş, s. 30.

¹³⁹ Kocabaş, s. 30.

ırksal bir temele dayanan Slav kimliğinde kendini buldu. Amaç aynıydı: kurtarıcı bir rolle ve ideolojinin gösterdiği doğrultu ve şekilde yayılmak.

Sovyet döneminde emperyal kimliğin içsel ve dışsal alan olarak ikiye ayrıldığı görülür. İçsel alan 15 Cumhuriyet ve 100'den fazla etnik gruptan oluşmaktadır. Cumhuriyetlerin çoğu resmen 1920'lerde birleştirilmiştir. Dördü, - üç Baltık devleti ve Moldova- 1940'larda ikinci dünya savaşının ertesinde birliğe katılmıştır. Ancak bu emperyal yük altında güçlenmeden sorunlarını daha çok artıran Rusya ayakta kalmak için hep daha hızlı koşmak zorunda kalmıştır. Çünkü "Rusya genişledikçe Rus halkı küçülse" de acılara katlanmak zorunda kalsa da bu dinamikler üzerinde kurumsallaşan toplumsal yapı, her durgunluk anında, olası bir oluşumun maliyetinin altında kalkamayarak eskisinin değiştirilmiş bir şeklini (Çarlık Rusya SSCB'ye dönüşmüş SSCB, Rusya Federasyonuna) tercih etmiştir.¹⁴⁰

Dışsal alanda ise Doğu Avrupa ülkelerinin (Yugoslavya ve Arnavutluk dışında) tümünü kapsayan bu emperyal güç Vietnam, Küba ve Moğolistan gibi ülkeleri de kendi etki alanına almayı başarmıştı.¹⁴¹ Çünkü Bolşevikler Proletaryanın (işçi sınıfının) dayanışmasının ulus devlete duyulan geleneksel bağlılık hissini üstesinden geleceğini öne süren bir enternasyonallik iddiası ile ortaya çıkmışlardı.¹⁴² Böylece Çarlık döneminde izlenen Ruslaştırma politikası yerine Bolşevikler Büyük Rusya şovenizmine dayanmayan ve eski Çarlık imparatorluğu halkları arasında yeni bir ilişki şekli öngören bir politika izliyorlardı. Bolşeviklerin oluşturmaya çalıştıkları bu yeni insan tipi, bir başka deyişle "Sovyet insanı," artık bu dönemdeki yeni Rus zihniyetinin emperyal karakterini meşrulaştırmıştır.¹⁴³

Ancak Rus emperyal sistemi Batınınkinden çok farklıydı. Çarlık döneminde Rusya, Batının yaptığı gibi sömürmekten ziyade ülkeleri asimile etmeye çalışıyordu. Bu yolda hem büyük kaynaklar kaybedilmiş hem de yerel halkın nefreti kazanılmıştı. SSCB döneminde de "sosyalist enternasyonalizmi" öven Ruslar kendi sömürgelerini açıktan sömürmek bir yana emperyal yükten dolayı ekonomik olarak büyük zararlar görmüştür. Çünkü SSCB'nin kaynakları kendi halkı için yeterli değilken, Baltıklılar ve Doğu Avrupalılar için de kaynaklar aramaya başlanmıştır. 1950'lerde ise Üçüncü Dünya'dan müttefik arayışları sorunu daha da derinleştirmiştir.

Artık ekonomik kaynaklar Küba'nın şekerlerini dünya piyasasının üstünde fiyatlarla satın almak, Afganistan'da, Angola'da, Etiyopya'da ve daha birçok yerde rejimleri ayakta tutmak için harcanmaktadır. Bu nedenle SSCB, kendi ekonomik çıkarlarını kollayan bir

¹⁴⁰ Elnur Soltan, "Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği", *Avrasya Dosyası*, Cilt:6, Sayı:4, s. 67.

¹⁴¹ Holmes, s. 65

¹⁴² Özcan, s. 7.

¹⁴³ Özcan, s. 8.

emperyalist olmaktan çok, siyasal kaygılarla emperyalist olmuş bir ülke (küçük ülkeler üzerinde güç kullanmak ve ideolojik mesajını bu ülkelere aktarmak isteyen) olarak tasvir ediliyordu.¹⁴⁴

Soğuk Savaş sonrası dönemde en önemli soru, “Rusya, Sovyetler’den kalan emperyal mirası devam ettire(bile)cekmi, ettir(e)meyecekmi?” idi. Bu sorunun yanıtı çok geçmeden uygulanan politikalarla belirlenebildi. Birçok uzmanın ortak görüşüne göre, Yeltsin’in birinci önceliği Rusya’nın yeniden ve içerden inşasıdır. Yaklaşık dört yüzyıldır “dış dünyaya” göre şekillenen (oluşan) Rusya (ki buna Rus emperyalizmi ya da yayılmacılığı da denilebilir) Soğuk Savaş sonrası dönemin başlarında bir dönüşüm yaşamıştır.

Bu yeni emperyal bakış, bölgenin (Yakın Çevre) önemini artırmış ve birçok yeni sorun ortaya çıkmıştır. Paul Flenley’e göre “Rusya’nın devam eden emperyalizmi üç pratik sorundan kaynaklanıyor: Birincisi, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla yaklaşık 25 milyon Rus’un bağımsızlığını yeni kazanan ülkelerde azınlık durumuna düşmesi ve bu insanların sorunlarının aşırı Rus milliyetçileri için sürekli bir sömürü malzemesi işlevi görüyor olması; ikincisi, Rusya’nın Rus olmayan çeşitli etnik grupları ve 21 etnik temelli cumhuriyeti bünyesinde barındıran bir federasyon olması. Üçüncüsü ise Sovyet döneminde belirlenen idari sınır ve alanların bugün Ruslar tarafından uluslararası sınırlar olarak kabul edilmesinin ekonomik ve stratejik açıdan dezavantajlı olması.”

Sonuç olarak, dağılmanın getirdiği değişimin sonucu olarak emperyal yükü taşımak istemeyen Rusya, hem iç hem de dış politikada umduğunu bulamadığı için yukarıda tartışılan nedenlerle yeni bir emperyal bakış benimsemiş ve artık yakın çevrede daha etkin olmayı amaçlamıştır. Bu nedenle Rusya, içeride “emperyal” ulusal kimliği pekiştirmek için “yakın çevre”ye yönelmiş ve bu bölgelerde nüfuz kurarken “emperyal Rus kimliği”ni bir meşruiyet kaynağı olarak kullanmıştır.¹⁴⁵

2- JOEPOLİTİK KİMLİK

Üzerinde yaşadığımız mekân ya da coğrafya (anavatan), insanların aidiyet duygusunu harekete geçiren en önemli unsurlardan biridir. Bu aidiyet, insanın dünyayı nasıl algılayacağını ve dünyaya nereden bakacağını belirler. Modern toplumlardaki sınırların bu belirleyici rolü (özellikle eski SSCB devletleri için) ise ekonomik, kimliksel, kültürel ve siyasal olarak derin farklılıklara yol açmıştır. Örneğin Hopa Sarp sınır kapısında doğan Müslüman-Türk kimliğine sahip bir çocuk 20 km ötedeki başka bir yerleşim yerinde doğmuş

---

¹⁴⁴ Holmes, s. 67.

¹⁴⁵ Dağı, s. 163.

olsaydı SSCB döneminde komünist bir insan Gürcistan döneminde ise Ortodoks-Gürcü kimliğe sahip bir insan olacaktı. SSCB döneminde kendini ideolojik bir kimlikle tanımlayacak ve muhtemelen Batıyı “Şeytan” olarak kafasında şekillendirecekti. Gürcistan’daki kişi ise kendini Hıristiyan Batı kampına yakın görecekti ve en büyük düşmanı Rusya olarak tanımlayacaktı.

Bu algılayış farkı göstermektedir ki zihniyet ile strateji arasındaki ilişki coğrafya ve dönem farklılıklarına göre ortaya çıkar. Farklı toplumların farklı stratejik bakış açılarına sahip olmaları, aslında bu mekan ve zaman boyutlarına dayanan farklı dünya algılamalarının ürünüdür.¹⁴⁶

Coğrafyanın siyasi yorumlanması ve bu bilgiyi temsil eden disiplin jeopolitik olarak adlandırılır. Jeopolitik, insanlığı mekan faktörüyle karşılıklı ilişki içerisinde inceleyen bir disiplindir. Coğrafyanın bu özelliği sonucu ortaya çıkan “Toplumun stratejik zihniyeti; içinde kültürel, psikolojik, dini ve sosyal değer dünyasını da barındıran tarihi birikimi ile bu birikimin oluştuğu ve yansıdığı coğrafi hayat alanının ortak ürünü olan bir bilincin o toplumun dünya üzerindeki bakış tarzını belirlemesinin ürünüdür.”¹⁴⁷

Bu bağlamda Rus jeopolitiğine göre, yönetimler ve dönemler değişse de Rus kimliğinin dünya algılayışının değişmediğini söyleyebiliriz. Rus jeopolitik bilincinin, evrensel ideolojik kimlik tanımlamaları öngören sosyalist ideolojiye rağmen varlığını sürdürebilmesi ve Soğuk Savaş sonrası dönemde eski Marksistlerin yönlendirdiği yeni milliyetçi akımlarda kendini tekrar siyasi bir kimlik olarak üretebilmesi bu stratejik zihniyet sürekliliğinin sonucudur.¹⁴⁸

Ulusal kimlik-jeopolitik arasındaki bu güçlü ve inşa edici bağlantıların mevcudiyeti “jeopolitik” kavramına sınır üreten ve bu sınırı pekiştiren bir önem atfetmiştir. Bu durum ise, “biz” ve “onları” yaratan süreci başlatmış böylece jeopolitik vizyon toprağı ve toprakla birlikte gelişen aidiyeti insanlara aşlamıştır.¹⁴⁹

Rus jeopolitik kimliğine baktığımızda bazı önemli kavramların ön plana çıktığı görülmektedir. Bu jeopolitik sürecin ilk unsuru “yayılmacı” bakış açısıdır. XVI. yüzyılda Korkunç Ivan döneminde başlayan “yayıma hareketi” hiç duraksamadan çağımıza kadar gelmiştir. Nesnel tarihsel araştırmalar, Rus kuruluş ve yayılmasının temel nedenlerini, korkuya bağlamıştır. Bin yıl boyunca büyük baskı ve istila hareketlerine sahne olan bu ulus, kimseye güvenmemeyi, sürekli tetikte bulunmayı, üstünlüğe sahip olmadığı yerde ulusal

¹⁴⁶ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, 2004, s. 29.

¹⁴⁷ Davutoğlu, s. 29.

¹⁴⁸ Davutoğlu, s. 30.

¹⁴⁹ Dağı, s. 172.

çıkarlarını savunmayı öğrenmiştir. Kuşkusuz coğrafi durum güvensizliğin yarattığı bu ulusal duyguyu, büyük çapta tahrik etmiştir. Korkunç Ivan'dan bugüne kadarki süreç kıtasal yayılmanın tarihidir. Çünkü doğal savunma hatlarının yokluğundan ileri gelen “savunmacı” yayılma, stratejik alana “güçlü sınırlar” arama ve “saha oluşumları” biçiminde yansımıştır.¹⁵⁰

Bu bağlamda Rusya ve Sovyetler Birliğinin tarihinin her döneminde geçirgen sınırlara sahip olması dış politikalarının oluşumu açısından belirleyici bir rol oynamıştır. Geçirgen sınırlara sahip olmak ülke açısından hem iç hem de dış güvenlik konularında bazı problemlere sebep olabilir. Bu problemler de Rusya'yı güvenliğini maksimum düzeyde sağlayacak hedeflere yöneltmiş, tehdit algılaması ve sınırlanmışlık kompleksini yok etmek için Balkanlar, Baltık ülkeleri, Kafkaslar ve Orta Asya'da tampon güvenlik alanlarının oluşturulmasını sağlama yoluna gitmiştir. Ancak bu durumda da merkez genişledikçe, merkezin çevre üzerindeki kontrol ve etkinliği kaybedilmiştir.¹⁵¹

Güvenlik kaygısından kaynaklanan yayılmacılığın asıl nedeni ise Rusya'nın engelsiz ve geniş bir coğrafyaya sahip olmasıydı. Geçirgen bir sınır dış siyasette esneklik imkânı tanımaz, bundan dolayı da sorunsuz bir komşuluk ilişkisi denk güçlerle gerçekleşir. Ancak komşu ülke sayısının artması da sorunları artırır. Çok sayıda komşuya sahip bir ülke ittifak arayışı içine girecek ve bölgede belirli dengeler kurmak zorunda olacaktır. Rusya ise geleneksel olarak partner kullanmayan, genellikle tek başına hareket eden ve kendi kaynaklarına güvenen bir ülkedir. Zaten I. ve II. Dünya savaşlarında ittifak kurduğu ülkelerle daha sonra çatışma içine girmesi de bunun bir göstergesidir. Önce İngiliz-Fransız cephesinde yer alan Rusya, savaşın devam ettiği yıllarda Bolşevik devrimiyle bu kuptan ayrılmış ve bu gurubu düşman kamp olarak görmeye başlamıştır. Bunun nedeni Batı'nın, kapitalizm ve sömürünün yegane temsilcisi olarak görülmesi ve diğer halkların kurtarıcısı olarak “proletaryanın kardeşliği” söylevinin ön plana çıkarılmasıdır. Yine II. Dünya savaşında da Hitler Almanya'sıyla ittifak kuran Stalin savaşın sonlarına doğru Almanya ile savaşmıştır. Bu savaşta da kurtarıcı rolünü ön plana çıkaran Sovyet Rusya, faşizmin neden olduğu yıkımı bertaraf edebilecek tek gücün proletarya kardeşliği olduğunu ileri sürmüştür. Ancak Rusya'nın tüm Batıyı karşısına alması bütün sınırlarda güçlü olma mecburiyetini getirmiş ve bu da Rus halkının kaynaklarını tüketmiştir. SSCB'nin çökmesinin ana kaynağı olan bu ağır yük ve mesihçi bakış Rusya'nın küresel bir güçten bölgesel bir güce geçerek ölçek küçültmesine sebep olmuştur.

---

¹⁵⁰ Caşın, s. 42.

¹⁵¹ Devederov, s. 5.

Rus jeopolitik zihniyetinin ikinci önemli unsuru ise imparatorluk kimliği olmuştur. Yayılımacı politikanın kaçınılmaz sonucu olan bu jeopolitik kimlik doğrultusunda Rusya'nın sınırları tarih boyunca sürekli genişlemiş ve Slavlarla birlikte başka halklar da ülkenin etnik yapısına dahil olmuştur. Rusya'nın, Avrupa'nın sömürgeci ülkeleri gibi denizler üzerinden değil de stepler, ormanlar, çöller, aşarak geniş kara kütlesi üzerinde genişlemesi çok uluslu bir yapı kazanmasına neden olmuştur.¹⁵²

Geniş coğrafyanın getirdiği çoğulcu etnik yapı Rusya'yı imparatorlukların milliyetçi etkilerle parçalandığı 20.yüzyılın başında bir tercihe itmiş ve bu dönemde ortak kimlik ideolojik boyuta taşınmıştır. Böylece imparatorluk yapısını sürdürmeyi başaran Rusya ulus-devletin getirdiği parçalanmışlığı hiç yaşamadan bu dönemi atlatmayı başarmıştır. Böylece Sovyet rejimi sosyalist ideolojiyi bir homojenleştirme aracı olarak kullanarak, farklı uluslar arasında Sovyet üst kimliğini tesise yönelmiştir. Bu hedefi gerçekleştirebilmek için "milliyetler politikası" uygulamaya konulmuştur. Stalin, Sovyetler Birliğinde ulusal kimliğin tesisini kısaca "biçimde ulusal özde sosyalist" diye nitelendirmiştir.¹⁵³ Bu formülasyon çerçevesinde ulusal kimlikler Sovyet üst kimliği içinde eritmeye çalışılmış ve SSCB coğrafyası milliyetçiliklerle bölüneceğine "işçi sınıfının enternasyonal hakları" söylemi ile bir arada tutulmuştur.

Jeopolitik zihniyetin üçüncü önemli unsuru ise Rus tarihinin yayıldığı coğrafyanın öznel koşullarıdır. Devasa büyüklükte bir kara parçasını kaplayan Rus devleti, Avrupa ve Asya kıtaları arasında bir geçiş sahasıdır. İki ayrı dünyanın karşılaşma sahasında yaşayan Rus halkının farklı medeniyetler arasında bocalaması, Rus tarihinin en merkezi temalarından biri olmuştur. Batı ve Doğu medeniyetleri arasında sıkışmış olma durumu Rus devlet geleneğinde kendini göstermektedir.¹⁵⁴

SSCB'nin dağılması Rusya'yı coğrafi olarak daha küçük bir alana hapsetmiştir. Aynı zamanda nüfus olarak da 250 milyondan 150 milyona düşen Rusya, 250 milyon insanı bir arada tutan "proletarya kimliği"ni terk etmiş ve 150 milyon insanı bir arada tutmayı başarabilecek yeni bir kimlik arayışına girmiştir. Çünkü bu yeni coğrafyada da herkes Rus değildi ve tutunumu sağlayacak somut bir ideoloji yoktu.

Jeopolitik açıdan Rusya'nın batısında yeni ve bağımsız devletlerin kurulması Rusya için eskiden beri yaşanan kimlik problemini de beraberinde getirmişti. Rusya 300 yıldan bu yana ilk kez Avrupa'dan bu denli uzak kalmıştı. Bağımsızlık sonrası ortaya çıkan iki gruptan

---

¹⁵² Purtaş, s.13

¹⁵³ Dağı, s. 82.

¹⁵⁴ Esra Atalı, 1905 Rus Devrimi ile 1908 Jön Türk Devrimi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), s. 6.

Batıcılar, gelişme ve zenginliği Avrupa ile özdeşleştirdiklerinden Rusya'nın fiziki olarak Batı'ya ne kadar uzak olursa olsun Avrupalı olduğunu iddia ediyordu. Avrasyacılar ise Rusya için Avrupa ile Asya arasında özel bir köprü rolü öngörüyordu. Kimlik problemi ile birlikte tekrar gündeme gelen diğer bir konu ise uluslararası sistemde Rusya'nın yeni statüsünün ne olacağı sorunu idi.¹⁵⁵

Rusya coğrafi konumu itibarıyla Avrasya anakarasında önemli konuma sahip bir ülkedir. Alexandr Dugin gibi jeopolitikçiler tarafından Rus egemenliğinin “mega alanı” olarak görülmekte olan Avrasya, yeni bir imparatorluk gibi algılanmakta ve etnisiteye, dine dayalı idari birimlere bölünmesi önerilmektedir. Dugin'e göre, “Bu birimlere geniş kültürel, ekonomik ve hukuki özerklik verilmeli fakat siyasi, stratejik, jeopolitik ve ideolojik egemenlikleri sert bir şekilde sınırlandırılmalıdır.”¹⁵⁶

Dugin'e göre SSCB'ye kadar olan dönemde Avrasyacılığın stratejik işlevi Çarlık Rusya'sı tarafından yerine getirilmiştir. Sovyetler Birliği geçmişle “Çarizm”le olan ilişkilerini kökünden koparmış, fakat jeopolitik anlamda bu stratejik işlevde hiçbir şey değişmemiş ve SSCB bu işlevin mirasçısı olmuştur. Dugin, BDT içindeki belli başlı kurumların örgütlenmesini ve işbirliğinin geliştirilmesini Avrasya Birliğinin kurulması yolunda önemli adımlar olarak değerlendirmektedir.¹⁵⁷

3- RUS LİDERİ VE ANAVATAN SEVGİSİ

Rus milli karakterinin en temel özelliği vatanseverlik ve liderlere olan sonsuz güvendir. Her millet kendini sever ve bu çok doğal bir durumdur. Ancak Ruslar vatan sevgilerine mistik bir hava katmışlardır. Ruslar için “anavatan” kavramı öylesine üstündür ki, kişisel hatta milli düzeyde, bir çeşit din özelliği taşır. Bu kavram Rus halkının gözünde her türlü maddi değerden önce gelir. Yönetim ise bunu kullanır hatta sömürür.¹⁵⁸

Bu vatan sevgisi Ruslara kendilerinden başka hiçbir millete güvenmemeyi öğretmiştir. Tarihsel süreçte hep varolan yabancı düşmanlığı Rus psikolojisinde “bizden ve bizden olmayan”, “kendi ve diğer” kavramlarının kökenini oluşturmuştur.¹⁵⁹ Bu kavramları çok etkili bir şekilde kullanan Rus liderleri ise Rusya'yı “biricikleştirmiş” ve Rus insanının dış dünyaya olan korku ve kinini kendisine karşı sonsuz güven ve saygıya dönüştürmüştür.

---

¹⁵⁵ Devederov, s. 6.

¹⁵⁶ Veliyev, s. 26.

¹⁵⁷ Veliyev, s. 26.

¹⁵⁸ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 33.

¹⁵⁹ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 33.

Böylece sadık tebaaya içerde ortak inançlarla (Slav-Ortodoks kimliği, Çar'a sadakat) “biz” bilinci aşılacaktır.

Rus ideolojisine göre Ruslar tek ve büyük bir ailedir; ailenin reisi ise Çar'dır. Rusya'da herkes onun tabiiyetindedir. Çar tüm ülkenin tek sahibidir, kanunları adaleti imtiyazları ve onuru belirleyen kişidir. Aynı zamanda Rus birliğinin sembolüdür.¹⁶⁰ Yaşar Onay'ın bu şekilde tanımını yaptığı Rus Çar'ı geçmişten bu yana Rus kimliğine de şekil vermiş ve Rusya'nın kimlik kırılmalarında temel unsur olmuştur. Otokratik bir yönetim tarzı takip eden Rus lider profiline aslında Bizans ve Moğol geleneğinden etkilendiği söylenebilir.

Rus Çarlığı, kurulduğu tarihten 1905 yılına dek tekelci bir yönetim yapısı sergiledi. Büyük Petro'nun iktidarı sırasında Otokrasi köklü bir yapılanmaya gitmiş ve Romanov hanedanının son çarına dek hükümdarların iktidarı paylaşmama yönündeki tavırları inatla sürdürülmüştür. Rusya'daki toplumsal sınıfların iktidara yaptırım uygulayamaması –ki bu otokrasinin bilinçli olarak yarattığı bir durumdu- çarların güç tekellerini sürdürebilmelerini sağlayan temel nedendir.¹⁶¹ Bu durumun şekillendiricisi olan Çarlar çok etnikli bir hale gelen devleti yönetmek için ortak bir kimlik oluşturmaktan ziyade başta Yahudi ve Müslümanlar olmak üzere azınlıkların Ortodoksluğa geçmesi için büyük bir baskı ortamı yaratmıştır.¹⁶² Böylece hem azınlıkları hem de toplumsal sınıfları bu şekilde iktidardan uzak tutmayı başaran Çar güçlü bir idare kurmayı başarmıştır.

Bu keyfi yönetim tarzı sınırsız ve mutlak yetkilere sahip bir hükümdarlık kurumu ve ortaya çıkan her türlü siyasal sorunun çözümü noktasında şiddete başvurma alışkanlığı olarak kendini göstermiştir. Sınırsız yetkilere sahip Rus Çarları tarihin her döneminde son derece katı ve keyfi bir saltanat sürmüşlerdir.¹⁶³

Bu keyfi saltanat halkın “çar”a olan sonsuz güveniyle alakalıdır. Çünkü halk hiçbir zaman “çar”a güvensizlik duymamış ve ilahileştirilmiş “çar”, her zaman halkın tek koruyucusu olarak düşünülmüştür. Ayrıca “çar”ın halkın gözündeki korku ve sempatisi ona tanrısal bir kimlik yüklemiştir. Bu tanrısal kimlik ise SSCB'nin kuruluşuna kadar sürmüş ve bu tarihten sonra kişisel liderlik yerini Partiye bırakmıştır. Bu değişim liderin yanında anavatandaki algılayışı da değiştirmiş ve Çarlık dönemindeki “biz” olarak algılanan “Slav-Ortodoks” kimliği yerini Sovyet döneminde ortaya çıkan “Sovyetler Birliği ve Komünist Blok”a bırakmıştır. Böylece yeni tanımlamayla düşman şekil değiştirmiş ve kapitalist cephe

---

¹⁶⁰ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 36.

¹⁶¹ Atalı, s. 31–32.

¹⁶² Özcan, s. 7.

¹⁶³ İlker Gökhan Şen, *Rusya Federasyonu Siyasal Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003), s. 38.

(Batı) yabancı düşman olarak görülmüştür. Bu düşmana karşı oluşturulan kimliği ise Batı teknolojisi karşısındaki “tüm işçilerin vatani” olan SSCB temsil etmiştir.

Çarlık Rusya’sında ve SSCB’de lider ve parti yönetiminin bu şekilde benzerlik göstermesinin nedenleri sebebi Rus tarihinde aranmalıdır. Batı Avrupalı devletlerle karşılaştırıldığında ülkesinde çok daha büyük bir otoriteye sahip olan Rus liderinin bu kadar güçlü olmasının sebebi en güçlü sınıfın (Boyarlar) bile “çar”ın hizmetçisi olması ve güçlü siyasal kimlikler oluşturulamaması ile alakalıdır. Böylece Özerk komünler oluşmamış ve merkezi hükümet yapısı çok güçlü bir hale gelmiştir.¹⁶⁴ Bu paralelde Karl Radek’e göre, Rusya feodal yönetim yapısından kaynaklanan tek bir devlet, tek bir lider ve tek bir hükümet altında birleşerek muhtemel parçalanmanın önüne geçebilmiş, bu denge Rus dış politikasını da etkilemiş ve bölünmüş zayıf bir Rusya’nın taarruzları davet eden bir parçalanmaya gidebilecek iç dinamiklerine karşı oluşmuştur.¹⁶⁵

1917’de Bolşevik devrimiyle oluşturulan yeni siyasal sistem Rus ulusal kimliğinde önemli kırılmalar yaratmıştır. Önce “çar” ve hanedanı yok edilmiş yerine komünist tek parti konmuştur. Çar’ın yönetim tekeli yeni anayasa ile değiştirilmiş ve federatif bir düzen oluşturulmuştur. Böylece yeni bir devlet sistemi oluşturulmuştur. Bu sürecin en büyük uygulama alanı ise Stalin döneminde parti, denetim mekanizması ve ordunun birleşmesiyle gerçekleşmiştir. Üç öge de ciddi bir temizliğe tabi tutulmuş ve milyonlarca “iç düşman” yok edilmiştir. Sibiryaya ve Orta Asya’daki kamplar milyonlarca insanla dolmuş, mareşaller ve Politbüro üyelerinden başlayarak, sıradan vatandaşa kadar herkes bu acımasız makinenin çarkları arasında ezilmiştir. Böylece lidere sadakat geleneği Stalin ve onun partisi ile siyasal sistem içerisinde yeniden yer buldu. “Tüm Halkların Babası” ilan edilen Stalin ise bu ortamda her istediğini yapma hakkını (eski Çarlar gibi) kendinde görebiliyordu.¹⁶⁶

Sovyetler Birliğinde devletin yanında asıl iktidar komünist partisine aitti. Parti, tekil siyasal yaşama egemendir. Tüm siyasal, ekonomik ve kültürel alanların itici gücü partidir. Devlet ise iktidarın kullanılış biçimidir.¹⁶⁷ SSCB’nin çöküşüne kadarki süreçte önemini koruyan Komünist Parti, Soğuk Savaş’ın son bulmasıyla yeni bir lider ve yönetim yapısıyla tanışmış ve Rus ulusal kimliğinde önemli yer tutan lider (SSCB döneminde ile önemini korumuştur- Lenin, Stalin-) tekrar eski önemini kazanmıştır.

SSCB’nin dağılmasıyla liderlik rolü partiden alınmış ve tekrar bireysel lidere devredilmiştir çünkü yeni anayasanın, devlet başkanına olağanüstü yetkiler tanınması,

¹⁶⁴ Atalı, s. 8.

¹⁶⁵ Caşın, s. 221.

¹⁶⁶ Turan Aydın, “İmparatorluğun Çöküşü”, *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, sayı:1, s. 4.

¹⁶⁷ Şeref Gözübüyük, *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2004, s. 55.

Yeltsin'in ülkenin tek hakimi olma yolundaki en önemli adımı olarak değerlendirilebilir. Çünkü yeni anayasaya göre devlet başkanı, başbakanın seçilememesi veya hükümetin güvenoyu alamaması durumunda Parlamento'yu anında feshedebiliyor. Ayrıca Anayasa Mahkemesi, Yargıtay Başkanı ve Başsavcıyı atama yetkisi de devlet başkanının görevlerinden olduğu belirtiliyor.¹⁶⁸

4- DİN UNSURU VE ORTODOKS KİMLİĞİ

988 yılında kabul edilen Hıristiyanlık, Kiev Rusyası zamanında devletin temelini oluşturmuş, Tatar hükümeti zamanında ise imtiyazlı hale getirilmiştir. Böylece Rus Ortodoks Kilisesi, Rus Çarlığının kuruluşundan yıkılışına kadar Rusları birleştiren en önemli kurum ve dolayısıyla Rus milli kimliğinin en önemli unsurlarından birisi olmuştur.¹⁶⁹ Bu kimliksel algılayış Ortodoksluğu yegâne doğru mezhep olarak tanımlamış ve insanlar Ortodoks öğretinin etrafında birleştirilerek kabile farklılıkları ortadan kaldırılmıştır. Bu yüzden ortak bir Rus kimliğinin ortaya çıkışında Ortodoksluk önemli bir yere sahiptir.¹⁷⁰

1453 yılına gelindiğinde III. Roma büyük bir yenilgi almış ve tarih sahnesinden silinmiştir. Rus ulusal kimliğinin en önemli kırılma noktalarından biri olan bu durum III. Ivan'ın Çar unvanını alarak Moskova'yı "III. Roma" ilan edişiyile somut olarak gözlemlenmiştir. "I. Roma"nın yıkılışını Constantinopol olan "II. Roma"nın yükselişi izlemiştir. Şimdi Constantinopol'ün de "dinsizlerin" ve "barbarların"¹⁷¹ eline geçmesiyle birlikte III. Ivan, "III. Roma" misyonunu sürdürmek zorunluluğu hissetti. Böylece Rus ulusal kimliğinin oluşumuna etki eden önemli bir faktör ortaya çıkarken Moskova evrensel bir misyon üstleniyordu.¹⁷²

Ortodoksluğun bu birleştirici yönü sadece kabileleri birleştirmekle kalmamış kilise ve devlet kurumları için de ortak bir dünya algılayışı getirmiştir. Çünkü Rus kilisesi, Bizans imparatorluğundaki kilise ve devlet arasındaki uyumlu işbirliği tavrını benimsedi, fakat devletler her zaman daha güçlü olan taraftı. Uyum, devletin kilise üzerindeki hakimiyetiyle sağlandı. Bu yüzden Latin-Hıristiyan tarihinde sıkça rastlanan devlet-kilise çekişmesine Rus tarihinde rastlanmaz.¹⁷³ Bu algılayış birliği ise esasında Ortodoksluğun hem hükümdar ve hem de halkın kimliğinin tek dayanak noktası olarak algılanmasına dayanıyordu. Böylece din

¹⁶⁸ Özgür Süleyman Kılıçarslan, "Yeltsin: Yeni Bir Çar mı?," *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, Sayı:16, s. 5.

¹⁶⁹ Anar Somuncuoğlu, "Roma Katolik Kilisesi ve Fener Rum Patrikhanesi'nin Eski Sovyet Alanındaki Faaliyetleri," *Startejik Analiz Dergisi*, cilt:3, Sayı:28, s. 1.

¹⁷⁰ Aktükün, s. 10.

¹⁷¹ O dönemde Rusların kendi dininden olmayanlara karşı kullandıkları isim

¹⁷² Aktükün, s. 15.

¹⁷³ Atalı, s. 9.

hem milli şuurun gelişmesinin bir etkeni, hem de hükümdar ile uyrukları arasındaki bağı meşru kılan bir yöntemdi. Böylece kilise, Rusya’da siyasi sistemin muhtaç olduğu ideolojik temeli sunuyordu.¹⁷⁴

Rus siyasal sistemini oluşturan bu ideolojik temel, Ortodoks Hıristiyanlığın kabulü sebebiyle Rusya’yı bütünüyle Bizans’a ait motiflerle dolu statik Bizans etkisi altına soktu. İşte bu durum, Rusya’yı Roma-Katolik ve Müslüman-Türk kimliklerinden kesin olarak ayırmış ve bu ülkeleri “öteki” hale getirmiştir. Bu gelişme Rus tarihinin bütün evrelerine damgasını vurmuştur.¹⁷⁵

Çarlık döneminde başlayan ortak kimlik yaratma süreci Stalin rejiminin emperyalist yayılmacı tutumunu ve Rus milliyetçiliğini de desteklemiştir.¹⁷⁶ Böylece Sovyet rejiminde de bir dönem etkinliğini devam ettirebilen Ortodoks-Rus kimliği, II. Dünya savaşında Nazilere karşı kullanılan temel tutunum rolünü başarıyla yerine getirmiş ve din unsuru Rus halkını bir kez daha ötekilere bir arada tutabilmiştir.

Bu dönemde etkin bir araç haline gelen Rus Ortodoks Kilisesi devlet desteğinde önemli bir dış politika enstrümanı olarak da işlev görmüştür. Nitekim Dünya Kiliseler Konseyi’nde önemli bir etkiye sahip olan Rus Ortodoks Kilisesi, özellikle ABD’de ve liberal demokratik ülkelerde daha faal olmuştur. Üçüncü Dünya ülkelerinde ise Ortodoks kilisesi, bu ülkelerin ulusal bağımsızlık hareketlerinin desteklenmesinde oldukça başarılı olmuştur.¹⁷⁷ Ancak daha sonraki dönemde yapılan dinsizlik propagandasından sonra Rus toplumunda Ortodoksluğun izleri önemli ölçüde silinmiş, Ortodoks gelenekler zayıflamıştır. Böylece Ortodoksluk Rus milli kimliğinin önemli bir parçası olmaktan çıkmıştır.¹⁷⁸ Ortodoksluğun yerini ise ateizm almıştır. Bu yeni algılayışın yeni peygamberi Lenin, kutsal kitabı Lenin’in kaleme aldığı 30 ciltlik eseri, Lenin’in portresi ise evlerdeki ikon ve aziz tasvirlerinin yerini almış; mozolesi ise bugünde ziyaretçi akınına uğrayan kutsal bir mekan haline getirilmiştir.¹⁷⁹

SSCB’nin kendini tasfiye etmesinden sonraki süreçte ise Rus Ortodoks Kilisesi’nin tekrar ön plana çıkması, XIX. Yüzyıldaki gibi Rusya’da yeni bir din uyanışının ve Ortodoks fundamentalizminin yeniden canlanmasına neden olmuştur. Nitekim 1992’de toplanan Rus Ortodoks kilisesi Kardinaller Konseyi şu kararları almıştır: “Ortodoks kilisesi, tekrar toplum içinde her zamanki yerini almış ve insanların yaşamı ve olayların gidişatı üstünde fikir yürütme işlevini başlatmış bulunmaktadır. Kilise ne sağ ne de sol guruplara ait olup; hiçbir

¹⁷⁴ Uzmen, s. 86.

¹⁷⁵ Onay, s. 16.

¹⁷⁶ Caşın, s. 289.

¹⁷⁷ Caşın, s. 290.

¹⁷⁸ Somuncuoğlu, “Putin’in İktidarı: Sovyet Sonrası Rus siyasi Rejiminin Sağlamlştırılması,” s. 61.

¹⁷⁹ İlyas Kamalov, “Hayalden Gerçeğe III. Roma Rus Ortodoks Kilisesi,” *Stratejik Analiz Dergisi*, cilt:29, s. 66.

grubun taraftarı değildir; hepsinin üstündedir, hepsini ve toplumu birleştirmeyi amaçlamaktadır. Bizler toplumun liderlerini ve politikacıları desteklemeye devam edeceğiz; onlarda toplumun ideallerini inandığımız düzen içinde yürütmeye devam edeceklerdir... Kilise politik mücadelenin içindedir ve her zaman olduğu gibi orada olmaya, yönlendirmeye ve asla pasif kalmamaya kararlıdır.¹⁸⁰

SSCB sonrası Rus Ortodoks Kilisesi'nin üstlendiği rol ve aldığı yer şu şekilde özetlenebilir:

- Rus milli kimliğinin yeniden temel unsuru olma iddiası
- Eski Sovyet ülkelerinde yaşayan Ruslar açısından birleştirici bir rol iddiası
- Üç Slav devletini (Rusya, Ukrayna, Beyaz Rusya) birleştirme amacı
- Diğer eski Sovyet ülkelerinde Rusya'nın etkisinin devam etmesinin bir garantisi olma ve bu alanda entegrasyonu destekleme¹⁸¹

Bu doğrultuda Soğuk Savaş sonrası dönemde Rus Ortodoks Kilisesi, Dünya Kiliseler Konseyi çatısı altında özellikle barış kampanyaları, silahsızlanma faaliyetleri ve üçüncü dünyadaki devrimci hareketleri destekleyici faaliyetlerini güçlendirmiştir. Rusya devlet mekanizması içerisinde Moskova Patriği Sovyet dönemindeki silahlı kuvvetlerle birlikte yürüttüğü jeopolitik esaslara dayalı politikaları destekleyici rol oynamıştır. Nitekim Ortodoks Kilisesi Soğuk Savaş sonrasında da Yunanistan, Bulgaristan, Moldova, Romanya, Ukrayna ve Bulgaristan kiliseleri ile müşterek faaliyetleri yoğunlaştırmıştır.¹⁸²

Devlet açısından baktığımızda ise din unsurunun toplumu bir araya getirmek ve “ateist” Komünizmin bıraktığı yabancı mirastan kurtulabilmek için Rusya Federasyonu özelinde milliyetçi söylem giderek dinsel motiflerden yararlanmaktadır. Böylece Din Sovyetler sonrası Rus kimliğinin önemli bir unsuru olmaya devam etmektedir. Ortodoks birlik özellikle radikal milliyetçiler için eski Sovyetler Birliği coğrafyasında birliği temsil etmekte bu nedenle kiliseye büyük destek vermektedirler.¹⁸³ Böylece devlet kilise ilişkisi karşılıklı çıkar odaklı yürümekte, devlet kilise sayesinde daha geniş bir meşruiyete kavuşurken, kilise de etkin katılımıyla devlet politikalarını yönlendirmektedir.

Zaten Putin, devlet başkanı olduğunda hem Çarlık Rusya'sı hem de SSCB'deki bazı sembolleri yeni Rusya için de benimsemiştir. Çarlık Rusyası'nda Ortodoksluk, Rus kimliğinin bir parçası olduğundan Putin bu unsuru bugünkü Rusya için benimsemiştir. Artık din hayatın

---

¹⁸⁰ Caşın, s. 291.

¹⁸¹ Soltan, “Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği”, s. 67.

¹⁸² Caşın, s. 290.

¹⁸³ Dağı, s. 104.

her alanında boy göstermektedir. Hatta Patrik II. Aleksiy'in tören ve açılışlardan başka diplomatik alanlarda yapılan toplantı ve görüşmelerde de görmek mümkündür.¹⁸⁴

Bundan yaklaşık altı asır önce Rus Ortodoks Kilisesi Rus Knezliklerinin Türk-İslam devleti olan Altın Orda'nın boyunduruğundan kurtulup Moskova etrafında birleşerek Rus devletinin ortaya çıkmasında büyük rol oynamıştır. Rus Kilisesi buna benzer bir rolü bugün de üstlenmiş bulunmaktadır. Kilisenin Patriği II. Aleksiy, kendisini bütün Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) coğrafyasının Ortodoks lideri olarak görmekte ve Rusya Federasyonu, Beyaz Rusya ve Ukrayna'yı birleştirmenin yanı sıra diğer eski Sovyet Cumhuriyetlerinde de Rusya'nın etkisinin devam etmesi için çaba göstermektedir. Bu bağlamda II. Aleksey, Vatikan ile Ukrayna'nın doğusu Ortodoks ve Rus yanlısı, Batısı Katolik ve Batı yanlısı olarak bilinmektedir. Nitekim "Turuncu Devrim" sırasında Batı ile Doğu arasındaki mücadelede din unsuru da yer almıştır. Ukrayna'da Katoliklerin artması, aynı zamanda Ukrayna ve Beyaz Rusya'nın Rusya ile birleşme şansını azaltmaktadır. Çünkü ortaya kültürel farklılıklar çıkacaktır. "Birkaç devlet bir kilise" ilkesini benimseyen Rus Ortodoks kilisesine göre Katolik Kilisesi, Ukrayna'nın Rusya'dan uzaklaşması ve yönünü Batıya çevirmesi için çalışmaktadır. Ancak Rusya ve Rus Ortodoks kilisesi buna karşı çıkmakta ve buradaki Rus nüfusunu destekleyici nitelikte kullanmaktadır. Ayrıca özellikle Ortodoks kiliselerin bulunmadığı bazı ülkelerde Rusya büyükelçilerinin Ortodoks kilisesine verdiği önemin altını çizmektedir. Rusya büyükelçileri arazilerinde Ortodoks kiliselerinin inşası bizlere Kiev Rusyası zamanında yabancı ülkelerle yapılan antlaşmalar sırasında dini görevlilerin bulunması ve antlaşmalar imzalanmadan önce haçların öpülmesi gibi adetleri hatırlatmaktadır.¹⁸⁵ Böylece Rus Ortodoks Kilisesi yurt dışında da Rusya dışişleri ile sıkı irtibat içinde bulunarak, faaliyetlerine devam etmekte ve yukarıda açıkladığımız misyonunu yerine getirmeye gayret etmektedir.

Sonuç olarak, SSCB'nin yıkılması sonucu, kimlik sorunuyla karşı karşıya kalan Ruslar, çok geçmeden bu boşluğu doldurmaya çalışmış ve bu süreçte dine büyük önem vermişlerdir. Rus Ortodoks Kilisesi, Rus kimliğinin bir parçası haline gelmiş ve kendini hayatın her alanında göstermiştir. Ayrıca, Moskova Patrikhanesi, bazı eski Sovyet Cumhuriyetleri'nde de varlığını korumaya çalışırken, Rusya ile tamamen bağıını koparmak isteyen bazı devletler, Rus yayılcılığının bir unsuru olarak gördükleri patrikhaneye yollarını ayırmak istemiştir. Dolayısıyla Rus Ortodoks kilisesi son zamanlarında başka birçok kiliseyle de sorun yaşamaktadır. Diğer taraftan Rus Ortodoks kilisesi eski Sovyet toprakları başta olmak üzere misyonerlerini dünyanın bir tarafına gönderen Vatikan'a karşı da mücadele

---

¹⁸⁴ Kamalov, s. 67.

¹⁸⁵ Kamalov, s. 65-67.

vermek zorundadır. Bu mücadele ve ülke içindeki bazı konularda kilise, arkasına devletin desteğini alırken, devlet de kiliseyi kendi politikasında bir araç olarak kullanmaktadır. Bununla birlikte Ortodoksluk, Ruslar için bir dinden ziyade, milli kimliğin bir parçası olsa da Ruslar Moskova'nın III. Roma olduğuna ve ebediyen devam edeceğine ve dördüncü bir Roma'dan söz ettirmeyeceği iddialarına daha fazla inanmaya başlamışlardır. Nitekim daha önce "Tanrı", "kutsal", "inanç" gibi kavramları dile getirmeye korkan Rusların yeni milli marşı hem dini motifler içermekte hem de Rusya'nın ebediyen devam edeceğine işaret etmektedir.¹⁸⁶

---

¹⁸⁶ Kamalov, s. 70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

RUS DIŞ POLİTİKASINA ETKİ EDEN KİMLİKLER, DÜŞÜNSEL AKIMLAR VE SORUNLAR

A) DÜŞÜNSEL AKIMLAR

Rusya’da XVIII. ve XIX. Yüzyıllarda aydın çevrelerde yapılan tartışmalarda, iki düşünce akımı ortaya çıktı. Ortaya çıkan bu akımların temsilcileri, Slav milliyetçileri ve Batıcılar olarak nitelendirildiler. Slav milliyetçileri tarihsel gelişimin sonucu olarak Slavlığın bir kültürel birlik oluşturduğunu ve diğer Slav halklarla ilişki kurulmasını vurgularken, Batıcılar Büyük Petro’nun başlattığı Rus imparatorluğunun Avrupa’ya açılmasına bağlandılar.¹⁸⁷ Ancak yinede bu iki düşünce önemli bir noktada birleşiyordu. Batıcı, Slavcı...biri ne kadar ulusunu, vatanını seviyorsa “öteki” de bir o kadar seviyordu aslında “ülkemiz büyük halkımız mutlu olsun” sözleri hepsinin tutkusuydu; içinde bulundurdukları zamanı hepsi sert bir dille yeriyor, yine hepsi parlak bir geleceği müjdeliyordu. Moskova’nın seçkin eski soylularından zengin ve nüfuzlu aile çocukları olarak bir geleneği sürdüren, köklü bir dini terbiye almış ve Alman romantizminin –tabi ki dini– felsefesiyle yetişmiş olan Slavcılar görkemli geleceğin güvencesini ve özünü parlak geçmişte buldukları için, hepsinin de dileği, umudu, rüyası: Tutarlı bir tarih anlayışına bağlanmaktı: Ötekiler –yani Batıcılar- ise, toplumun değişik çevrelerinden geliyorlardı. En çok da Fransız siyasi düşünceleriyle ve Hegelci felsefeyle beslenmişlerdi.¹⁸⁸ Bu farklılıklar hangi kıtaya ait olduğu yönündeki soru ile kızıştı. Çünkü bu soru Rus ulusal kimliğinin Dış politikada nasıl bir yön belirleyeceği ile

¹⁸⁷ Murat Yılmaz ve Erol Göka (haz.), s. 23.

¹⁸⁸ Alexandr Koyre, *19. yüzyıl Başlarında Rusya’da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe*, İstanbul: Belge Yayınları, 1994, s. 11.

alakalıydı. Rusya'nın yüzünü nereye çevireceği sorusu salt coğrafyanın böldüğü bir kimlikle açıklanamazdı. Ancak Oswald Spengler'in dediği gibi Rusya, Bizans'tan Tatar egemenliği, oradan Büyük Petro'nun Batıya yönelişi ve Orta Avrupa Marksizm'ini devralışı sonrasında dahi hiçbir zaman kendi öz kültürel kimliğini bulamamıştır.¹⁸⁹

Bunun sebebi ise Rus aydınların da belirttiği gibi tarihlerinin göç ve sömürgeleştirme sürecinden geçmesidir. Rusların milli kimlikleri tam olarak oluşmadan, ülkelerinin sınırlarını genişleterek farklı toplumlar içlerine alma durumunda olduklarından dolayı ve başka bir ifadeyle, devlet oluşumunun bitmeyen bir genişlemeyle paralel ilerlemesiyle, emperyal ve belirsiz bir kimliğe bürünmüş olduğundandır.¹⁹⁰ Yani Rus devletinin genişleme hız ve boyutları yeni toplumları eritmeye ve göreceli olarak sabit bir kimlik oluşturmaya izin vermeyecek kadar büyüktür.

Rus kimliğini netleştirmeye çalışan bu iki yaklaşım (Batıcılar ve Slav milliyetçileri) aslında şu iki soruyu içlerinde barındırmaktadır: "Rusya nedir?" ve "Avrupa ile ilişkileri nasıl olmalıdır?" Böylece her iki akım da kendi penceresinden Rusya'nın kaderi ve dünyadaki yeri üzerinde net açılımları halkına sunmaya çalışıyordu. Bu bağlamda ele alacağımız bu iki kimlik Rus insanını ve onun dünyaya bakışını anlamamıza büyük katkı sağlayacaktır.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki 20.yüzyılın başlarında, merkezi ve modern bir devlete dönüşemeyen bir imparatorluk yapısı ile Rus kimliğinin kurulması/kurgulanması bir açmaz ve gerginlik kaynağı olmuştur. İmparatorluğun muhafazası çok uluslu/enternasyonel bir yaklaşımı gerektirirken, imparatorluğun hegemonik bir Rus/Ortodoks kimliğine dayanması Rus ulusal kimliğinin biçimlenmesinde "belirsizliklere" yol açmıştır. Başka bir ifadeyle Rus halkının ve Rus ülkesinin emperyal bir çerçevede tanımlanması zorluklar yaratmıştır. Bunun yanı sıra Batı, Bizans ve Müslüman dünyası içinde yer almanın getirdiği "kültürel/siyasal kavşak", Rusya'da derin bir güvensizliğe neden olmuş, bu güvensizlik duygusu da paradoksal olarak "Rus" öğeler içeren emperyal bir misyon ve emperyal kimlikle bütünleşilerek aşılmaya çalışılmıştır. Ancak sorun aşılamamış, 19. ve 20. yüzyılların emperyal Rusya'sının "modernizasyonu" tartışmalarına damgasını vuran "Batıcılar/Slavofiller" ayrışmasıyla kimlik tartışmaları emperyal siyasetin merkezine taşınmıştır. Bir yandan modernleşmenin yarattığı sınıflar ve entelijensiyenin, öte yandan da modernleşmenin iflasının tetiklediği Bolşevik devrimiyle de kimlik tartışmaları bambaşka bir biçime dönüşmüştür.¹⁹¹

---

¹⁸⁹ Yılmaz ve Göka (haz.), s. 24.

¹⁹⁰ Ümit Özdağ (ed.), *Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği*, Avrasya Dosyası, Cilt:6, Sayı:4, s. 73.

¹⁹¹ Dağı, s. 78.

Ulusal kimlik/emperyal devlet ilişkisinde yaşanan sıkıntılar 74 yıllık Sovyet modelinde de önemli ölçüde devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin devam eden çok uluslu etnik/toplumsal yapısı, formal olarak farklı cumhuriyetlerden oluşan bir “birlik” olması ve yönetsel/etnik çoğulluğu bir arada tutması beklenen bir ideoloji taşıması Rus ulusal kimliğinin gelişimi ve biçimi üzerinde derin izler bırakmıştır. Bu yapı içerisinde “Rusluk”, emperyal bütünlüğü tehdit edecek biçimde “kapalı/dışlayıcı” bir etnik duyuş olarak nitelenememiş, aksine emperyal bütünlüğü pekiştirecek “enternasyonel” bir üst kimlik olarak var olabilmıştır. Dolayısıyla doğrudan etnisiteye ve Rus milliyetçiliğine dayanan bir Rus ulusal kimliği bastırılırken, “kapsıyıcı/enternasyonel” Rus kimliği, hem farklı etnik grupların ayrılıkçı milliyetçiliğini tahrir etmenin bir yöntemi olarak hoşgörünmüş, hem de kültürel ve sosyal boyutlarıyla “yayılarak” Sovyet halklarının ideoloji dışı bir alanda ortak bir üst kültür üretilmesine katkıda bulunmuştur. Ancak bu yumuşak “Rus kimliği”nin de siyasal/toplumsal entegrasyonu sağlamada, başka bir ifadeyle “Sovyet kimliği”ni yaratmada rolü olmuştur.¹⁹²

İdeolojik temelli misyoner politika, tıpkı Çarlık Rusya'sında olduğu gibi “ulus-üstü” bir anlayışı gerekli kılmış, bu nedenle toplumda tutunumu sağlamak üzere “sosyalist kimlik”, üst kimlik olarak geliştirilmiştir. Bu bağlamda, Rus ulusunun sembolleri, değerleri ve gelenekleri, yani toplumun geleneksel kalıpları ve yeni gelişmekte olan modern sivil toplum kurumları bastırılırken, Marksist ideolojinin değer ve sembolleri ön plana çıkarılmıştır. Bu paralelde ulus-üstü Sovyet kimliğini yaratabilmek için, siyasal güç, ideoloji ve endoktrinasyon etkili bir şekilde kullanılmıştır.¹⁹³

Dağılma sonrası, ulus-devlet ve ulusal kimlik inşa etme sürecine giren Rusya Federasyonu dış politikada oluşturduğu yeni söylemlerle farklı bir bakış açısı yaratmıştır. Bu bağlamda Rusya Federasyonunda dış politika sorunları ve güvenlik söylemi ulusal kimlik dinamiğini hem harekete geçiren, hem de şekillendiren bir işlev üstlenmektedir.¹⁹⁴ Bu paralelde devletler/uluslar, “dış dünya” ve “iç toplumu” yaratırken dış politikaya ihtiyaç duyarlar bir başka deyişle devlet, dış politika ve kimlik arasındaki ilişki sayesinde yönlendirici bir pozisyon alır. Böylece “biz” ve “onlar” la sınır üretilmiş dışarıda “öteki” dışlanmış içerde “biz” benzeştirilmiştir.¹⁹⁵ Bu da dış politikanın “ulus yaratma” ve “ulusal kimlik” oluşturma/pekiştirme sürecinin bir aracı olduğunu gösterir.

---

¹⁹² Dağı, s. 80

¹⁹³ Mehmet Gönübol, “Sovyet İdeolojisi ve Dış Politika,” *SBF Dergisi, Cilt: XXIII, Sayı:1*, s. 163-164.

¹⁹⁴ Mehmet Yavuz Ertürk ve Alpay Yavuz, “Rusya Ülke Analizi,” T.İ.M Ar-Ge bölümünce Araştırılmıştır, İstanbul 2005, s. 11.

¹⁹⁵ Dağı, s. 142.

1990'lı yıllarda Rus dış politikasının en temel sorunlarından biri, Rusya'nın yeni düzendeki konumu ve rolünün belirsizliğiyle alakalıydı. Bu kimlik krizinin sebebi ise Rusların sürekli çok uluslu bir yapı içerisinde bulunması ve yeni kurulan devletin de bu yapıyı devam ettirmesiyle ilgiliydi. Büyük toprak kaybıyla beraber süper güç konumunun elden gitmesi Rusya için yeni bir jeopolitik alan ortaya çıkarmıştı. Bu ortamda Rusya'nın milli çıkarlarının ne olduğu konusunda herkes farklı açılımlar sunuyordu. Böylece kimlik tartışması çerçevesinde oluşan kutuplaşmalar Rusya'nın dünyadaki yerini algılama noktasında görüş çatışmalarına sebep oldu. Bir taraf Batı ile yakınlaşmasını ve Batılı değerleri benimsemesini savunurken, karşı kutup Batılı değerlere karşı çıkıyor ve Rusya'nın kendine özel bir yapısının olduğunu savunuyordu.¹⁹⁶

Tarihsel süreçte Rusya, kimlik oluştururken hem Asya'yı hem Avrupa'yı iki "öteki" imgesi olarak kullanmıştır. Bu durum Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya'nın kimlik oluştururken temel argümanı haline gelmiştir. Avrupa, Rusya'nın "paradigma-içi" ötekisidir. Ancak bu durum dönem dönem mutlak model dönem dönem de karşı model olarak çıkar karşımıza fakat her zaman "paradigma içi" öteki olan Batı, Rus kimliğinin kurucu ötekisi olmuştur. Asya ise daha çok Batı ile olan ilişkiler noktasında ilişkilerin değiştiği "Paradigmalar-arası" öteki olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda Rusya'nın jeo-kültürel yayılma alanı olan bu coğrafya Hıristiyanlaştırma (Ortodoks misyonerlik dönemi), medenileştirme (aydınlanma dönemi) ya da özgürleştirme (sosyalist dönem) adına yüklendiği tarihi misyonu hayata geçirdiği yerdir. İşte bu coğrafya Batı karşısında hoşnutsuzluk duyulduğunda sığındığı alternatif kimliğin temelini sunar.¹⁹⁷ Tarihiyle ve coğrafyasıyla kendiliğinden oluşan bu durum Rusya'nın tarihi misyonu fikri ile Çarlık döneminde daima tüm insanlığın kaderini belirleyecek tarihi bir misyonun taşıyıcısı olarak karşımıza çıkmıştır.¹⁹⁸ Bu bağlamda Rus ulusal kimliğinin oluşumundaki Batı/Doğu ayrımını ortaya çıkarmış bu ayrım ulusal kimliğe "biz" ve "ötekiler" olarak yansımıştır. Bu durumun sonucu olarak kırılğan bir kimliğe sahip olan Rusya gerek emperyal tarihi gerekse batıdan doğuya uzanan coğrafyasını ön plana çıkararak yeni bir kimlik tanımlama ihtiyacı duymuştur. Böylece bu yeni tanımlama Doğu/Batı karşıtlığını pragmatist bir dış politika zeminine oturtmakta ve ne doğuyu ne de batıyı şeytanileştiren bir bakış açısı getirilmeyerek bölgede daha etkin bir dış politika izlenmeye çalışmaktadır.

---

¹⁹⁶ Purtaş, s. 159.

¹⁹⁷ Turhan (haz.), s. 213.

¹⁹⁸ Turhan (haz.), s. 212.

Soğuk Savaşın sona ermesiyle değişen küresel sistem artık yeni araçlara sahip olmuş ve bu araçlar Soğuk Savaşın dış politika parametrelerini tamamen değiştirmiştir. Bu değişim daha çok post - komünist sürece giren ülkelerde kendini göstermiş ve bu coğrafyalar ulus, ulus-devlet, ulusal kimlik ve milliyetçilik kavramlarıyla tanışmıştır. Bu tanışma beraberinde bölgede taklit edilmeye çalışılan bir Batı modelini, istikrarsız bir ekonomi ve siyaseti yaygın bir güvensizlik duygusunu ve meşruluk sorununu getirmiştir. Bu süreç çok uluslu federal siyasal yapılarda ulus/etnisite “icat”ını çatışmaya, bu çatışmanın da ulus/etnisiteyi yaratmasına sebep olmuştur.¹⁹⁹

Yukarıda değindiğimiz gibi dağılma sonrası, ulus-devlet ve ulusal kimlik inşa etme sürecinde yeni referanslara ihtiyaç duyan Rusya Federasyonu dış politikasını yeniden kurgulamıştır. Çünkü devletler “dış dünyayı” ve “iç toplumu” yaratırken dış politikayı da kullanırlar bir başka deyişle devlet, dış politika ve kimlik arasındaki ilişki sayesinde yönlendirici bir pozisyon alır. Böylece insanlara “biz” bilinciyle içerde ortak bir kültür yaratılırken dışlanan “öteki”ye karşıda ortak refleksler tepkiler geliştirilir. Böylece dış politika, “ulus yaratma ve ulusal kimlik” oluşturma da etkin bir araç haline getirilir. Bu sürece benzer bir dönüşüm yaşayan Rusya, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan ulusal kimlik krizini dışarıda bir öteki yaratarak aşmaya çalışmıştır. Böylece Rusya Federasyonu dış politika ve güvenlik sorunlarından dolayı 1991–93 döneminde “öteki”yi doğu olarak göstermiş (Orta Asya Cumhuriyetleri ve Asya’nın güçlü devletleri) 1993–2000 döneminde Batı’yı yeni “öteki” olarak tanımlamıştır. 2000’den sonra ise Pragmatist bir dış politika izlemiş ve ulusal kimliğindeki heterojen yapıya uygun bir biçimde tüm ulusları kapsayıcı bir politika gütmüştür.

Gorbaçov’la başlayıp Yeltsin’in ilk yıllarında devam eden “Liberal Atlantikçi” stratejik yaklaşım aslında Rus kimliğindeki Batıcı eğilimin uluslararası ilişkilerdeki yeni adı idi. Özellikle Kozirev’in siyasi pratiğe taşıdığı bu çizgi Soğuk Savaş sonrası Rus dış siyasetinin romantik dönemi olarak nitelendirilebilir. Tarihi mirası özellikle Rusya’nın emperyal karakterini bir yük olarak gören ve Rusya’nın kullanılabilir bir geçmişe sahip olmadığını savunan Batıcılar, Batı ile bütünleşmeyi kültürel zaviyeden özgün, stratejik zaviyeden rasyonel bir hedef addediyorlardı. Fakat bu dönemde yaşanan Batı’nın Rus insanını aşağılayıcı tavrı Rusya’nın yüzünü Asya’ya çevirmiştir. Lee Peterson’un dediği gibi tarih boyunca ne zaman bir kimlik kriziyle karşılaşılsa sırt dönülen Batı yine Rusya’nın “öteki”si haline getirilmiştir. Böylece Asya’ya dönen yüz alternatif bir kimlik yaratma kaygısıyla

---

¹⁹⁹ Dağı, s. 141.

Rusya'ya özgün bir coğrafya kurgusu getirmiştir ve Avrasyacılık yaratılmıştır.²⁰⁰ Esasen, Rus stratejik yöneliminde Atlantikçilikten merkezci (jeopolitik) Avrasyacılığa geçiş Rusların daha önceki tarih serüvenlerinden farklı değildir. Çünkü Gorbaçov Avrupa'yı "ortak evimiz" diye selamlarken, Büyük Petro ve Büyük Katerina'nın diliyle konuşuyordu. Batı ile her alanda azami işbirliği, piyasa ekonomisine geçiş, liberalleşme, GATT ve G7 üyeliği gibi politikalar bu dilin siyasi pratikleri oldu. Fakat piyasa ekonomisindeki ve Rusya Federasyonu içinde ve çevresindeki istikrarsızlıklar Rusya da milliyetçi, Avrasyacı hatta Komünist akımları yeniden güçlendirdi. Böylece yeniden güçlenen bu düşünceler "Yakın Çevre" stratejisi bağlamında Rusya temerküzünün de bir BDT'yi vücuda getirmişti. Buna ek olarak Putin liderliğinde kabul edilen Rusya'nın emperyal nüfuzunu diriltme çabasının ifadesi olan yeni ulusal güvenlik konsepti de bu güçlenen düşüncelerin getirdiği yeni dış politika açılımlarıydı.²⁰¹

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz ki kimlik bunalımını aşabilmek için Rusya'nın önünde iki alternatif bulunuyordu. Batıcılık (Atlantikçilik) ve Batıcı karşıtlığı (Avrasyacılık). Buradaki ana çıkış noktası, komünizm sonrası geçiş sürecinde Batılı ülkelerle olan bağların bağımlılık ilişkisine dönüşme düşüncesinin Rus liderleri ve seçkinleri rahatsız etmesidir. Bu bağlamda Rusya'nın Çarlık döneminden beri süregelen gelişimi içerisinde kendi özgün kimliğinden vazgeçmemek ve bunu Batı'nın etkisinden korumak düşüncesi, Rusya-Batı ilişkilerindeki ana sorunsallardan biridir.

Dış politikadaki söylemlerindeki farklılaşmalar, komünizm sonrası geçiş sürecinde karar alıcıların dışsal etkenleri içsel dinamikler olarak kullanmaları (Rus halkının beklentilerini Batı'nın karşılamaması hasebiyle içerde milliyetçi söylemlerin artması) ve Rusya'nın yeniden büyük güç politikalarını geliştirebilmesine olanak tanıyacak bağlaşıkları geliştirmeleri konularında belirginleşmektedir. Bu bağlamda Rusya'nın Batı ve kurumlarıyla olan ilişkilerinin niteliği ve içeriği, Rus dış politikasındaki ana söylemlerini de yönlendirmektedir.²⁰²

Ayrıca Rusya federasyonunda "ulusal kimlik" tartışmaları iç ve dış gelişmeler arasında bir "etki-tepki" durumu oluşturmuş emperyal Rus kimliği ve milliyetçilik bu süreçte büyük bir yükseliş kaydetmiştir. Bu duruma neden olan merkez-çevre sorunları, dış dünyaya yönelik tehdit algılamaları ve dağılma psikozu gelecekte olumlu yönde düzeltilmezse

---

²⁰⁰ Turhan (haz.), s. 214.

²⁰¹ Turhan (haz.), s. 215.

²⁰² Büyükkakıncı (der.), s. 145.

Rusya'nın ve Rus insanının bu menfi dönüşümü karşımıza tekrar eski katı Rus zihniyetini çıkarabilir.²⁰³

1- BATICILAR/ATLANTİSTLER

Petro ile başlayan batılılaşma süreci Rusya'nın kendine ve dünyaya bakışında birçok yenilikler getirmiş ve Rusya'yı Avrupa'ya yerleştiren vizyonun kökenleri atılmıştır. Batıcılar, bu dönemde iki temel argümanı savunuyordu. “Bunların ilki Rusya'nın Doğu/Asya değil, Batı kültürünün ve medeniyetinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul edilmesi ve Rusya'nın Asya'daki geleceğinin bile “Avrupa Gücü” konumunu muhafaza etmesine bağlı olduğu, ikincisi ise Rusya'nın kendi parametrelerini aşan evrensel bir misyona sahip olduğu ve bunun Avrupalılık bilincinde anlam kazanacağı” idi.²⁰⁴

Bu dönüşümü başlatan Petro'nun reformlarının en önemli sonuçlarından biri Rusya'nın III. Roma ile başlayan kutsal mesyanik ideallerinin yerini seküler hedeflere bırakmış olmasıdır. Çünkü Hıristiyanlığın Doğulu versiyonunu kabul etmiş olmasının sonucu ortaya çıkan yalnızlaşma ve aşağılanmaya karşı geliştirilen en büyük cevap Rusya'nın kutsal bir mekan olduğu ve benimsediği dinin de hakikatin gerçek temsilcisi olduğuydu. Avrupa ile o güne kadar geliştirilen ilişkilerin temelinde hep bu gerçek yer almaktaydı. Böylece bahsettiğimiz dönüşümden sonra Ruslar için en önemli hamlelerden birisini Petro (1682–1725), batılılaşma ile hayata geçirmiş oluyordu. Çünkü Petro çeşitli alanlarda yaptığı batıcı reformlarla realist bakış açısını Rus insanına kazandırmayı başarmıştı. Bu dönemde askeri alandan eğitime, kılık kıyafete, dine kadar çok çeşitli alanlarda reformlar yapıldı.

Daha sonra II. Katerina (1762–1796) ile batılılaşma hamleleri devam ettirildi. 18. yüzyıla gelindiğinde artık Rusya Avrupa'nın en güçlü devletlerinden biri idi. Kuzeyden gelen Normanlar, Rusları prenslikler altında bir araya topladıkları, Hıristiyanlığın ve Bizans kültürünün Rusların tek bir devlet çatısı altında bir araya gelmelerini sağladığı gibi, Batılılaşma da Rusya'nın bir dünya imparatorluğu haline gelmesinde önemli bir etken olmuştu.²⁰⁵ Ancak Petro öncesi Avrupa'ya ve diğer toplumlara karşı oluşturulan manevi üstünlük duygusu Batıcılık akımının getirdiği realist bakış açısı doğrultusunda Batıdan geri kalmış bir toplumu (Çarlık Rusya) işaret etmekte ve seküler bir aşağılık duygusunu yaratmaktadır.²⁰⁶

---

²⁰³ Dağı, s. 145.

²⁰⁴ Dağı, s. 73.

²⁰⁵ Demir, s. 25.

²⁰⁶ Çomak (ed.), s. 104.

Bu bağlamda Batıcı akımın önde gelen isimlerinden olan Belinski bu akımın getirdiği değişikliği şöyle açıklıyordu; “Rus halkı ataerkil değerler ile birbirine sıkı sıkıya bağlanmış insanların topluluğuydu. Bu nedenle de rasyonel düşünce ve bireysellik Rus halkı arasında ortaya çıkma imkânı bulamamış ve toplumsal değişim gerçekleşmemişti. Büyük Petro’nun izlediği akılcı siyaset sonucu Ruslar, insan topluluğundan ulus haline dönmeyi başarmışlardı. Petro Avrupa uygarlığının temsil ettiği evrensel değerleri, Rus halkını, bir ulus haline getirmekte kullanmıştı.²⁰⁷ Belinski’nin bu açıklaması aslında Petro’nun Batılılaşma çabası ile Rus halkının kimliğini ne kadar büyük bir değişime uğrattığını göstermiş ve Rus zihniyetinin Batılılaşma ile “tebaa”dan “birey”e dönüştüğünü vurgulamıştır.

Rusya’nın moderniteye Avrupa’da ulaşacağı düşüncesi Batılılaşmacıların temel düşüncelerini ifade ediyordu. Böylece Rusya Batı’nın sosyal ve siyasal kurumlarını kendi bünyesine adapte ederek köylü bir toplum psikolojisini üstünden atabilirdi. Çünkü Kırım Savaşı göstermişti ki Batılılar Ruslardan çok daha ileri bir seviyedeydiler. Bundan dolayı Çarlık, Batı Avrupa benzeri bir ulus-devlet modelinin Batıya karşı rekabet gücünü yaratabileceğini kabul etmiştir. Böylece Çarlık bir yandan merkezileşme ve bürokratik rasyonalizasyonla yeni bir devlet aygıtı kuruyor öte yandan da sanayileşme çabalarıyla Avrupalı “büyük/güçlü” devlet olmanın gerekleri yerine getirilmeye çalışılıyordu.²⁰⁸

Çiçerin de Batılılaşmayı bu yönde tasvir etmiş ve tanımlamasında Batıcılık anlayışını güçlü bir devlet inancı ve hukuk düzeni ile ekonomik liberalizmin karışımı olarak resmetmiştir. Çiçerin ayrıca Rus otokrasisinin tarihsel rolünü olumlu bularak savunurken, kapitalizm ile vatandaş hak ve özgürlüklerinin varlığının Rusya için çok önemli olduğunu savunmuştur.²⁰⁹

Sonuç olarak özellikle Kırım Savaşı’ndaki mağlubiyetten sonra Rusya’nın yeniden kurgulanmaya çalışıldığı ve Avrupa devletler sisteminin büyük güçlerinden biri olmak için Modernleşme/Batılılaşma gereği duyulduğu söylenebilir. Fakat Batıyı körü körüne kopya ise Rusya da Batıya karşı “inkâr ve aşağılık kompleksi” yaratmıştır.²¹⁰

Ardından gelen düşünce akımları kendini Soğuk Savaşın sonuna kadar hissettirmiş ve komünist düşüncenin tek düze insan düşüncesi diğer düşüncelere yaşam alanı sağlamamıştır. Bu nedenle Batıcı bakış açısı yeniden etkin hale gelmek için bir asra yakın süre beklemiş ve çok fazla dillendirilmemiştir. Ardından gelen yeni ortam ise Atlantisçi/Batıcı yeni bir düşünceyi ortaya çıkarmıştır.

---

²⁰⁷ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 50.

²⁰⁸ Dağı, s. 74.

²⁰⁹ Onay, *Rusya ve Değişim*, s. 51.

²¹⁰ Dağı, s. 76.

Atlantisler/Baticılar, Rusya'yı tanımlayış ve dünyayı algılayış biçimleriyle Batı'nın etkisindedirler. Bununla birlikte Baticılar, gerek Çarlık Rusya'sı gerekse de Sovyetler zamanında halk, siyasi elitler ve aydınlar arasındaki köklü bir geleneğe dönüşmemiş, Rus kimliği ve yönelişi konusunda radikal bir seçim olarak kalmıştır. Yakın dönemde Gorbaçov'un, Glastnost ve Perestroyka politikalarının yarattığı Batıya yeni bakış biçimi, Liberal Baticıların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde Rusya'nın demokratik haklar ve refah düzeyi bakımından Batı'dan ne kadar geride kaldığının anlaşılması liberal Baticıların geçiş sürecinde önemli rol oynamalarını sağlamıştır.²¹¹

Bu ortamda SSCB'nin dağılmasıyla beraber yeniden yapılanma sürecine giren Rusya ilham kaynağı olarak Batı'nın düşünce geleneğini ve ekonomik başarısını almış böylece baskıcı Sovyet ideolojisi yerine demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi anlayışlarından beslenilerek Rus insanında yeni meşruluk alanları oluşturulmuştur. Bu bağlamda dünya politikasına yön veren, demokratik kültür geleneklerine sahip, zengin ekonomik yapılarla donanmış ülkeler grubuna katılabilmek için Batı yanlısı dış politika izleyen Rusya bu yaklaşım çerçevesinde, Batının mali ve siyasi desteğini yanına çekebilmek ve sürekli kılabilmek için Batılı ülkelerin önerilerine duyarlı bir strateji izlemek zorunda kalmıştır.²¹²

Bu görüşü savunanlar, Rusya'nın bir Batı devleti olduğunu ve Rusya Federasyonu'nun kalkınmasının sadece AB'ye entegre olmasıyla mümkün olabileceğini ifade etmektedirler. Böylece Baticılığın esasını; demokratikleşme, ideolojiden arınma ve silahsızlanma çerçevesinde ekonomisi gelişmiş ve istikrarlı siyasi, sosyal sisteme dönüşerek, Rusya'yı Batı'nın eşit haklara sahip ortağı haline getirmek olarak açıklamıştır. Ayrıca Baticılar, pazar ekonomisi ve demokrasiye Batı modeli ve yardımı olmadan geçmenin mümkün olmayacağını savunmaktadırlar.²¹³

Reformist olarak nitelenen bu grup Rusya'nın Batı kültürünün önemli bir parçası olduğunu ve bundan dolayı Rusya'nın dışa açık (özellikle Batıya) demokratik ve pazar ekonomisine dayanan bir model olması gerektiğini savunmuşlardır. Çünkü onlara göre Batı ve Batılı değerlerle barışık bir Rusya'nın demokrasi, insan hakları ve çoğulcu söylemi benimsemesi ve bu doğrultuda "yurttaş kimliğini" inşa etmesi daha kolay olacaktır. Reformistler ulusal kimliğin ancak "yurttaşlık" temelinde inşa edilebileceğinden söz etmişler ve tutunumu bir tek bu şekilde oluşturabileceklerini aksi takdirde "dağılmanın"

---

²¹¹ Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I*, s. 255.

²¹² Büyükkakıncı (der.), s. 146

²¹³ Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I*, s. 254.

gerçekleşeceğini ileri sürmüşlerdir.²¹⁴ Bu düşünce ışığında Kozirev’ dış politikanın amaçlarından birini eski birlik cumhuriyetleriyle çatışmamak olarak belirlemiştir. Bu politikasıyla “izolasyonist” olarak eleştirilen Kozirev, aslında Rusya sınırlarını meşrulaştırarak dağılma tehlikesini önlemeyi amaçlamıştır.²¹⁵

Reformist/Atlantikçilerin temel dış politika vizyonu ise Batı ile ekonomik entegrasyonun tamamlanması ve küresel sistemde normal bir ülke olarak yerini alması şeklindedir. Rusya’nın geleneksel mesihçi kimliğinin hep ona büyük bir yük getirdiğini düşünen Reformistler Rus insanının “eşsiz-benzersiz” bir medeniyet olduğu düşüncesinin terk edilmesini ve normal bir ülke olarak realist bir bakış açısıyla uluslararası sisteme entegre olmasını savunmuştur. Çünkü Rus’un “eşsiz-benzersiz” olarak tanımlanması içerde düşman bir dış dünya yaratmış bu durum ise Rus iç siyasal kültüründe olumsuz yapılanmalara yol açmıştır. Bu süreç Soğuk Savaşın sonuna kadar süregelmiş ve sonunda “düşman dış dünya”ya karşı yürütülen güvenlik sorunsalının ekonominin ve toplumun militarizasyonunu gerekli hale sokmuştur. Bu durum ise Rusya’nın kaynaklarının verimli kullanılmamasına ve sistemde yoksul, yalnız ve otoriter olmasına sebep olmuştur.²¹⁶ Bu düşüncelerin doğruluğuna inanan bu nedenle Batı etkisinde kalan Yeltsin ve ekibi, bu dönemdeki geçiş sürecini Batı ile işbirliğine dayalı bir şekilde tamamlamış ve Batıcı/Atlantisler, Kozirev’in önderliğinde işbirliğine dayalı bir politikayla beraber uluslararası kurumlarda ekonomik ve siyasal yakınlaşma sağlamıştır. Pazar ekonomisine dayalı demokratik bir rejim oluşturmaya çalışan Kozirev,²¹⁷ yeni dış politikayı eskisinden ayıran temel unsurun ideolojiden arındırılmışlık olarak tanımlamış ve bundan sonra çatışmalardan uzak dış dünya ile uyumlu bir dış politika benimsemiştir.²¹⁸

Bu bağlamda Rusya’nın, Sovyetler Birliğinin dünya sahnesindeki yasal varisi olduğunu Batıya kabul ettiren Kozirev, Rus dış politikasına övgüler yağdırırken BM Güvenlik Konseyin’deki koltuğunu korumayı başardıklarını sanayileşmiş 7’ler grubuna gireceklerini iddia etmiştir. Ayrıca BM, AGİK, IMF gibi kuruluşlarla da iyi ilişkiler hedefleyen Kozirev NATO’ya üye olmanın önemine sık sık vurgu yapıyordu.

Atlantikçilerin çizgisi Yeltsin tarafından tamamen onaylandı. Yeltsin, Haziran 1991’de, Rusya devlet başkanı olarak seçilmesinin hemen ardından ABD’ne yaptığı ziyaret sırasında, Rusya’nın Marksist tecrübeden çok çıktığını ve Batı’nın demokrasiye ve piyasa

---

²¹⁴ Dağı, s. 148.

²¹⁵ Purtaş, s. 136.

²¹⁶ Dağı, s. 148.

²¹⁷ Dağı, s. 147.

²¹⁸ Purtaş, s. 136.

ekonomisine doğru giden yolunu takip etmeye kararlı olduğunu bildirdi ve Washington’da, sanayileşmiş ülkelerin kuzey yarımkürede ortak bir siyasi sistem kurmasını da önerdi.²¹⁹

Aynı zamanda, Yeltsin o ana kadar Müslüman dünyasıyla herhangi bir diplomatik ilişkiye girme konusunda isteksizdi. Bunun bir nedeni, Atlantikçilerin, buralarda imparatorca ihtirasları olmadığını ve bu ülkelerdeki bölgesel anlaşmazlıkları yalnızca diğer devletlerle birlikte çözme yollarını aramaya niyetli olduğunu vurgulamak istemesiydi. Örneğin Yeltsin, BDT askerlerinin Nagorno-Karabağ’dan çekilmesini emretti ve aynı anda oraya barış gücü olarak NATO askerlerinin gönderilmesini istedi. Trans-Kafkasya’daki krizi çözmek için Rus diplomatları yerine İran’ın Ermenistan ve Azerbaycan arasındaki arabuluculuk rolünü destekledi. Yeltsin Afganistan konusunda da yine sahneyi İran’a bırakarak herhangi ciddi ilişkiye girmekten kaçındı. Türkiye’nin BDT’deki Müslüman cumhuriyetler üzerindeki siyasi ve ekonomik etkisine karşı çıkmadı.²²⁰

Rus ulusal kimliğindeki bu kırılmalar sonucu sisteme hakim olan Batıcılar 1991 yılından sonra dış politikada da keskin dönüşümler yaşamışlardır. Yeni dönemde geleneksel olanlar ve dostlardan uzaklaşan Rusya Batıya yakınlaşan bir döneme girdi. Çünkü Rusya’daki yeni demokratik güçler, özgür ve gelişmiş bir ülke kurmak için Batı ile işbirliğine girmenin gerekli olduğunu düşünmekteydi. Prensipide ideolojik ve siyasi müttefik görülen zengin ve medeni ülkeler ile işbirliğine girerek, Rusya’nın siyasi, ekonomik ve manevi dirilişinin sağlanacağı görüşü savunulmaktaydı. Bu hedeflere ulaşmanın yolu ise Rusya’nın ABD ile süper güç olma ve dünya hegemonyası yarışına son vermesiyle alakalıydı. Çünkü Batıcılara göre bu politikanın sonu yoktu.²²¹

Reformistler Rus ulusal kimliğinin tarihsel şekillendiricisi “mesihçi/emperyal” söylemi reddetmişler ve Rusya’nın demokratik bir ülke olabilmesi için “mesihçi/emperyal” algılayışın terkinin zorunlu görmüşlerdir. Çünkü bu algılayış çevrelenmişlik psikozunu pekiştirdiğini ve uluslararası sistemin bir bütün olarak ötekileştirildiğini bu durumun ise Rusya’yı içte otokratik bir ulusal kimliğe sürükleyeceğini ileri sürmüşlerdir.²²² Kozirev, bu bağlamda Rusya’nın, “Rus ulusal kimliğinin II. Dünya savaşı sonrası İtalya, Almanya, Japonya gibi totaliter geçmişinden arındığı takdirde demokratik ülkeler arasına karışabileceğini belirtmektedir.²²³

---

²¹⁹ Yılmaz ve Göka (haz.), s. 44.

²²⁰ Yılmaz ve Göka (haz.), s. 54.

²²¹ Hekimoğlu, *Rusya’nın Dış Politikası I*, s. 254.

²²² Dağı, *Kimlik*, s. 149.

²²³ Dağı, *Kimlik*, s. 150.

Atlantisler, “tehdit” algılamalarında da geleneksel Rus düşüncesinin dışına çıkmışlar ve Batıyı değil doğuyu tehdit olarak algılamışlardır. Uzun dönemde Rusya’ya yönelik tehditlerin istikrarsız Orta Asya’dan, Afganistan’dan veya Çin’den gelebileceğini ileri sürmüşlerdir.²²⁴ Çünkü Orta Asya’nın radikal İslam’ın yayılmasında ciddi bir tehdit oluşturduğunu düşünmüşler bu bağlamda Batı ile kurulacak bir ittifakın bölgede radikal İslam’ın ve Çin’in nüfuzunu dengeleyeceği ileri sürmüşlerdir.²²⁵

Bu sebeplerden dolayı, Rusya Federasyonu dış politikada Batılı kadroların belirleyici olduğu 1991–1993 yıllarında NATO’nun doğuya doğru ilerlemesine karşı koymaktan kaçınmış ve “mesihçi-emperyal kimlik” büyük bir darbe almıştır. Bu durumun sebebi ise günün koşullarından kaynaklanmıştır. Çünkü Rusya’nın dönüşümü ekonomik zorunluluklardan gerçekleşmiş ve evrensel iddialardan tamamen vazgeçilmiştir. Bu bağlamda Rusya’nın dış politikası ve ulusal güvenlik yaklaşımları radikal değişikliklere uğramış ve SSCB’nin “ideolojik mesihçi” politikasından vazgeçilmiştir.²²⁶

Reformist dönemin dışişleri bakanı Kozirev’in bu dönemdeki başarıları ise şöyleydi; Rusya Federasyonu’nun SSCB’nin selefi sıfatıyla uluslararası toplumda kabul görmesi ve bu paralelde 1992’de Camp David’de Soğuk Savaş’ın bittiğine dair deklarasyon imzalaması, 1993 yılına ABD ile START II anlaşması imzalaması, NATO ile işbirliğine gidilmesi, BM politikalarının desteklenmesi ve böylece küresel sistemde etkin bir rol alması olarak sıralanabilir.²²⁷ Ancak bu başarılarla tatmin olmayan Rusya’nın Kozirev’e olan eleştirileri ona dış politikada büyük bir dönüşüm yaşatmış ve “Yeni Dış Politika Konsepti” oluşturmasına sebep olmuştur. Böylece köklü bir değişim yaşayan dış politika şu öncelikli hedefleri edinmiştir.²²⁸

- Eski birlik cumhuriyetleriyle olan ekonomik ve askeri bağların korunması;
- SSCB’nin nükleer silahların tamamının Rusya’ya transferinin sağlanması
- Rusya’nın arka bahçesinde çatışmaların kontrolü
- Yakın çevrede yaşayan Rusların haklarının güvence altına alınması
- BDT’ye sağlam bir kurumsal çerçeve oluşturulması

1993 yılı Rus dış politikasında net kırılmaların olduğu bir yıldır, değişen dış politika konseptiyle eski Sovyet sahasında hamiliği vurgulayan bu yeni yaklaşım Batı ile ulusal çıkarları doğrultusunda artan bir şekilde Rusya’nın BDT’ye yönelmesini öngörüyordu.

²²⁴ Mehmet Yavuz Ertürk ve Yavuz Alpay, “Rusya Ülke Analizi,” İstanbul: T.İ.M Ar-Ge bölümünce Araştırılmıştır, 2005, s. 11.

²²⁵ Dağı, s. 153.

²²⁶ Ömer Göksel İşyar, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, s. 11.

²²⁷ Purtaş, s. 137.

²²⁸ Purtaş, s. 138.

Bundan dolayı eski Sovyet sahası hayati çıkar bölgesi ilan edilmiş ve BDT'nin güçlendirilmesi Rus dış politikası öncelikleri arasında ilk sıraya yerleştirilmiştir.²²⁹

Putin, iktidara geldiği zaman ise ulusal kimlik algılayışındaki değişim sonucu Rusya'nın her şeye rağmen Batı Avrupa kültürünün kopartılamaz bir parçası olduğu söylemi geliştirilmiştir. Ancak, Putin'in Batıcılık algılayışı 18. yüzyıl Osmanlı ve Japon modernleşmesine benzemektedir; yani modernleşme ve Batılılaşmanın amacı, Batıya benzemek değil teknik ve askeri güç açısından Batıyı yakalamaktır. Böylece bu anlayışta Rus milli gururuna ve tarihine önemli atıflar yapılabilmektedir.²³⁰

Rus Batıcılarını SSCB sonrası süreçte ikiye ayırmamız mümkün çünkü Rusya Federasyonu tarihinde ilk ortaya çıkan Batıcılar Rusya'nın Batı Avrupa kültürünün kopartılamaz bir parçası olduğu söylemini getirmişlerdir. Bu da göstermişti ki ilk dönem Batıcıları Rusların hem geçmişini hem de geleceğini Batıda aramaktaydılar. Ancak Putin dönemindeki Batıcılar ise siyasetten baskın grup olan güçlü devlet ve yukarıdan modernleşme anlayışını temsil eden muhafazakâr Batıcılarıdır.²³¹

Sonuç olarak Batıcı/Atlantikçilerin hedefi Rusya Federasyonunda Batı tipi demokratik değerleri, insan haklarını kabul eden ve hukukun üstünlüğüne inanan bir hukuk devletini kurmak, serbest piyasa ekonomisini kurarak hızla kalkınma sürecine sokmak ve G7'lerin sekizinci üyesi (o dönem için) yapmaktır. Batıcılar/Atlantikçilerin Batı'ya verdikleri bu öncelik Rusya Federasyonunun dış ilişkilerinde de kendisini göstermiş, Kozirev'in, daha Bağımsız Devletler Topluluğu üyelerini ziyaret etmeden, Batılı ülkeleri ziyaret etmesi ilgi çekici olmuştur.²³² Bu bağlamda Sovyetlerin aksine Rusya Federasyonu'nun Batı'yı "öteki" olarak görmekten vazgeçerek dostluk ve ortaklık söylemiyle hareket ettiğini söyleyebiliriz. Böylece Demokratik bir devlet olmayı ve serbest piyasa ekonomisine geçmeyi planlayan Rusya, Batının desteğinden faydalanarak uluslararası sisteme entegre olmayı hedeflemiştir. Böylece Rusya Federasyonu'nun Batıyı "öteki" olarak görmekten vazgeçmesi ilk başlarda dostluk ve ortaklık söyleminin doğmasına sebep olmuştur. Böylece Batı'nın desteğinden faydalanarak uluslararası sisteme, serbest piyasa ekonomisini benimsemiş demokratik bir devlet olarak entegre olmak isteyen Rusya, SSCB mirasının dezavantajları ve Batının yetersiz yardımlarından dolayı isteğini istikrarlı bir şekilde hayata geçirememiştir. Bu durum ise dışarının olumsuzluklarını içeriye yansıtmış ve milliyetçi söylem büyük bir ivme ile artış göstermiştir. Ayrıca Avrasyacı yeni bir oluşumu besleyen bu süreç Rus kimliğini hızlı bir

---

²²⁹ Purtaş, s. 141.

²³⁰ Turhan (haz.), s. 227.

²³¹ Turhan (haz.), s. 227.

²³² Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I*, s. 256.

şekilde dönüştürmüştür. Bu gelişmelerin sonucu olarak iç politika-dış politika karar vericilerinde köklü bir değişiklik yapmış ve Kozirev'in yerine Avrasyacı olarak bilinen Primakov 1996 yılında dışişleri bakanlığına atanmıştır. Bu durum ise daha kapsayıcı olan Batı kimliğinin yerini daha dar kalıplara (etnisite, din, dil v.b) hapsedilmiş bir kimlikle yer değiştirmesine neden olmuştur. Çünkü beklentilerin karşılanamaması halkın Batı'ya karşı kendini farklı hissetmesine neden olmuştur.

Ancak Rusya Federasyonu gibi etnisite, din, dil v.b gibi açılardan farklı kimlikleri barındıran bir ülkede etnik veya dinsel temelde bir ulusal kimliğin inşası toplumsal bütünleşmeyi zayıflatacaktır. Bu nedenle etnisite veya dinsel temelde tanımlanan birleştirici bir üst kimlik görevi üstlenemez. Böylece Rusya Federasyonu dağılma psikozunu aşabilmek için farklılıkları içinde barındıracak söylemlere ihtiyaç duymaktadır.

Bu bağlamda Sovyet sisteminin mirası olan ideoloji tutkusu ve idealist motivasyonlara duyulan ihtiyaç gibi özellikler, post-Sovyet mekânında etnik ve dinsel faktörlerin öneminin artması için uygun bir ortam oluşturmaktadır. Rusya'da eski SSCB'deki marksizmin fonksiyonlarını Ortodoks kilisesine transfer etme gibi beceriksiz girişimlerin arkasında yatan nedende burada aranmalıdır.

Zaten etnik köken açısından Rusların, Federasyonu kamuoyunda homojen bir Rus cumhuriyeti olarak gösterme çabaları, ülkede mevcut etnik kimlikler arasında gerilimi arttıran bir unsur haline geldi. Bilindiği gibi etnik vurgusu ağır basan ulusal kimlik haliyle farklılıkları reddeden ve kolektif kimliği yücelten bir anlayışı dayatacak, bu durum ise toplumda sosyal bağların çözülüşünü beraberinde getirecektir. Bu bağlamda, dağılma olasılığını körükleyecek ırkçı tezlerin eskiye oranla bu dönemde kamuoyunda etkin olması, Rus siyasal yaşamı açısından tehlikeli bir gelişme olarak yorumlanmaktadır.

2- SLAVOFİLLER / PAN-SLAVİZM

Batının “bireyine” karşı Doğunun “komünal” değerlerini öne çıkaran Slavofil söylem üç sacayağını (Ortodoksluk, Otokrasi, Pan-Slavizm) kurgulamasında Slav kimliği ön plana çıkartılmış, evrensel ve misyoner söylemi olan Ortodokslukla bütünleştirilmiştir.²³³ Bundan dolayı bu düşünce esasta Pan-Slavizmi dar bir etnik milliyetçilikten çıkarmış ve mesyanik bir hale getirmiştir. Çünkü Pan-Slavizm özünde bütün Slav halklarını tek bir çatı altına toplayabilecek tek güç olarak Rusya'yı görmüştür.²³⁴ Bu paralelde 19. yüzyılın ikinci yarısında gelişen bu düşünce özellikle Habsburg ve Osmanlı İmparatorlukları içinde kalan

²³³ Dağı, s. 75.

²³⁴ İşyar, s. 15.

D.Avrupa ve Balkan Slavlarını Rusya'nın liderliğinde siyasal bir birliğe dönüştürme hareketi olarak Pan-Slavizm, dar bir milliyetçilik değil mesyanik bir Slav kültüründen kaynaklanmıştı. Çünkü Ortodoks Slav ırkının kurtuluşunun Slav birliğiyle kurulacak bir "Slav Medeniyeti"nde olduğuna inanılıyordu. Pan-Slavizm'in mesyanik boyutu Batı medeniyetine bir alternatif de içeriyordu. Slav kültürünün işbirliğine ve dayanışmaya dayanan yönü Batı medeniyetinin rasyonalist ve çatışmacı özelliklerine alternatif bir dünya görüşü getirdiği düşünülüyordu.²³⁵

Slavofil düşüncenin ideallerini ise şöyle sıralamamız mümkündür;

- Doğu'da yeni fetihlerle Rus emperyalizmini geliştirmek
  - Rusya'nın egemenliği altında bulunan türlü millet ve ırkı "Ruslaştırmak"
  - Rusya'nın dışında kalan Slav toplumlarını Rus egemenliği altında birleştirmek
- gerekliliği²³⁶

Slavofiller dini topluluk ile dini mesihçiliği ve milliyetçiliği içeren millet olgusunun slav düşünce ve pratiğiyle neredeyse özdeş bir şekilde kurgulamışlar ve imparatorluk içinde diğer etniler ve medeniyetleri ötekileştirmişlerdir. Slavlar bu dönemde her ne kadar Laik bir ideoloji de olsa milliyetçiliği dini duygularına bir sesleniş olarak görmüşlerdir. Ayrıca dini topluluğun etnik topluluğu tanımladığı yerlerde (Avrasya kara parçası) milleti dini toplulukla tanımlamışlar ve bu ideallerini dini-etno bir yapıya oturtmuşlardır. Kısaca kurgularını yansıttığım Slavofiller Soğuk Savaş sonrası Batı'ya olan güven kaybı sonucu Avrasya kimliğinin unsurları içinde yer almışlar ancak etno-dini söylemlerini bu dönemde birleştirici bir unsur olmadığından dolayı çok fazla dile getirememişlerdir.

Slavofiller, Batının liberalizmine ve rasyonalist bireyci felsefesine karşı tavrı geliştiren romantikler olarak "Ortodoksluk-otokrasi-Pan Slavizm" öğelerinde Rusya'yı evrensel zafere halkın değil devletin ulaştıracağını savunmuşlardır. Mesyanik Slav kültürü, Slav ırkının kurtuluşunun Slav birliğiyle kurulacak bir "Slav Medeniyeti"nde olduğuna inanmışlardı. Slavofiller, Batı ve Batıcıları aşağılayarak²³⁷ aslında Batı'ya karşı olan korkusunu yeni bir kimlik kurgusuyla yenmeye çalışmaktadır.

Rusya coğrafya ve kültürüyle Batıdan uzak ve farklı olarak tanımlayarak korkulunu (Batıyı) ötekileştirme yolunu seçti. Bu düşünce Avrasya kimliğini ortaya çıkarıyor ve bu kimlik de "ülkenin ruhani ve jeopolitik kalbi" ortaçağ Moskova'sına dayandırılıyordu. Bu nedenle Batılılaşma öncesi Rus köylüsünün temsil ettiği "komün" Batı bireyciliğinden üstün olarak niteleniyordu. Bu da bize Slavofillerin, Batının kapitalist sorunlarından Rusya'nın

---

²³⁵ Dağı, s. 75-76.

²³⁶ İşyar, s. 16.

²³⁷ Caşın, s. 62.

farklı bir yol/modelle kaçınabileceğini düşündüklerini gösteriyordu. Çünkü Batılı liberal değerlere ve kurumlara karşı olan Slavofil düşünce liberalist akıma ve rasyonalist bireyci felsefeye karşı tavır geliştiren 19. yüzyıl aydınlarıydı²³⁸

3- BOLŞEVİZM / KOMÜNİZM

Komünizm, Çarlık Rusya'nın SSCB'ye geçen dönemi yansıttığı için ve devrimin oluşumunda Rus entelijensiyasına yol gösterdiği için önemli bir yere sahiptir. Bu bağlamda devrime giden süreçte önemli olan birkaç noktaya değinmek gerekecek olursa bunların en önemlilerinden birinin sanayileşme olduğu söylenebilir. Çünkü sanayinin gelişmesiyle şehirlerin kalabalıklaşması yeni bir işçi nüfusunu ortaya çıkarmıştır. Bu endüstrinin işçi nüfusu ise hiç şüphesiz yetersiz toprak hissesini ebediyen terk eden ya da kış mevsimi geldiğinde geçimlik bir iş arayan yoksul köylü kitlelerden oluşmuş ve gelecekteki devrimci kadrolar kendiliğinden beslenecek bir ortam bulmuştur.²³⁹

İşçi sınıfının siyasi, iktisadi ve sosyal durumu 1900'lü yıllara kadar değişmeden kalmıştır. Çünkü gittikçe büyüyen burjuvazi karşısında savunmasız kalan, taleplerini dile getiremeyen, örgütlenme hakkından yoksun kalan işçiler maddi açıdan olduğu kadar moral olarak da kötü duruma düşmüşlerdir. Bu ortamın getirdiği ise yüzyılın sonuna doğru net olarak belirginleşmiş olan iki gücün uzlaşmaz bir çatışma içinde birbirlerinin karşısına dikilmiş olmalarıdır. Bu güçlerden biri hükümdarlık etrafında bir araya gelmiş, imtiyaz sahibi (soylular, büyük toprak sahipleri, askeri kast, yüksek din adamları zümresi) mutlakiyetçiler, diğeri ise 1800–1900 yılları arasında oluşan ve özellikle öğrenciler tarafından henüz örgütlenmeye başlamış, genç işçileri kapsayan genç devrimcilerdi. Birbirine tezat bu iki gücün arasında, orta sınıfa mensup akademisyenler, avukatlar, doktorlar, yazarlar vs. den oluşan üçüncü bir öge yükseliyordu. Ürkek liberal bir hareket olarak göze çarpan bu hareket ise Batıcıları temsil ediyor ve reformist bir düşünce yapısını benimsiyorlardı.²⁴⁰

Rusya'nın hızlı bir şekilde sanayileşmesinin ortaya çıkardığı bu yeni sınıflar (1905'te başarısız olan ve 1917'de başarılı olan devrimleri ortaya çıkarmıştır.) 1905'te orta sınıfın desteğini alamamış ve başarısız olmuştur. Ancak Çar, kısa zamanda birçok siyasi özgürlüğü vereceğini ve idari görevlerde kendisine yardımcı olsun diye Duma'yı toplantıya çağıracağını belirtmiştir. 1914 yılına geldiğimizde ise Çar Akdeniz'e ulaşma hayaliyle

²³⁸ Dağı, s.74.

²³⁹ Vsevolod Mikahailoviç Eichenbaum, *Rus Devrimleri*, İstanbul: Babil Yayınları, 2000, s. 19.

²⁴⁰ Eichenbaum, s. 20.

Rusya'yı I. Dünya Savaşı'na sokmuş ve istikrarsızlığı daha da arttırmıştır. 1917'de askerler cepheden kaçarken halkın Çar'dan hoşnutsuzluğu da hat safhaya ulaşmıştır.²⁴¹

Savaşın ülkede yol açtığı bunalım ve bu sıralarda açığa çıkan bir takım hükümet yolsuzlukları çatışmaları hat safhaya çıkarmış böylece sosyalist propagandanın gelişmesi sağlanmıştır. Gerek işçiler, gerek askeri birlikler ve gerekse aydınlar arasında ilk kez Rusya'nın I. Dünya Savaşı'ndan galip çıkılmasının ancak Çarlığın yıkılması ve yeni bir siyasal rejimin inşası ile mümkün olabileceği fikri hızla yayılmıştır. Bundan dolayı Çar, meşrutiyetinin kalmadığı iktidardan devrimle indirilmiştir.²⁴²

Bu kargaşa ortamında Bolşevikler durumu kontrol altına almış ve büyük ölçüde eski Çarlık İmparatorluğunun sınırlarını kontrol eden çok etnikli bir üniteyi yeniden inşa etmişlerdir. Böylece uzun bir sanayileşme sürecinin ve zihinsel bir değişikliğin ardından Lenin Rusya'da sosyalist bir devrimin hemen gerçekleşebileceği sonucuna varmıştır. Lenin, Marx'ın enternasyonalizmine göndermede bulunarak ve Rusya'nın Batı Avrupa ülkelerinin pek çoğu kadar gelişmiş olmasa da kapitalist ve emperyalist ülkelerin oluşturdukları zincirin en zayıf halkasını oluşturduğunu öne sürerek kendi durumunu savunmuştur. Lenin bu halkanın kırılması halinde tam anlamıyla zincirleme bir tepki oluşacağını zira sanayileşmiş ülkelerdeki işçilerin Rus yoldaşlarının eylemleri ve başarıları sayesinde devrimden esinlendiklerini savunmuştur.

Lenin'in egemenliği ele geçirme sürecine baktığımızda Marksizm'in ana sezgisini tek bir cümlede tanımlayan Komünist manifestodaki şu ünlü cümle dikkat çekmektedir. “Şimdiye kadar var olmuş bütün toplumların tarihi, sınıf mücadelelerinin tarihidir. Bu durumun farkında olan Lenin ve Bolşevikler ideolojik ve misyoner bir politika takip etmişler ve “ulus-üstü” bir anlayışı toplumda tutunumu sağlamak için bir araç haline getirmişlerdir.” Bu bağlamda “sosyalist kimlik”, üst kimlik olarak geliştirilmiş böylece Rus ulusunun sembolleri, değerleri ve gelenekleri, yani toplumun geleneksel kalıpları ve yeni gelişmekte olan modern sivil toplum kurumları bastırılırken, Marksist ideolojinin değer ve sembolleri ön plana çıkarılmıştır. Bu paralelde ulus-üstü Sovyet kimliğini yaratabilmek için, siyasal güç ideoloji ve endoktrinasyon etkili bir şekilde kullanılmıştır.²⁴³ Bu kimlik kırılmasının fikir alıntısı ise Engels'in 1847'deki ifadelerinde kendini göstermektedir. Bir araya gelen insanların milliyetleri.... Bu birlik altında erimeye zorlanacak ve böylelikle temelini, yani özel

---

²⁴¹ Purtaş, s. 248

²⁴² Şen, s. 46.

²⁴³ Dağı, s. 81–82.

mülkiyetin ortadan kalkmasıyla yok olacak sınıflar ve tabakalaşma gibi milliyetlerde kaybolacaktır.²⁴⁴

Bolşevikler, Proletarya dayanışmasının ulus devlete duyulan geleneksel bağlılık hissini ötesinde geleceğini öne süren bir enternasyonallik iddiası ile ortaya çıktılar. Zira Marksizm'e göre, Proletarya dayanışması ulusal duygular ve vatan sevgisi gibi kavramların önüne geçmeliydi: ilerleyen aşamalarda sosyalist bir yaklaşımla uluslar gerçeği yok olacak ve karar alma mekanizmaları ve yetkileri bir merkezde toplanacaktı. Bu düşünce doğrultusunda hareket eden Lenin devrimin ilk yıllarında “halkların kendi kaderini tayin etmeleri” ve siyasal birlikten kendi isteğiyle ayrılma ilkelerinin en başta gelen haklarından olduğunu düşünüyordu. Çünkü Marks'ın “öteki ulusları bastıran bir ulus hiçbir zaman özgür olamaz” sözünden hareketle Rus ulusuyla öteki milliyetler arasında eşitlik sağlamaya çalışıyor ve “halklar hapishanesi”nden Sovyet eşitçiliğine ulaşmayı amaçlıyordu.²⁴⁵ Böylece Bolşevikler Büyük Rusya şovenizmine dayanmayan ve eski Çarlık İmparatorluğunun halkları arasında yeni bir ilişki şekli oluşmayı amaçlayan bir politika izliyorlardı. Bolşeviklerin yapmak istedikleri ise yeni bir insan tipi bir başka deyişle “yeni bir sovyet insanı” yaratmaktı.²⁴⁶

Devrimin ilk yıllarında bu şekilde tanımlanan Bolşevik kimlik, sosyalist ideolojiyi bir “homojenleştirme” aracı olarak kullanmış ve farklı uluslararası Sovyet üst kimliğini tesise yönelmiştir. Bu hedefi gerçekleştirebilmek için ise milliyetler politikası uygulamaya konmuştur. Stalin Sovyetler Birliğinde ulusal kimliğin tesisini kısaca “biçimde ulusal özde Sosyalist” diye özetlemiştir.²⁴⁷ Bu formülasyon çerçevesinde ulusal kimliklerin Sovyet üst kimliği içinde eritileceği politikalar geliştirilmiş, ulusal kimlikler yerine “işçi sınıfının enternasyonel hakları ve dayanışması” söylemi ön plana çıkartılmıştır.²⁴⁸

Sosyalizmin Rusya'da ulaştığı başarının önemli nedenlerden biri de kutsal üstünlüğün kaybedilmesiyle ortaya çıkan seküler aşağılık duygusunun doğurduğu yeni üstünlük arayışında aramak gerekmektedir. Kutsal ideallerin Hıristiyanlık adına canlı tutulduğu günlerde Rusya, gerçek Hıristiyanlığın dayanağı ve savunucusu olduğunu savunurken SSCB sonrası geliştirilen söylemle Rusya, tüm dünya işçilerinin koruyucusu ve savunucusu haline geldi.²⁴⁹ Böylece SSCB döneminde halkın artık inancını yitirdiği

---

²⁴⁴ Gellner, s. 24.

²⁴⁵ Büyükakıncı (der.), s. 7.

²⁴⁶ Özcan, s. 8.

²⁴⁷ Dağı, s. 82.

²⁴⁸ Dağı, s. 82.

²⁴⁹ Çomak, s. 104.

aidiyetlerin (din, Çar v.b) yerini yenileri almış ve halk yeni bir kimlikle bir arada tutulmaya çalışılmıştır.²⁵⁰

Stalin'le beraber kırılma yaşayan enternasyonal Bolşevik kimlik, II. Dünya savaşının getirdiği kargaşa ortamında kendini Rus ulusal motifleriyle değiştirmek zorunda kalmış ve savaştan zaferle ayrılan Stalin Rus halkının savaştaki büyük başarısını bahane ederek Rus kimliğini ön plana çıkarmayı tercih etmiştir. Böylece Rusların tarihsel misyon fikri II. Dünya savaşında zirveye ulaşmış ve tüm dünyanın Rus halkının öncülüğünde kurtarılacağı söylenmiştir. Kısaca Sovyet ideolojisi tarihsel Rus mesyanizmiyle II. Dünya savaşı sonrası bütünleştirilmiştir. Bu bütünleşme sonucu Marksizm ideolojisi Rus mesih inancıyla çiftleştirilmiş, Marksizm Rus şartlarına uydurulmuş ve Ruslaştırılmıştır. Böylece Proletarya'nın misyonuna bağlı olan Marksizm'in mesih düşüncesi, Rus mesih düşüncesiyle birleştirilmiş ve onunla özdeşleştirilmiştir.

Rus Komünist devriminde bir proletarya deneyimi hakim değildi bunun yerine proletarya düşüncesi, proletarya mitosuna vardı. Rus devrimi gerçek bir evrensel mesih devrimiydi; devrim dünyaya selameti, baskıdan kurtuluşu getirecekti. Gerçi en büyük baskıyı oluşturdu ve her türlü özgürlüğü ortadan kaldırdı, fakat bu en büyük amaca ulaşmada sadece geçici bir araçtı, bunu inancına samimiyette yaptı... Rus Komünizmi, Rus mesih inancına geri dönüştür. Çünkü Komünist düşünce, burjuvanın karanlığını söndürecek doğudan yükselen bir ışık olduğu iddiasındadır.²⁵¹

Sosyalizmin Rusya'daki zaferinin, üzerinde durulması gerekmektedir. Sosyalizmin Rusya'da ulaştığı başarının nedenleri arasında kutsal üstünlüğün kaybedilmesiyle ortaya çıkan seküler aşağılık duygusunun doğurduğu yeni üstünlük arayışını da katmak gerekmektedir. Kutsal ideallerin Hıristiyanlık adına canlı tutulduğu günlerde Rusya gerçek Hıristiyanlığın dayanağı ve koruyucusu olduğunu savunurken SSCB sonrası geliştirilen söylemle tüm dünya işçilerinin koruyucusu ve savunucusu olma vasfını kazandı. Ayrıca komünizm, Rus tarihinde yeni bir sayfa teşkil etmekteydi. Komünizm Rusya'ya gerçekten çok pahalıya mal oldu. Milyonlarca insan kaybının yanı sıra, asırlar boyunca birikmiş olan Rus kültürünün ve dini değerlerinin yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmasına yol açtı. Ayrıca sadece Rusların değil dünya yüzeyindeki pek çok milletin büyük faturalar ödemesine sebep oldu. Çarlığın emperyalizm ve sömürgeciliği, komünist SSCB ile artarak ve şiddetlenerek devam etti. İdeolojiler ve yönetimler değişmişti. Fakat istila, sömürge ve zulüm değişmemişti. Rusya yeni sömürge politikası olarak komünizmi kullanmaya başlamıştı. Bu yeni ideoloji ile de Ruslar

---

²⁵⁰ Dağı, s. 85.

²⁵¹ Yılmaz ve Göka (haz.), s. 26.

genişlemelerini devam ettirdiler. Doğu Avrupa ülkelerinin tamamını, Baltık ülkelerini, Balkan ülkelerinin pek çoğunu II. Dünya savaşı akabinde kendilerine mal ettiler. Ayrıca pek çok devleti de çeşitli derecelerde etkileri altına aldılar.²⁵² 1917 sonrası Rusya’da hakim olan bu söylem SSCB’nin dağılması ve birliğin ideolojik dayanaklarının cazibe merkezi olması vasfını kaybetmesiyle Rusya’da kökenleri eskiye dayanan bir çok tartışma yeniden gündeme geldi. Ancak tartışmaların taraflarını oluşturan bu düşünce akımlarının hemen hepsinde Rusya’nın kutsallığının bundan sonra hangi ideallerle ayakta tutulacağı konusu önemli bir yer tutmaktadır.²⁵³

4- AVRASYAİZM (KLASİK AVRASYACILIK) / AVRASYACILAR

Ekim devriminin tartışmasında, 20’li yıllarda Rus göçmenler arasında doğan ama 1945’ten sonra tekrar unutulmaya yüz tutan üçüncü bir akım ortaya çıktı: “Avrasyacılık”, bu teze göre Rusya, Avrupa’ya benzemeyen ve büyük ölçüde Asya ile aynı kökten olan emsali görülmemiş bir ülkedir. Rusya ne Avrupa ne de Asya’dır. O, Avrasyalı, ayrı, özgün, bütün ve organik bir dünyadır. Avrasyacılara göre bu mega mekan ve sınırsız kaynaklar ülkeyi kendi yeterliliğine ve özerk “kıta okyanus” alanını daima idrak etmeye zorlamaktadır. Bu düşünce doğrultusunda Doğu’nun, Rusya üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğunu ve Rus kültürünün Batıya karşı bir alternatif olarak konularak diğer milletlerin kurtulmasına da örnek olması gerektiği söylenmektedir. Böylece Rusya’nın misyonu evrenselleştirilmektedir.²⁵⁴

İlk Avrasyacılar coğrafya faktörü üzerine vurgu yaparlar. Çünkü her coğrafyanın kendi üzerinde yaşayan insanlara ve onların gelişmesi üzerine etkisi vardır. Ayrıca her millet kendi milli, etik ve hukuki değerlerini, dilini ve geleneklerini bu coğrafyanın etkisi altında geliştirir. Öyleyse, hiçbir kültürün evrensellik adı altında diğerleri üzerinde hâkimiyet iddia etmeye hakkı yoktur. Evrensel bir gelişme modeli yoktur. Tarihi ele alırken sadece zaman boyutuyla değil, mekan boyutuyla (çöl, dağ, ova gibi) da ele alınmalıdır. Her kültürel gelişmenin kendi iç kriterleri vardır ve onu anlamak için bu kriterlerin anlaşılması gerekir.²⁵⁵

Bu bağlamda Avrasyacılara göre Polonya ve Balkanların kuzeyinden başlayarak Moğolistan’a kadar uzanan coğrafyada yaşayan kültürler aslında bir bütünlük arz ederler ve tarih içerisinde birbirleriyle öyle yakınlaşmışlardı ki, bunlar, sadece coğrafi değil, kültürel bir yakınlık ve hatta bütünlük oluştururlar. Öyleyse şimdi bu kültürler tekrar birbirleriyle yakınlaşmak zorundadırlar. Bu yakınlaşmada etnik ve dini farklılıklar önem arz

---

²⁵² Demir, s. 26.

²⁵³ Çomak (ed.), s. 105.

²⁵⁴ Çomak (ed.), s. 128.

²⁵⁵ Çomak (ed.), s. 153.

etmemektedir. Ve tabii bu yakınlaşma da merkezi rolü dün Sovyetler, bugün ise Rusya oynayacaktır.²⁵⁶

Bu düşünceden dolayı Avrasya coğrafyası artık üç farklı kesime ayrılmaktadır; a) Orta kıta veya Öz Avrasya, b) Asya dünyası (Çin, Hindistan, İran), c) Avrupa dünyası, (sınır Polonya-Romanya hattı üzerinden geçmektedir) böylece Avrasyacılar bu konumlarıyla Batının ve Doğunun sentezini oluşturduklarını iddia etmişlerdir.²⁵⁷

Yukarıda bahsettiğimiz Avrasya'nın doğası, Avrupa ve Asya'dan daha fazla burada yaşayan insanların siyasi, sosyal ve iktisadi dayanışmasını gerektirmektedir. Bu çerçevede İskitler, Moğollar ve Hunlar gibi devletlerin Avrasya'da birleştirici bir yapı kurmaları rastlantı değildir. Bu coğrafyada doğusundan batısına bütün milletlerde; "milletlerin kardeşliği" ve "ortak iş yapma kavramının olması da rastlantı değildir. Bu milletlerde üstün ırk ve kötü ırk kavramları yoktur...Rusya, eski metotları yani savaş ve kaynaşma, aydınlanma ve işbirliği yollarıyla bu birliği sağlamalıdır...Rusya kendi başına bir medeniyettir. Batıya karşı duruşuyla diğer milletlere de örnek olmalıdır.²⁵⁸

Devrim sonrası Avrupa'daki Rus diasporasının uzun süre tabulaştırılan kültüründe ortaya çıkan "Avrasyaizm" Rusya'ya yönelik siyasi ideolojik taslağın geliştirildiği bir tarih felsefesi akımıydı.²⁵⁹ Bu şekilde oluşan Avrasya düşüncesi 30'lu yıllarda Prag, Sofya, Paris, ve Belgrad'taki önemli Rus düşünürlerin kapıldıkları bir cazibe merkezi haline dönüşmüştür. Çünkü Avrasyacılık Çarlık döneminde ortaya çıkan Batıcılık ve Slav milliyetçiliğinden farklılık göstermektedir. İnsan tasvirinden de anlaşıldığı üzere Avrasyacılar asıl karşıtlarını Batıcılar olarak göstermektedirler. "Avrupa merkezçiliği" reddediş Slav milliyetçileri ile daha çok benzer yönleri olduğunu göstermektedir. Bu paralelde Çadaev şunları söylemiştir; "biz insanın cinsinin büyük ailelerine dahil değiliz; ne batıdan ne doğudan, ne birinden ne de ötekenden geleneklerimiz var. Tabiri caizse zamanın dışında durmamız sayesinde, insan cinsinin evrensel terbiye edilmesi bize bir kez olsun dokunmadı bile,"²⁶⁰ Çadaev bu sözlerinde aslında 90 sonrası zirveye çıkan Avrasya kimliğinin özünü veriyor ve Rus biricikliğine vurgu yapıyordu. Tarihsel bağlamda gerçekten özgün bir rolü olan Rus zihniyetinin modernleşmeye kendi öz dinamikleriyle geçmesi bile aslında Rus kimliğinin evrensel etkilere ne kadar kapalı olduğunu ve kendi iç dinamiklerinden ne kadar beslendiğini göstermektedir. Ancak bu

---

²⁵⁶ Çomak (ed.), s. 96.

²⁵⁷ Veliyev, s. 24.

²⁵⁸ Çomak (ed.), s. 128.

²⁵⁹ Yılmaz ve Göka (haz.), s. 26.

²⁶⁰ Yılmaz ve Göka (haz.), s. 27.

düşünce Sovyet döneminde etkin olamamıştır. Çünkü bu dönemde jeopolitik araştırmalar yasaklanmış ve “sosyalizmi tüm dünyada zafere ulaştırmak” dışındaki tezler aşağılanmıştır.

Bilindiği gibi 1980’lerin sonu 1990’ların başında Rus reform yanlıları yeni liberal demokratlar/yani Batıcılar yönetime hâkim oldu. Ancak yeni sistem Rusya’nın milli ve tarihi gerçeklerine oturmadi. Sonuç ise kendi tarihine ve kültürüne Batılı gözüyle bakarak yabancılaşma oldu. Bundan dolayı reformcu harekete karşı Rusya’da “milli vatanseverler” adıyla bir muhalefet ortaya çıkmaya başladı. Eski Sovyet muhafazakârları ve reformculardan dolayı hayal kırıklığına uğrayan kesimler bu harekete katıldı. Ancak hareketteki belirli bir strateji yokluğu ve kendiliğindenlik içinde bir vatanseverliği geliştirmeye başladı.²⁶¹

Rusya’nın batı karşısındaki yenilmişlik duygusunu aşabilmek için yeni bir arayışa girmesinden kaynaklı olan bu süreç post-Sovyet ortamda vatanseverlik akımının içinden ideolojik ve politik bir akım olarak Avrasyacılık yeniden ortaya çıkmıştır. Bu ortaya çıkışın üzerine oturduğu felsefi temeller ise; Amerika ve İngiltere’nin oluşturduğu Atlantikçi gruba olan yoğun eleştiri, globalizm, yenedünya düzeni ve küresel liberalizme karşıtlıkla şekillenmiştir. Ayrıca medeniyetin geliştiği coğrafya ve coğrafi determinizm yeni Avrasyacılık paradigmasında merkeze oturur. Mekânsal düşünceye ağırlık verilirken, evrensel tarih ve tarihselcilik reddedilir. Rusya tarihi, sadece medeniyetin geliştiği bir mekân olarak değil, geçici Batı medeniyetine karşı öncü bir mekân sistemi olarak görülür.²⁶²

Neden Avrasyacılık? Bu soruya çok farklı cevaplar veriliyor. Öncelikle Avrasyacılık, Rusya’da ve diğer merkezi Asya ülkelerinde toplumun psikolojik taleplerine cevap veriyor. Ruslar, Avrasyacılığı olumlu sonuçlanmayan Batı ile entegrasyon maceralarına bir alternatif olarak görüyorlar. Ayrıca, Avrasyacılık bir tür mesihlik misyonunu da taşıyor ki, bu Rus İmparatorluğu’nun genişlemeye başladığından bu yana fethettiği yerlere medeniyet götürme iddiasıyla da örtüşüyor. Birinci Avrasyacılık dalgasının 1917 devriminden sonra ikincisinin ise 1991 devriminden sonra gelmesi de ilginçtir. Dünya karşısında güçsüzlük ve yalnızlık hissini, Slav ırklarda birlik düşüncesini doğurduğunu söyleyebiliriz. Bundan daha önemlisi, devrimlerden sonra devlete yeni, büyük ve kapsayıcı ideoloji lazımdır.²⁶³

Yukarıda değindiğimiz gibi Soğuk Savaş sonrası SSCB’nin ekonomik ve kimlik mirasını reddeden Rusya’nın bu dönemde pazar ekonomisine yönelen demokratik ülke olma ideali Rusya’da adi suçların artmasını ekonomik ve sosyal sıkıntıların oluşmasını beraberinde getirmiş ve Batılı büyüme modeline olan güven sarsılmıştır. Bu dönemde ulusal kimlik

---

²⁶¹ Çomak (ed.), s. 155.

²⁶² Çomak (ed.), s. 157.

²⁶³ Çomak (ed.), s. 98.

tanımlamasını da yeniden şekillendiren Atlantikçiler Rus insanını SSCB insanından birçok yönde farklı kılmışlar ve bu farklılığı gerek küresel sistemde gerek iç politikada gerekse dış politikada yeni tanımlamalarla meşru hale getirmeye çalışmışlardır. Ancak bu yeni kimlik, sistemin getirdiği içsel ve dışsal etkiden dolayı kırılmalar yaşamış ve yerini Avrasyacı düşünceye bırakmak suretiyle bu bölgede yeni bir kimliğin doğmasında başrolü oynamıştır. Çünkü Atlantikçilerin hataları içerde milliyetçi duyguları yükseltmiş ayrıca iç ve dış politikada Avrasyacıların söylemleri ön plana çıkmıştır.

Bu durumun ortaya çıkmasının ana nedeni ise Batı ile olumlu sonuçlanmayan entegrasyon sürecinin Avrasyacı bakış açısını güçlendirmesidir. Böylece Atlantikçi bakışa bir alternatif yaratılabildiği. Ayrıca Avrasyacılığın bir tür mesihlik misyonuna sahip olması da Rusların tarihten buyana süregelen fethettiği yerlere medeniyet götürme iddiası ile de örtüşüyordu. Birinci Avrasyacılık dalgasının 1917 devriminden sonra ikincisinin ise 1991 devriminden sonra gelmesi de ilginçtir. Dünya karşısında güçsüzlük ve yalnızlık hissinin, Slav ırklarda birlik düşüncesini doğurduğunu söyleyebiliriz. Bundan daha önemlisi, devrimden sonra devlete yeni, büyük ve kapsayıcı ideoloji lazımdır. Bu ideoloji milli ihtiyaçları karşıladıktan sonra dış politikada “Pax-Americana”ya alternatif olmalıdır. Buna “Pax-Russo Avrasya” diyebiliriz.²⁶⁴ Bu paralelde Avrasyacılık tüm Slavların kültürel birliğini vurgulamanın yerine doğu ve güneydeki halkları da göz ardı etmeden Avrasya’nın Ortodoks ve Müslüman halklarının tek bir yönetim altında birleştirilmesini savunmaktadır. Böylece Rusya Federasyonu, Çarlık Rusya ve SSCB nüfuz alanını kontrol altına alabilecektir.

Rus ulusal kimliğinin tarihsel sürecine baktığımızda Ortodoksluk, güçlü devlet ve mesihçi bir kültür üzerine kurulduğunu görürüz. Bu temeller üzerine hegemonik bir ulusal kimlik türeten Rus zihniyeti Çarlık döneminde bunun temellerini atmış Sovyetler döneminde de bu durumu pekiştirmiştir. Ancak SSCB’nin dağılmasıyla tarih içindeki rolü ve taşıdığı kimlikle karşı karşıya bulunduğu tercih sorununun çatışması Rusya’da kimlik sorununu yaratmıştır. Bu durumun sonucu olarak Rusya’nın kendini tanımlayamaması ise ülkenin dış politikası üzerinde ciddi karışıklıklara sebep olmuştur.²⁶⁵

Rusya’nın, SSCB sonrası yaşadığı bu önemli problem çok uluslu Rus toplumunu devlet etrafında toplayacak ve tek bir millet gibi hareket etmesini sağlayacak bir milli ideolojinin eksikliğinden kaynaklanmaktaydı. Bunu telafi etmek için Rusya’da devletin bütünlüğüne saldıran iç ve dış düşmanlar argümanı çok sık kullanılmakta, ancak milli

---

²⁶⁴ Çomak (ed.), s. 98.

²⁶⁵ Purtaş, s. 158.

ideolojinin yerini tutmamaktadır. Yani Rusya, ABD'nin kendi toplumunda oluşturduğu “Amerikan Vatandaşlığı” ideolojisine benzer birleştirici bir mayadan yoksundur.²⁶⁶

Bu eksikliği fark edip geçiş döneminde ortaya çıkan Avrasyacılar savundukları düşüncelerde sürekli Rus tarihinden ve coğrafyasından ilham almakta bu paralelde Ortodoksluk ve jeopolitik konumdan dolayı Rusya'yı özgün bir uygarlık olarak algılamaktadırlar. Ayrıca Avrasyacılar, Atlantistlerin aksine Rus insanını dayanışmacı ve toplumcu olduğunu ve dış politikada mesihçi bir bakışın olması gerekliliğini düşünmektedirler. Bundan dolayı Avrasyacılar “uygarlık ve emperyal ulusal kimlik” arasında bağlantı kurmuşlar ve Rusya'nın bir devlet değil, bir medeniyet olduğunu ileri sürmüşlerdir. Böylece Rusya'da devletin kökeninin, yapısının ve misyonunun Batıdan soyutlamışlar ve Rusya'yı “özel”leştirmişlerdir.²⁶⁷

Bu “biriciklik” psikolojisi Reformist Atlantistlerin tersine Avrasyacıların, Çarlık ve Sovyet dönemlerinde olduğu gibi dış dünyaya kuşku ile bakmasına sebep olmuştur. Bu durum “iç”e dönük kurgularında “milliyetçi” reaksiyonları canlandırmaktadır. Avrasyacılar bu tepkileri yeniden canlandıran Soğuk Savaş sonrası dönemde ideolojik bölünme sona erse de ülkeler arasındaki mücadelenin asla bitmeyeceğini ileri sürerek yeni tutunumu “sürekli çıkar” olarak tanımlamışlardır. Ulusal çıkarı bu şekilde tanımlayan Avrasyacılar, ulusal kimliğin inşa edilmesi sürecinin lokal güçlere devredilmesinden (federe kuvvetlere verilmesinden) yana olmamışlar ve aidiyet hissini “merkezci” bir yapıya oturtulmasını savunmuşlardır. Böylece merkezci yapı dış politikada tekil bir hal almakta ve ulusal çıkar federe cumhuriyetler tarafından değil merkezi hükümet tarafından kullanılmaktadır. Bu tekçi ulusal çıkarı savunan Avrasyacılar dış politika söylemlerinde çoğulculuğu, demokrasi ve insan hakları kavramlarını Batının diğer ülkelere müdahale aracı olarak görmesinden dolayı reddetmektedirler.

Bu bağlamda Batıya katılımı Rusya'nın ruhani varlığının reddi olarak gören Avrasyacılar ulusal kimliği kurgularken Batıyı ve Batılı değerleri ötekileştirmiştir ve Rusluğun bir kültür, medeniyet ve kimlik olarak dış tehditlere karşı tek bir ses olması gerektiğini vurgulamışlardır. Bu düşünce ışığında Batının uygar dünya ile özdeşleşmesine karşı çıkan Avrasyacılar Batı ile ilişkileri “dostluk” değil “çıkarcı” esasına göre oluşturmayı savunmuşlardır.²⁶⁸

Bu politikaya ek olarak Avrasyacılar, Rusya'nın “süper güç kimliği”nin yerine “bölgesel bir güç kimliği” gelirse, Rusya'nın tarih sahnesindeki etkin rolünden vazgeçilmiş

---

²⁶⁶ Çomak (ed.), s. 157.

²⁶⁷ Dağı, s. 159.

²⁶⁸ Dağı, s. 161.

olacağını savunmuşlardır. Çünkü Avrasyacılar Rusya'nın tarihindeki mesihçi/emperyal kimliğe sahip çıkmışlar ve yeni kimliksel kurgularını buna göre şekillendirmişlerdir. Buna paralel olarak Rusya'nın kendi kaynaklarıyla kalkınması gerektiğini düşünmüşler ve Rusya'nın dışarıya bağımlı olmaması fikrini benimsemişlerdir. Böylece Avrasyacılar dış politika vizyonlarını kendisiyle işbirliği yapmak isteyenlerle yakınlaşmak uzak duran ülkelere karşı da uzak durmak olarak açıklamışlardır.²⁶⁹ Yukarıda kısaca değindiğimiz bu iki yönelim dış politika bağlamında Avrasyacılığı iki açıdan ele almamızı olanaklı kılar: bölgesel anlamda “yakın çevre” doktrininin işlevselleştirilmesi ve küresel anlamda Asya ve üçüncü dünya ülkelerine yönelik özel politikaların üretilmesi.²⁷⁰

Rusya'nın bölgesel öncelikleri içerisinde üç farklı coğrafi alan yer almaktadır. Bunlardan birincisi; Güney Kafkasya veya Trans Kafkasya olarak tanımlanan bölgedeki üç ülkedir. (Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan) Bu ülkeler özellikle stratejik konumları ve sahip oldukları önemli doğal kaynaklar nedeniyle Rusya'nın üstünlüğünü tekrar kazanmak istediği bölgelerden biri olmuştur. İkinci olarak ise Orta Asya'da eskiden SSCB bünyesinde bulunan ve günümüzde doğal kaynakları (doğal gaz, petrol) ve stratejik konumlarıyla dünya ekonomisi açısından hayati önem taşıyan ülkeler bulunmaktadır. Bu ülkeler içerisindeki idari yapılanma tekeli Sovyetler Birliği zamanında Rus'ların elinde olduğu için, şu anda da idari altyapıda yerel liderlerin etkinlikleri çok zayıf durumdadır. Son olarak da Ukrayna ve Beyaz Rusya, kendi gücünü eskisi gibi kuvvetlendirmek istediği alanlarda değerlendirmektedir. Özellikle bu iki ülke üzerinde güçlü olmak isteyen Rusya, NATO'nun genişleme sürecini de öngörerek bazı adımlar atmaya çalışmış, fakat sadece Beyaz Rusya üzerinde sınırlı bir etki sahibi olmayı başarmıştır.²⁷¹

Avrasyacılar, “yakın çevre”ye yönelik Rus dış politikasında “misyon fikri”ne ağırlık vermektedir. Çünkü Poul Globe'un değindiği gibi Rusya'nın diğer devletlerle bir tutulmayacağı, onun dünyada özel misyonu olduğu düşüncesi birçok Avrasyacı tarafından ileri sürülmektedir. Tarihin büyük bölümünde bu misyon Ortodoksluk ve III. Roma idealiyle bağlantılı oldu. Daha sonra ise Marksist vizyona dönüştürüldü. En son ise bu misyon Rusya'nın yeni bağımsızlık kazanmış “yakın çevre” ülkelerine demokrasi ve serbest pazar kapitalizmi götürmede özel rol oynayacağı gündeme geldi. Bu fikir yeni bir lider ülke kimliği arayışı içindeki Rus entelektüelleri ve Rus devletince cazip olarak görüldü. “Yakın çevre”deki gerçek ve meşru Rus çıkarları nedeniyle, Rusya'nın misyon fikrinden vazgeçmeyeceğini,

---

²⁶⁹ İşyar, s. 22.

²⁷⁰ Büyükkakıncı (der.), s. 149.

²⁷¹ Büyükkakıncı (der.), s. 175.

açıkça tanımlandığı taktirde dünya toplumunun da bu çıkarları meşru göreceğini düşünebiliriz.²⁷²

Rusya'nın BDT ülkelerine olan bağları asimetrik(eşitler arası olmayan ittifak) karşılıklı bağımlılık gerçekliği çerçevesinde kurgulanırken, Rus devletinin emperyal miras için gerekli kaynaklara olan ihtiyacı bu paralelde yeniden tanımlanma gerekliliği hissetmiştir.²⁷³

Batının özellikle de ABD'nin tek kutupluluk anlayışına karşı Primakov politikaları ile birlikte Rusya'nın çok kutuplu sistem yaklaşımı ile statükoculuğu benimsemeye çalışması, iç politika tartışmalarının da merkezini oluşturmaktadır. Avrasyacı paradigmanın uluslararası sistem çözümlemesi için çok kutupluluk perspektifini ileri sürebilmesi ve devlet aygıtının güçlendirilmesi şarttır. Bu bağlamda merkezietçi politikaların genelleştirilmesi Avrasyacı paradigmanın içsel boyutunu oluşturmaktadır.²⁷⁴

Asya kıtası çerçevesine işbirliği modelleri bağlamında Y.Primakov' un öne sürdüğü üçgen yaklaşımı, Rusya - Çin - Hindistan işbirliği kapsamının geliştirilmesine yöneliktir. Nitekim Çin, Rusya arasındaki ikili ve bölgesel ilişkilerin yapısal açılardan güçlendirilmesi, Rus devletinin resmi doktrinlerinde de yer almaktadır. Batı karşıtı düşünceleri motive eden başka bir alternatif de Rus-Hint işbirliği modeli gibi görünmektedir.²⁷⁵

Avrasyacıların dış politikasında gerçekleştirdikleri bu kırılmaların sebebi bölgesel anlamda yakın çevre doktrininin işlevselleştirilmesi ve küresel anlamda Asya, Afrika ve Üçüncü Dünya ülkelerine yönelik yeni politikalar üretilmesidir. Bu bağlamda Rus tarihindeki "emperyal kimlik" mirasına sahip çıkan Avrasyacılar uluslararası politikada güç dengesine önem vererek realist bakış açısını ortaya koymuşlardır. Çünkü Avrasyacılar, Rusya'nın Batı ile iyi ilişkiler kurmak adına ülkenin tarihi, coğrafi ve kültürel kimliğine aykırı politikalar yürütüldüğünü ve ulusal çıkarların göz ardı edildiğini düşünmektedir. Bundan dolayı asıl ağırlığın Batıya değil "yakın çevresine" verilmesini düşünen bu gurup burada yaşayan 25 milyon Rus azınlığın haklarını korumak için ve Rusya'nın BDT ülkeleriyle olan ekonomik, askeri, doğal kaynak ve siyasi karlılık durumunun sürdürülmesi planlanmıştır.

---

²⁷² Purtaş, s. 167.

²⁷³ Büyükakıncı (der.), s. 149.

²⁷⁴ Büyükakıncı (der.), s. 149.

²⁷⁵ Büyükakıncı (der.), s. 149.

B) KİMLİKLE İLİŞKİLİ DIŞ POLİTİKA SORUNLARI (YAKIN ÇEVRE POLİTİKASI)

Rusya Federasyon’unda “ulusal kimlik” tartışmaları, sadece iç yapılanmaya dönük değil kimlik/dış politika ilişkisi bağlamında Rusya’nın dünyaya bakışı ve onu algılayış biçimini de derinden etkilemektedir. Rus ulusal kimliğine yönelik tartışmalar, Rusya’nın uluslararası ve bölgesel güvenlik politikalarına doğrudan yansımaktadır. Dolayısıyla kimlik tartışmaları Rusya’nın dış/bölgesel politikasından bağımsız ondan uzakta salt ulusal/siyasal bir süreç yaşamamaktadır. Bu nedenle tezimin argümanı olan dış politika ve kimlik arasındaki geçişkenliğin en iyi test zemini Rusya Federasyonu’nun en çok sorunla karşılaştığı “yakın çevre” politikasıdır.

Soğuk savaş sonrası dönemde küresel bir rol oynayamayacağını düşünen ancak dünya gücü olma isteğinden de vazgeçemeyen Rusya, Sovyet ülkeleri üzerindeki etki alanını kaybetmemek amacıyla bu ülkelerle, olabildiğince yakın ve dostane ilişkiler kurmayı amaçlamıştır.²⁷⁶ Böylece yeni bir açılım alanı olarak gördüğü “yakın çevre”sinde etkin hale gelmeyi hedeflemiş ve atlama taşı olarak gördüğü Avrasya’da kuracağı hâkimiyetle tekrar küresel bir güç haline gelmeyi planlamıştır. Bu bağlamda oluşturduğu “yakın çevre” politikasıyla Rusya’nın yönelimi Batıdan doğuya yani Asya’ya kaymıştır. Ancak bu kendi özüne dönüş Batıdan kopuşu değil bilakis Batıyla ilişkileri dengede tutmayı amaçlamıştır.²⁷⁷ Bu paralelde her ne kadar 1993 sonrası Rus dış politikasında bir kırılma yaşandığı söylene de Batıdan vazgeçememenin Rus dış politikasının temel gerçekliği olduğu göz ardı edilmemelidir. İzlenen politikalarda da görüldüğü gibi Yeltsin sonrası dönemde Putin’in Batı dünyası ile entegre olma hedefi açıkça ifade edilmiştir.²⁷⁸

Ruslar “yakın çevre” terimini 1992’den itibaren Sovyetler içinde Rusya’nın uydu cumhuriyetleri olan 14 eski Sovyet Cumhuriyeti için kullandı. “yakın çevre” ülkelerinin çoğu BDT’nin üyesiydi fakat bu terim kolaylık sağlayarak üye olan ve olmayan (Baltık Cumhuriyetleri hariç) eski SSCB cumhuriyetlerinin hepsini kapsıyordu.²⁷⁹ Ancak Rus ordularının Baltık ülkelerinden çekilmesi bu üç ülkeyi (Estonya, Letonya, Litvanya) bu etki sahasından çıkartmıştı.

Rusya’nın uzun yıllardır nüfuz alanı olan eski SSCB ülkelerinden çok kısa bir süre içinde elini çekmesi hem Rusların istemeyeceği hem de gerçekleşmesi güç bir durumdur. Bunun yanı sıra Rusya, kendi içinde ekonomik ve siyasi sorunlar yaşadığı, ayrıca uluslararası

²⁷⁶ Hekimoğlu, *Rusya’nın Dış Politikası-I*, s. 136.

²⁷⁷ Dağı, s. 172.

²⁷⁸ Buttanrı, s. 49.

²⁷⁹ Purtaş, s. 139.

alandanda uyum politikalarını geliştirmesinin gerekli olduğu bu dönemde, Batıya dönük ekonomik ve siyasi politika çizgisi izlemiş, fakat sonunda ne ekonomik ne de siyasi olarak beklediklerini alamamıştır. Rasyonel bir tercihle de Avrasya'ya, diğer bir deyişle alıştığı ve uzun yıllardır var olduğu coğrafyaya yönelik politikalarını, Batıyı reddetmeden, yoğunlaştırmıştır.²⁸⁰

Bu bağlamda SSCB'nin dağılmasının ardından ortaya çıkan yeni bağımsız cumhuriyetlerle Rusya Federasyonu arasındaki ilişkileri dört önemli faktör belirledi: Birincisi bu Cumhuriyetlerin Rusya Federasyonuna olan ekonomik bağımlılığının devam etmesi, ikincisi etnik sorunlar, üçüncüsü toprak bütünlüğü ile yakından ilgili olan sınır sorunları ve son olarak bu dönemde ortaya çıkan düşünsel akımlar (Atlantikçi/Avrasyacı) olarak karşımıza çıkmaktadır.

İlk olarak değineceğimiz, yeni bağımsız cumhuriyetlerin Sovyetler Birliği'nden devraldıkları Rusya Federasyonuna olan ekonomik bağımlılıklarının Soğuk Savaş sonrası ilişkilerdeki belirleyiciliğidir. Orta Asya Cumhuriyetlerinin Sovyet endüstrisine hammadde sağlayan, fakat endüstrileşmeden pay alamayan bölgeler olma özelliği, Soğuk Savaş sonrası dönemde bu ülkelerin Rusya Federasyonu'ndan bağımsız hareket etmelerini zorlaştırıyordu.²⁸¹ Rusya Federasyonu'nun doğal kaynakları özellikle petrol ve doğal gazı kontrol etmede avantajlı bir konuma sahip olması ve bu duruma ek olarak Avrasya petrolünün uluslararası piyasaya dağıtımında stratejik üstünlüğe sahip olması karar verici konumda olan Rusya'nın özellikle Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik politikalarının arka planını oluşturmaktadır.²⁸²

“Yakın çevre” kavramında ikinci olarak değineceğimiz unsur Rusya Federasyonu dışındaki Rus yurttaşların ve Rus azınlığın “haklarının ve çıkarlarının” bütünüyle güvence altına alınmasıdır. Dolayısıyla Rus diaspora yeni dış politika kavramının da odak noktalarından biri olmaktadır. Öyle anlaşılmaktadır ki Rusya Federasyonu büyük güç statüsü ile aktif bölgesel sorumlulukları/misyonu arasında bir bağlantı kurmakta; aktif bölgesel politikanın Rusya'nın “büyük güç” statüsünü pekiştireceğini, bunun da Rusya içinde “ulusal kimlik” bütünlüğüne katkıda bulunacağını öngörmektedir.²⁸³ Zaten daha sonra yayınlanan “Ulusal Güvenlik Doktrini”nde yer alan, Rusya dışındaki Rusların Rus dış politikasına somut bir biçimde eklendiği ifadesi yeni dönemde diasporaya ne kadar önem verildiğini göstermektedir. Rusya Federasyonu dışında yaşayan Ruslar zaman zaman “yakın çevre”de yaşayan Ruslar olarak anılmaktadır. Bu referanstaki Ruslar kelimesiyle etnik yakınlık

---

²⁸⁰ Çoban, s. 8.

²⁸¹ Turhan (haz.), s. 231.

²⁸² Dağı, s. 179.

²⁸³ Dağı, s. 191.

hatırlatılırken, “yakın çevre” ibaresiyle “yeni Rus dış politika öncelikleri”nin önemli bir parçasına atıfta bulunmaktadır.²⁸⁴

Soğuk Savaş sonrasında Rusya'nın üzerinde hassasiyetle durduğu konulardan biri de yeni bağımsız cumhuriyetlerin toprak bütünlüğünü tehdit eden sınır sorunlarına müdahil olarak, Rusya lehine karar verilmesini sağlamaktır. Azerbaycan'da Lezgilerin talepleri nedeniyle yaşanan problemlerde Rusya'nın Lezgileri desteklemesi, keza Gürcistan'ın Abhazya ve Güney Osetya ile özerk Acaristan bölgelerinin bağımsızlık taleplerinin ve Rus milliyetçilerinin etkin olduğu Kuzey Kazakistan'daki ayrılıkçı taleplerin Rusya tarafından desteklenmesi ve Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılıp Rusya'ya bağlanması konusundaki Rus talepleri, Rusya'nın sınır sorunlarını dış politikasının önemli bir parametresi yaptığının göstergesidir.²⁸⁵

SSCB'nin dağılmasını hızlandıran en önemli faktörlerden biri Rusya'nın kendisine ekonomik yük olarak gördüğü diğer SSCB cumhuriyetlerinden kurtulma kararıydı. Rusya sadece iç politik sisteminde değil, politik mekanında da politik değişikliğe gitmek zorunluluğu hissetmiş ve bununla beraber “uygar halklar” kulübüne girmek için emperyal güdülerden vazgeçtiğini göstermeye çalışmıştır.²⁸⁶

Reformistlerin etkin olduğu 1991–93 döneminde çok fazla önem atfedilmeyen “yakın çevre” Rusya'nın modernleşmesi ve büyük güç olması önünde bir engel olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda Asya'daki nüfuz ile Rusların Doğu kökleri arasında kurulan bağlantıya da karşı çıkan Reformistler, “yayılmayı” mesihçi anlayışın doğal bir sonucu olarak düşünmektedirler. Reformistler ayrıca Avrupa güçlerinin kıyısında kalmanın yarattığı aşağılık kompleksini aşabilmek için, Rusya'nın geleneksel olarak doğuya ve güneye yayılmaya çalıştığını belirtmektedirler. Bu bağlamda, BDT ile ilişkilere de farklı bir perspektiften yaklaşmakta ve AB gibi demokratik ve gevşek bir yapılanma modelinin bölge için daha iyi bir seçenek olacağını düşünmektedirler.²⁸⁷

Reformistler ayrıca daha dar bir çerçevede özel haklar ve sorumluluklar üstlenilmesini savunmaktadırlar. Diğer türlü BDT ile yapılacak, ekonomik, siyasi ve askeri bütünleşmelerin “emperyal” düşüncüyü yeniden canlandıracağını ve Rusya Federasyonunda Sovyet benzeri merkezi yapılanmayı teşvik edeceğini vurgulamaktadırlar. Dolayısıyla bu düşünceleri savunanlar yeni bir emperyal yapılanmayı Rus ulusal çıkarlarına aykırı bulmaktadırlar. Kısaca genel olarak tecrit edici bir politikaya karşı olan Atlantistler, ekonomi

²⁸⁴ Turhan (haz.), s. 233.

²⁸⁵ Turhan (haz.), s. 234.

²⁸⁶ Elnur Soltan, “Rus Dış Politikasının İktisadi,” *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:3, Sayı:29, s. 57.

²⁸⁷ Dağı, s. 180.

ve savunma konularında emperyal taahhütlerin Rusya'ya uzun dönemde zarar vereceğini ve sınırlı kaynakların yanlış kullanımına yol açacağını belirtmektedirler. Rusya'nın böylesi bir ortamda “demokratik” alt yapısını oluşturmayacağını, “otoriteryen” kimliğe zemin hazırlanacağını vurgulamaktadırlar. Bu analiz, yakın çevreye yönelik biçiminin “iç”i şekillendirici yönünü belirtmekte, dış politika tercihlerinin ulusal siyasete yansımalarına dikkati çekmektedir.²⁸⁸

Kozirev'in yönetimindeki dış politikada, Batı ve uluslararası sistem ile ekonomik entegrasyon ve siyasi yakınlaşma savunulmaktaydı. Bu dış politika yöneliminin, Rusya'nın pazar ekonomisine dayalı ve demokratik bir siyasi rejim kurmasına da katkıda bulunacağı düşünülmekteydi. Ancak, bu eğilim özellikle 1993 sonrasında tıkanıp ve bu dönemde dış politika yönetiminde Avrasya ekolünü savunan taraf etkin hale gelmeye başladı. Bu değişimin sebebi, hem ekonomik yardım hem siyasi yakınlaşma alanında Batıda hayal kırıklığına uğrayan Rusya'nın, devletin gücünü ve Rus ulusal kimliğini pekiştirmek üzere yeniden Asya'ya yönelmesi isteğidir. Dış politikada Avrasya ekolünün savunduğu “yakın çevre”ye yönelik politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Avrasyacılar, Rusya'nın uluslararası sistemde dengeleyici bir rol üstlenmesini ve Rusya'nın nüfuz alanına saygı gösterilmesini istemektedirler. Yakın çevresine ve genel olarak Asya'ya yönelen Rus dış politikasında jeopolitik konum ve ulusal güvenlik kaygıları öncelikli konular olarak yerini almıştır. Bu ekolün izlediği dış politika çizgisine göre, Batı ile ilişkiler ise Rusya'nın çıkarları çerçevesinde ve Batı ile herhangi bir entegrasyon söz konusu olmadan sürdürülecektir. Ocak 1993 tarihinde, Rus Dışişleri Bakanlığı'nın ve Güvenlik konseyi'nin “Dış politika konsepti”ni onaylaması ile de “yakın çevre” politikasının ana hatları belirlenmiştir.²⁸⁹

Rusya Federasyonu ilk üç yılda yaşadığı ekonomik sıkıntıları aşmak için Batılı devletlerle ilişkilerini geliştirme yoluna gitti ve Rus ekonomisine canlılık kazandırmaya çalıştı. 1993 yılına gelindiğinde ise ilan ettiği yakın çevre doktrini ile bölgede daha aktif politika izleyeceğinin sinyallerini veren Rusya, ekonomik bağımlılık, etnik meseleler ve sınır meselelerini yeni dış politikasının ana parametreleri haline getirdi.²⁹⁰ Bu bağlamda Rus hükümeti BDT çatısı altında entegrasyonu artırmayı önemli bir politik ilke haline getirme eğiliminde olmuştur. Ancak bu politikanın hız kazanması Batı ile olan ilişkilerin beklentileri karşılamaması ve özellikle NATO'nun genişlemesi üzerine halktan gelen tepkiler üzerine olmuştur. Böylece Rusya iç baskıların etkisiyle dış politikasında “yakın çevre”ye ilişkin

---

²⁸⁸ Dağı, s. 181.

²⁸⁹ Çoban, s. 8.

²⁹⁰ Turhan (haz.), s. 231.

entegrasyoncu politikasından daha belirgin bir şekilde bahis edebilmiştir.²⁹¹ Bu dış politika yönelimindeki değişimini Kozirev'in şu değişen sözlerinde bulabiliriz; "Rusya'nın emperyalist (yayılmacı) politika izlemesi sonumuzu getirir" derken, Kozirev ağız değiştirerek 1994'te eski Sovyet Cumhuriyetlerinin Rusya ile entegrasyona gitmesini zorunlu görmüştür.²⁹²

Rus dış politikasındaki bu dönüşümün dayanağını Rus ulusal karakteristiklerinden, mesihçi/emperyal kimliğe olan özlemle açıklayabiliriz. Çünkü Rus karar vericileri "yakın çevre"ye yönelimi bir yandan "iç"erde emperyal ulusal kimliği pekiştirmek için, öte yandan da yakın çevrede nüfuz alanı kurma politikalarını meşrulaştırmak için "emperyal Rus kimliği"ni kullanmaktadırlar. Dixon'un deyişiyle "yakın çevre", Rus dış politikasında Rusya'nın gücünü ve zafer ümitlerini sürekli diri tutabildiği bir bölgedir. Emperyal/hegemonik Rus ulusal kimliği, Rusya'yı hem tarihte hem günümüzde "yakın çevre"ye yöneltmiştir. Böylece "yakın çevre"de kazanılan başarılar Batı'ya karşı "Rus ulusal gururunu ve kimliğini" yaratmıştır.²⁹³ Dolayısıyla Rusya'nın "yakın çevre"si sadece jeopolitik değildir; daha temelde Rus ulusal kimliğine ilişkin kurucu bir içerik taşır. Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası sarsılan ulusal kimlik ve ulusal gururun onarılması ihtiyacı Rusya'nın bölgeye yönelik atak yaklaşımının ardında yatan en önemli nedenlerden biri olmuştur. Bu yaklaşımın söylevi ise "eşitler arasında birincilik". Böylece Rusya bu söylemi "yakın çevre"de kullanarak hem bölgede hegemonik arayışlara girmekte hem de içerde emperyal ulusal kimliğini görünür kılmakta ve diri tutmaktadır. Dolayısıyla "yakın çevre" politikası "dış"ardan "iç"i dizayn etmede ve ulusal kimliğin kurgulanmasında rol oynamaktadır.²⁹⁴ Bu bağlamda bu bölgedeki etkinliğine güvenerek Soğuk Savaş sonrası içine düşülen kimlik krizinin aşılmasını hedefleyen Rus karar vericilerinden, Dışişleri Bakanı Ivanov, "uluslararası politikadaki yerimiz önemli ölçüde BDT ile ilişkilerimizin biçimine bağlıdır" demiştir.²⁹⁵ Sonuçta Rusya bu politika sayesinde hem bölgede hegemonik arayışlara girmekte hem de içerde emperyal ulusal kimliği görünür kılmakta ve diri tutmaktadır.

"Yakın çevre"nin Rusya için öneminin bir başka sebebi ülkenin jeopolitik konumu ve ulusal güvenlik kaygılarıdır. Çin ve Hindistan ile sınır sorunları yaşamış olan Rusya, yaşadığı bu sınır sorunlarını Rusya'nın uzağında bir tampon bölge (yakın çevre) kurarak

---

²⁹¹ Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I*, s. 137.

²⁹² Veliyev, s. 35.

²⁹³ Dağı, s. 163.

²⁹⁴ Dağı, s. 178.

²⁹⁵ Buttanrı, s. 51.

aşmayı planlamıştır.²⁹⁶ Bundan dolayı yakın çevre Rusya'yı sorunlara karşı doğrudan çatışmaya itmeyecek korunması gereken yegâne alan olarak ortaya çıkıyordu.

Rusya Federasyonu ile “yakın çevre” ülkeleri arasındaki ilişkiler iki yönde geliştirilmektedir. Bunlar, Rusya ile cumhuriyetler arasındaki ikili ilişkiler ve BDT bünyesinde gerçekleşmekte olan münasebetlerdir. Rusya iyi komşuluk, dostluk ve işbirliği antlaşmaları çerçevesinde ikili ve grup birlikler kurmaktadır. Bu örgüt ve birliklerin alt yapısını da oluşturan Rusya 1993'ten sonra dış politika yönelimini “yakın çevre”ye kaydırmıştır. Bu politikanın meşrulaştırılması ise ekonomik ve güvenlik problemlerinin ön plana çıkarılması ve bölgeye kurtarıcı misyonuyla girilmesiyle olmuştur. Ayrıca nükleer silahlarını elinde bulundurarak bölgede kendinden başka nükleer güç istemeyen Rusya böylece SSCB dönemindeki sınırlarda askeri açıdan başat aktör rolünü hedeflemiştir. Bununla birlikte Rusya dışında yaşayan etnik Rusların haklarının korunması gerekçesiyle söz konusu ülkelerin kontrol altında tutulması amaçlanmaktadır.²⁹⁷

Rus karar vericilerin bölgede üstünde durduğu ana konular jeopolitik konum ve ulusal güvenlidir. Çünkü bu kavramlar Rusya Federasyonu'ndaki “anavatan” olgusunun belirsizliğine dış tehdit ve dış düşmanı besleyen bir işlev yüklemektedir. Böylece ulusal kimliğin kurucu unsuru “öteki” kavramı bu coğrafyanın getirdiği güvensizlik psikozuyla yoğrulmuştur. Bu şekilde oluşturulan yeni Rus zihniyeti Rusya'yı iç sınırın uzağında bir dış sınır (tampon bölge) aramaya itmiştir. Bu nedenle “yakın çevre” Rusya Federasyonunun kendini güvende hissedebileceği ikinci bir sınır vazifesi görmektedir.²⁹⁸ Çünkü Rusya, dış politika maceralarında kaçınmaya çalışmakta ve “yakın çevre”yi, onu dışarının çalkantılarından koruyacak bir kuşak olarak görmektedir. Tıpkı Doğu Avrupa devletlerini kaybetmesinden sonra SSCB'nin çökmesi gibi, eski SSCB alanındaki etkinliğin kaybının Rusya Federasyonunun parçalanmasına neden olabileceğinden korkulmaktadır.²⁹⁹

Bu algılayışın arkasında yatan neden ise Rus insanının, homojen bir anavatana sahip olmaması ve onu dar bir ulusal kimlik algılayışından ziyade emperyal bir kimliğe yöneltmesidir. Bu tarihsel ve geleneksel algılayış Rus insanını emperyal bir coğrafyaya itmiş fakat sürekli büyüme SSCB'nin dağılmasıyla son bulmuştur. Ancak şimdiye kadar Rus insanının ulusal kimliğini ve devletin ulusal/uluslararası gücünü pekiştiren bu kimlik algılaması Rusya'nın “yakın çevre” politikasıyla yeniden canlanmış ve SSCB'nin mirası olan bu bölge Rus dış politikasının en önemli açılım alanı olmuştur. Bu bağlamda Rusya'nın yakın

---

²⁹⁶ Buttanrı, s. 50.

²⁹⁷ Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I*, s. 136.

²⁹⁸ Buttanrı, s. 50.

²⁹⁹ Somuncuoğlu, “Rus Dış Politikasının Siyasi İktisadı,” s. 57.

çevresine olan bu yönelimi ise Rus ulusal kimliğini ve Rusya'nın küresel gücünü pekiştirici bir işlev üstlenmiştir.³⁰⁰ Bu nedenle “yakın çevre” Rus ulusal kimliğinin emperyal boyutunu inşa eden ve Rusya'nın küresel prestijini dokuyan bir öneme sahip olmuştur.³⁰¹ Ancak bu avantajların yanında bölgedeki etnik ve dinsel çatışmaların federasyona sıçrama olasılığı yani ikinci dağılma psikolojisi bu politikanın getirdiği bir dezavantaj olarak nitelendiriliyordu. Fakat yakın çevrenin sınırlarını kendi savunma stratejisi için veri alan Rusya, bölgede yaşayan Rus azınlıkların haklarını korumak ve radikal İslam'ın yayılmasını önlemek gibi dış politika öncelikleri söylemiyle “yakın çevre” üzerinde etkinliğini mümkün hale getirmeyi planlayarak, askeri ve siyasi nüfuzunu tesis edip bölgede gücünü artıracaktı. Böylece dağılma psikozunu aşmayı ve emperyal ulusal kimliğini pekiştirmeyi hedeflemektedir.³⁰²

Bu dönemde güç kazanan Avrasyacılar, bu nedenlerle Rus ulusal çıkar alanının eski Sovyet toprakları ile örtüştüğünü, dolayısıyla da BDT içinde mümkün olan en geniş entegrasyonun sağlanması gerektiğini savundular. BDT bu anlamda Avrasyacılar için emperyal ulusal kimliklerinin beslenmesinde ve görünür olmasında bir araç niteliğindedir.³⁰³ Çünkü Avrasya düşüncesinde, Avrasya koca bir kıta olmakla birlikte gerçek değerini özünde “Rus Süper Etnos”unu barındırmasından almaktadır. Dolayısıyla, Avrasyacılık emperyal bilincin bir başka adıdır. Lev Gumilev, bu alanın tarihte sırasıyla önce Tatarlar, Moğollar ve son olarak da Rusya tarafından birleştirildiğini belirtmiş; Rusların bir halk olarak ancak çok uluslu Avrasya coğrafyasında var olabileceklerini ifade etmiştir. Dolayısıyla, Avrasyacılar için yakın çevre emperyal ulusal kimliğin tamamlandığı bir alandır. Bu bağlamda Prens Trubeskoi, Asya'ya yönelişi Avrupa'ya karşı Rusya'yı özel kılan bir alternatif olarak değerlendirmekte bir başka deyişle ulusal kimliğin dışsal referansını vermektedir.³⁰⁴

Avrasyacılar, Rusya'nın uluslararası sistemde dengeleyici bir rol üstlenmesini ve Rusya'nın nüfuz alanına saygı gösterilmesini istemektedirler. “Yakın çevre”sine ve genel olarak Asya'ya yönelen Rus dış politikasında jeopolitik konum ve ulusal güvenlik kaygıları öncelikli konular olarak yerini almıştır. Bu ekolün izlediği dış politika çizgisine göre yukarıda bahsedildiği gibi Batı ile ilişkiler Rusya'nın çıkarları çerçevesinde ve Batı ile herhangi bir entegrasyon söz konusu olmadan sürdürülecektir. Ocak 1993 tarihinde, Rus Dışişleri

---

³⁰⁰ Buttanrı, s. 50.

³⁰¹ Buttanrı, s. 50.

³⁰² Dağı, s. 177.

³⁰³ Dağı, s. 183.

³⁰⁴ Dağı, s. 182.

Bakanlığının ve Güvenlik Konseyinin, Dış Politika Konseptini onaylaması ile de “yakın çevre” politikasının ana hatları belirlenmiştir.³⁰⁵

Rusya'nın dış politikasındaki bu değişim Nisan 1993'de yayınlanan Dış Politika Doktrini ve Kasım 1993'teki Savunma Doktrini ile ortaya kondu. Rusya'nın dünya politikasına büyük bir güç olarak eşit haklarla katılması gerektiğinin vurgulandığı her iki belgede de “yakın çevre” ile ilgili ifadeler aynıdır. Çünkü bu belgelerde net bir şekilde “büyük güç” olarak tanımlanan Rusya'nın “yakın çevre”deki milli çıkarlarının korunması zaruri olarak görülüyordu. Ayrıca BDT'nin dış sınırlarının korunması, yeni bağımsız cumhuriyetlerdeki askeri varlığın sürdürülmesi, Rusya dışında kalan soydaşların haklarının korunması bu belgedeki temel hedeflerdi. Bu belgeler bize Rusya'nın emperyal dış politikaya yeniden yöneldiğini göstermektedir. Çünkü Sovyet mekanını Rusya'nın hayat sahası olarak ilan eden bu belgeler Rusya'nın “Monroe doktrini” olarak nitelendiriliyordu.³⁰⁶ Dış politikada neo-emperyalist bir çizgiye yönelimi açıkça ortaya koyan bu belgeler eski Sovyet mekanını Rusya'nın “hayat sahası” olarak ilan etmiştir.³⁰⁷

1993 sonrası “yakın çevre”de BDT ve Rus azınlığın korunmasına ilişkin politikalar “dış politika kavramına” dayandırılmıştır. Nisan 1993 tarihli dış politika kavramında öngörülen hedeflere tümüyle ulaşılmamış olması ve değişen bölgesel/uluslararası çevre Rusya'yı yeni bir dış politika kavramı hazırlamaya itmiştir. 2000 yılında açıklanan yeni Rus dış politika kavramı 21. yüzyılda Rusya'nın dış politika önceliklerini saptamayı amaçlamaktadır. Rusya, “Büyük Güç” ve modern dünyanın etkili bir merkezi olarak tanımlanmaktadır. Ülkenin siyasal, ekonomik, entelektüel ve spirütüel potansiyelinin geliştirilmesini Rusya'nın bu tanımı gerçekleştirmesine bağlanmaktadır. Bir süper güç değilse bile, Rusya'nın kaderi “büyük ve etkili” bir güç olmaktır. Yeni kavram ekonomik küreselleşmenin, Rusya'ya yansıyan yönleriyle bir tehdit olabileceğini Rus çıkarlarına bir tehdit olarak nitelemektedir.³⁰⁸ Bu bağlamda Dış İlişkiler Komitesi eski başkanı Yevgeny Ambortsumov da “Rus Monroe Doktrini” düşüncesini geliştirerek, uluslararası alanda yakın çevre politikalarını meşrulaştırmaya çalışmıştır. Ambartsumov, bu doktrinle bir yanda Rusya Federasyonunun eski Sovyet Cumhuriyetleri ile ilişkilerinde içişlerine karışmama, ulusal egemenliğine saygı gösterilmesi ve var olan sınırların korunması gibi evrensel ilkelere uyulması gerektiğini belirtmekte, öte yandan bölgede Rusya Federasyonu'nun özel hak ve sorumlulukları olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca Ambortsumov, Rusya'nın istikrarsız

---

³⁰⁵ Ebru Çoban, s. 8.

³⁰⁶ Purtaş, s. 142.

³⁰⁷ Çomak, s. 166.

³⁰⁸ Dağı, s. 190.

Avrasya bölgesine “hukuk ve düzen” getirmesinin, sadece Rus ulusal çıkarlarına değil global toplumun stratejik çıkarlarına da hizmet edeceğini belirtmektedir.

1- BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞU

Yakın çevre politikasının kurumsal hale dönüştürülmüş hali olan BDT bilindiği gibi ilk olarak Slav özlü bir yapı arz etmiştir. Slav milliyetçisi Soljenitsin’in tarafından ilk olarak 1970’li yıllar da “Sovyet liderine mektuplar” adlı kitapta oluşturulan bu düşünce; imparatorluk yükünün ağırlığını vurgulayarak, evrensel ülkelerin (komünizm) Rus insanını ahlaki çöküntüye sürüklediğini ve bu nedenle komünist imparatorluktan vazgeçilmesi gerektiğini ileri sürmüştür.³⁰⁹ Ayrıca Soljenitsin, 1990’lı yıllarda yayınlanan “Rusya Nasıl Kurtulur” teziyle Rus siyasi hayatını ciddi bir şekilde etkilemiştir. Bu tezinde Soljenitsin “komünizmin sonunu haber veren saat vuruşlarını tamamladı. Ama betondan yapı henüz yıkılmadı. Molozların altında kalacağımıza özgürlüğe kaçmalıyız” diyordu.³¹⁰ Böylece daha önce değindiğimiz Slav kimliği yeniden harekete geçirilmeye çalışılıyor ve SSCB dönemindeki imparatorluk yapısı içindeki proletarya kardeşliği söyleminin yerini Rus ulusal kimliğin ırksal birleştirici unsuru olan Slav kimliği ön plana çıkarılmaya çalışılıyordu. Bu bağlamda Soljenitsin gelecek milli kimlik oluşumunun Slavik öz içindeki gelişmelerde yattığını ileri sürmekteydi.³¹¹

Bu düşünceyi hayata geçirmek için ilk adımı atan kişi Yeltsin olmuştur. Böylece 8 Aralık 1991’de Sovyetler Birliği’nin üç Slav cumhuriyeti Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya liderleri Beyaz Rusya’da bir araya gelerek SSCB’nin resmen dağıldığını ve bunun yerini alacak yeni birliğin “Bağımsız Devletler Topluluğu”nun (BDT) kurulduğunu açıklamışlardır. Ancak Sovyetleri kuran Slav unsurlar imparatorluğu yıkan bu adımı attıklarında diğer eski Sovyet ülkelerinin bu birliğe katılacaklarından emindiler. Nitekim çok geçmeden yanılmadıklarını gördüler.³¹²

21 Aralık 1991’de egemenliğini yeni kazanan 11 Cumhuriyetin (Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya Federasyonu, Tacikistan Türkmenistan, Özbekistan, ve Ukrayna) devlet başkanları tarafından, BDT’nin amaç ve prensiplerini belirleyen Almatı Deklarasyonu hazırlanmıştır. BDT üyeliğine Aralık 1993’de imzasını atan Gürcistan topluluğa son katılan üye olmuştur.³¹³ Böylece kurucu üyeler bu

³⁰⁹ Purtaş, s. 58.

³¹⁰ Purtaş, s. 58.

³¹¹ Purtaş, s. 59.

³¹² Çomak, s. 210

³¹³ Hekimoğlu, *Rusya’nın Dış Politikası I*, s. 138.

anlaşma ile resmen Sovyetler Birliği'nin iç ve dış sorumluluklarını kabul ettiklerini ve eski imparatorluğun mirasçısı olduklarını tasdik etmiştir. Bu durumun sonucu olarak eski Sovyet İmparatorluğu yerine 12 bağımsız devletten oluşan yeni bir uluslararası kuruluş ortaya çıkmıştır.³¹⁴ Bilindiği gibi Sovyetler Birliğinin dağılması üzerine bağımsızlıklarını kazanan ülkelerde eski Sovyet kurumlarını tasfiyesi ve ulusal egemenliğe dayalı yeni bir devlet inşası doğrultusunda zorlu bir süreç başladı. Tüm eski Sovyet Cumhuriyetleri arasında bağımsızlıkla beraber benzer nitelikli sorunlarla karşılaştılar. Bunlardan en çarpıcı olanı ise Sovyet coğrafyasında patlak veren “Matroşka milliyetçiliği” oldu. Bir Rus Matriyoşka kuklasının içinden daha küçük kuklaların çıkması gibi yeni bağımsız devletlerin içinden alt birimler, bağımsızlık talebiyle ortaya çıktılar: Moldova’da Trans-Dnyester sorunu, Gürcistan’da Abhazya ve Güney Osetya sorunu, Ukrayna ‘da Kırım sorunu, Rusya’da Çeçenistan sorunu, Azerbaycan ile Ermenistan arasında Dağlık Karabağ sorunu yeni bağımsız cumhuriyetlerde siyasi istikrarı bozdu.³¹⁵

BDT'nin kurulmasıyla birlikte, yeni bağımsız devletlerin bu yeni oluşuma karşı yaklaşımları da farklılık gösterdi. Ukrayna devlet başkanı Kravçuk ve Rusya devlet başkanı Yeltsin öncülüklerini yaptıkları iki farklı temel bakış açısı ortaya çıktı. Ukrayna başta olmak üzere tam egemenlik taraftarı ülkeler, topluluğu kesin ayrışım için geçici “medeni boşanma” kurumu olarak değerlendirirken; Rusya Federasyonu ve Orta Asya ülkeleri ise, topluluğu kalıcı bir şekilde, eskisini ikame eden bir birleşme şekli olarak benimsediler. BDT bir guruba göre ise tamamen, ayrılık anlamına geliyordu.³¹⁶

Tam egemenlik yanlısı ülkeler, (Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Türkmenistan) baştan itibaren ekonomik işbirliğini desteklemekle birlikte, BDT'nin kurumsallaşmasına temkinli yaklaşarak topluluğun tavsiye ve istişare niteliğinde olmasını savundular. Bu ülkeler geleceklerini, BDT'nin değil kendi egemenliklerinin güçlendirilmesi ve Rusya'ya olan bağımlılıklarının zayıflatılmasıyla ilişkilendiriyorlardı.³¹⁷

BDT çatısı altında sıkı siyasi işbirliğini destekleyenlerin savunduğu argümanların başında, köklü tarihi birliktelik, 70 yıllık Komünist idare nedeniyle olmuş ve giderilmesi güç olan ekonomik, askeri siyasi ve kültürel sahalardaki iç içe geçmişlik ve karşılıklı bağımlılık geliyordu. Eski birlik özlemi içindeki Rus politikacıları “BDT’yi bin yıllık Rus tarihinin yüklediği sorumluluk olarak algıyordu. Bu politikacılar, savunma, enerji ve Rus nüfusu açısından başta Orta Asya Cumhuriyetleri olmak üzere tüm eski Sovyet cumhuriyetlerinin

---

³¹⁴ Çomak, s. 210.

³¹⁵ Purtaş, s. 82.

³¹⁶ Purtaş, s. 84.

³¹⁷ Purtaş, s. 85.

Rusya'ya muhtaç olduğunu, bu nedenle BDT'nin tüm eski birlik cumhuriyetleri açısından vazgeçilmezliğini ileri sürüyorlardı.³¹⁸

Yukarıda bahsettiğimiz iki farklı bakış açısından dolayı Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) başlıca iki dış siyaset eğilimine (Batıcılık ve Russeverlik/Slavseverlik) göre ikiye bölündü. BDT' deki bu iki akımın içinde dış siyaset eğilimi de kendi içinde “pragmatik” ve “radikal” kamplar olarak ikiye ayrılır. BDT devletlerinin çok büyük bir çoğunluğu iki ayrı pragmatik kamp (pragmatik Batıcılar ve pragmatik Russeverler/Slavseverler) içindedir. Sadece Belarus eski SSCB'nin tekrar canlandırılmasında ilk adım olarak Rusya-Belarus birliğini savunan ve Radikal Russever bir birlik fikrine sahiptir.

12 BDT devleti pragmatik Batıcılar ve pragmatik Russeverler/Slavseverler içinde eşit olarak dağılmış durumdadır.³¹⁹ GUUAM'ın beş üyesi tarafsız Türkmenistan'la birlikte pragmatik Batıcı kampın içindedir. Bu devletten üçü Gürcistan, Azerbaycan ve Moldova 1992 yılında üç Baltık ülkesinin yaptığı şekilde radikal Batıcı yönelime sahip bir milliyetçi liderlikle bağımsız devlet hayatına başladılar. Her üç durumda da bu eğilim etnik ihtilaflarla ve ayrılıkçı zümreler üzerinde merkezi kontrolün kaybedilmesiyle, Gürcistan'ın Rus üslerini kabul etmesi ve Azerbaycan'la beraber BDT'ye katılmasıyla başarısızlığa uğradı. 1993–94 yıllarında milliyetçiler yerlerini her üç devlette de pragmatik Batıcılara terk ettiler.³²⁰

Bilindiği gibi SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya, (düşmekte olan süper güç) SSCB'nin hukuki pozisyonlarını izledi. SSCB'nin BM'deki, BM Güvenlik Konseyi'ndeki ve diğer uluslararası organizasyonlardaki yerini üstlendi. Ancak Rusya daha önceki 14 Birlik Cumhuriyetinin kaybını büyük bir ölçek küçültmesi olarak görüyor ve bu durumu “Bağımsız Devletler Topluluğunu” kurarak dengelemeyi planlıyordu. Fakat bu çabaların sonucunda ortaya bağımsız devletlerden kurulu dağınık bir devletler topluluğu çıktı ve bu topluluk hem halklar hukuku kimliğine hem de sözleşme yetisine sahip uluslararası bir organizasyonun kalitesinden yoksundu. Zaten 1996 yılına kadar zayıf bir birlik olarak değerlendiriliyordu. 1996 yılında ise daha önce bahsettiğimiz kimlikel algılamalardaki değişim nedeniyle Rus dış politikasında “uzak” ve “yakın” ülkeler birbirinden ayrı tutulmaya başlandı.³²¹

Rusya'nın “yakın çevre” politikasına desteğin az olması ise Rusya'nın amaca ulaşırken yöntem değiştirmesine sebep olmuştur. Çünkü AB tarzı entegrasyonu ilk önce gönüllülük esasına göre kurmak isteyen Rusya beklediğini elde edemeyince zora başvurmuştur. Bu zor kullanma politikasını dışarıdaki etnik varlığını kullanarak, iç darbeler

³¹⁸ Purtaş, s. 87.

³¹⁹ Yılmaz Tezkan (haz.), *Kadim Komşumuz Rusya*, İstanbul: Ülke Kitapları, 2001, s. 94.

³²⁰ Tezkan (haz.), *Kadim Komşumuz Rusya*, s. 95.

³²¹ Seiffert, s. 22.

düzenleyerek veya blöf yaparak gerçekleştirmiştir. Böylece tek taraflı nükleer güç kullanmaya dayalı tehditlerle dolu yeni bir askeri doktrin geliştirmiş ve kendisinden ayrılan bölgeleri evinin “arka bahçesi” olarak görmüş ve göstermeye çalışmıştır.³²²

Rusya, BDT’yi oluşturan cumhuriyetleri SSCB döneminde olduğu gibi yönetme eğilimine girerek BDT’ye girmeyi kabul etmeyen ve Rusya’dan bağımsız bir politika izlemeye çalışan bazı cumhuriyetlerde birtakım yapay problemler çıkartarak, bu cumhuriyetleri de BDT’ye girmeye zorlamıştır. Bu anlamda en başta Moldovya, Ukrayna, Gürcistan ve Azerbaycan içindeki belli etnik grupları tahrik etmiş ve daha sonrada bunların çözümü için kurtarıcı rolünü üstlenmiştir. Başka bir deyişle bu ülkeleri Rusya’nın yardımına muhtaç hale getirmiştir.³²³

Aralık 1996’da, BDT beş yıllık süreci doldurmuş ve bu beş yıllık süreç içerisinde eski Sovyet devletlerinin gerçek entegrasyona ilgi duymadıkları gözlenmiştir. Çünkü bu döneme devletlerin kazanılan bağımsızlıklarını pekiştirme çabaları, BDT ülkeleriyle işbirliği yapmaktan daha önemli rol oynamıştır. Ancak daha önce bahsettiğimiz nedenlerden dolayı Rusya Federasyonu’ndaki kimlik kırılması üzerine 1996 seçimleri sonrası Boris Yeltsin, reformistleri tasfiye edip kabinesine Avrasyacı bir ekibi alınca dış politikadaki en önemli yönelimi olan “yakın çevre”nin kurumsallaşmış kanadı olan BDT’ye çok büyük bir önem verildi. Bu bağlamda topluluğun Ocak 1996’da yapılan toplantısında, Moskova’nın ekonomik siyasal ve askeri çıkarlarına hizmet eden kararlar alındı.

- Anlaşmazlıklarda ve teröre karşı sıkı işbirliği
- BDT içişleri bakanları konseyinin kurulması
- BDT’nin Moskova eksenli ortak bir askeri strateji takip etmesi.
- Rus Barış Gücü süresinin uzatılması (diğer ülkelerdeki Rus askeri birliklerinin)
- Ortak bir ekonomik pazarın kurulması

BDT her ne kadar Baltıklar dışındaki eski Sovyet Cumhuriyetleri tarafından oluşturulmuşsa da topluluğun kurulmasında ve bir kimlik kazanmasında Rusya başat rol üstlenmiştir. SSCB’de baskın güç olan Rusya bu rolünü bu kurumda da devam ettirmiştir. Rusya’nın BDT ile ilgili çabalarının sebepleri ise aşikârdır. Çünkü eski Sovyet Cumhuriyetleri daha gevşek bağlarla bu topluluk içerisinde yer alsalar da BDT, Rusya’nın Yakın Çevresindeki hegemonyasını sürdürmesi için önemli bir araçtır.³²⁴ Öte yandan birçoğuna göre Sovyetler Birliğinin dağılması aşamasında oluşturulan BDT, Sovyetler

---

³²² Hekimoğlu, *Rusya’nın Dış Politikası I*, s. 141–142.

³²³ Veliyev, s. 36–37.

³²⁴ Çomak, s. 210.

Birliği'nde daha az merkezi fakat onun devamı olarak Rusya merkezli askeri ve ekonomik birliği sürdüren ve değişen dünya şartları altında hayatta kalabilecek olan yeni bir imparatorluktu.

Coğrafi bakımdan BDT, Rus dış politikasının yumuşak karnı durumundadır. BDT topraklarında Rusya'nın hayati önem taşıyan stratejik çıkarları mevcuttur. Rusya ilk olarak BDT kapsamında siyasi ve askeri düzeyde birliğe üye devletlerle yakınlaşmayı amaçladığını vurgulamaktadır. Ancak bu yakınlaşmanın ekonomik işbirliği olması halinde daha hızlı gerçekleşeceği belirtilmektedir. Ekonomik değil de askeri ve siyasi tercihlere öncelik verilmesinden dolayı BDT'ye üye olan devletlerin çoğunluğu bu yakınlaşmayı belirli ölçüye kadar desteklemişlerdir.³²⁵

Topluluk, o zaman bile ekonomi temelinde yeni bir yapılanmaya dönüşmesi gerekliliğini ortaya çıkartmış, aksi taktirde topluluğun dağılması dile getirilmiştir. Bu duruma ilişkin olarak Ekim 1997 Kişinev liderler zirvesinde, katılımcıların BDT sorunlarını tartişma yerine, aralarındaki hesaplaşmalarla meşgul olmaları topluluk sorunlarının ciddi boyuta ulaştığını göstermiş ve 29 Nisan 1998 Moskova'da toplanan BDT liderler zirvesi, topluluğun tekrardan dağılma tehlikesiyle karşı karşıya olduğunu bir daha göstermiştir. BDT'nin yapılandırmasına ilişkin gerçeği herhangi bir reform kabul edilmemiştir. Hatta zirve bitiminde ortak bildiri yayınlanmamıştır. Bölgede Rusya hala askeri ve ekonomik tek egemen güçtür. Yakın zamanda başka bir bölgesel gücün doğmasına imkân yoktur. Bölgesel bir çatışma çıktığında, bölge ülkeleri -ilk anda- batı devletleri ve uluslararası örgütlerin yardımını almaz. BDT devletleri içinde veya aralarında çıkacak ayrılıkçı hareketler ve etnik çatışmalar, bu devletlerin varlığını tehlikeye atabilir. Çoğu devletlerin uluslararası ulaşımı ve iletişimi (özellikle petrol ve doğalgaz boru hatları) Rusya'nın etkisi altındadır. SSCB dönemindeki ekonomik işler yapısında dağılmasından sonra bu ülkelerde yatırımlar ve yaşam seviyesi dramatik bir şekilde düşmüştür. Yani özetle SSCB'nin dağılması sonrasında oluşan bağımsız birimlerde çok sayıda askeri, politik, etnik – dinsel, ekolojik ve insani problemler doğmuştur.³²⁶

BDT içinde çok taraflı tam bir bütünleşme süreci başarısız olmuştur. BDT, politika üzerinde önemli etkisi olmayan bir örgütsel yapıdan öte bir yapı değildir. BDT, bölgede ciddi bütünleşme gayretlerinin başarısızlığını gizlemekten başka bir işlevi olmayan bir tefekkürdür. Mesela Aralık 1998'de Rus Parlatmentosunun en üst kanadı olan Rusya Federasyonu

³²⁵ Hekimoğlu, *Rusya'nın Dış Politikası I*, s. 140.

³²⁶ Asem Nauşabayeva, "21. yüzyılın Başında BDT'nin Sorunları ve Geleceğe Yönelik Senaryolar," *Stratejik Analiz Dergisi* (Ocak 2001), Sayı:9, s. 43.

konseyinin başkanı, “BDT bu haliyle mevcut değildir sadece bir görüntüdür” demiştir. Rusya buna rağmen BDT’ye üye ülkelerin uluslararası ve dış güvenliği ile ilgili kararları müştereken almada bu kurumu bir forum olarak kullanmaya devam edecektir. Mali ve ekonomik konular, artan bir şekilde iki taraflı veya çok taraflı olarak ele alınacaktır.³²⁷

Rusya, başlangıçta hırslı BDT politikasını takip etmek için kısıtlı imkânlarla sahip olduğunu ve BDT üyelerinin çoğunun farklı menfaatlerinin bulunduğunu, sonunda fark etmiştir. “...Sovyet sonrası bölgeye tekrar birleştirme fikrinden Rus liderliğinin gittikçe uzaklaştığı hakkında gittikçe artan belirtiler vardır... büyük hedeflerden bu sıralarda vazgeçilmiştir.” 1998’den sonra Rusya bütünleştirici gayretlerini BDT içinde çok taraflı seviyeden iki taraflı veya seçilmiş ülkeler arasında çok taraflı seviyeye doğru yöneltmektedir.³²⁸

Bağımsız Devletler Topluluğunun (BDT) kuruluş aşaması, Rusya ve BDT birinci başkanı Yeltsin’in siyasi arenadan çekilmesi ile tamamlanmıştır. Bu geçiş aşamasının temel özelliği Rusya’nın tüm çabalarına rağmen BDT üzerinde mutlak etkinlik sağlayamamış olmasıdır.³²⁹ BDT’nin ikinci dönemi ise Putin’in Rusya devlet başkanlığını üstlenmesi ile başladığı söylenebilir. Zaten yeni bir döneme geçildiğinin en belirgin kanıtı olarak, Yeltsin’in istifasından hemen sonra yapılan BDT başkanlar toplantısını göstermek mümkündür.³³⁰ Çünkü 2000 yılında Moskova’da gerçekleşen BDT zirvesi, BDT üyesi olan ülkelerin başkanlarının Kremlin’in gelecekteki sahibi ile görüşüklerine inandıkları bir ortamda gerçekleşti. Hem Rusya hem de BDT üyesi diğer devletler için bu zirve ortak faaliyetlerin yürütülmesi için zemin hazırlayarak uzun zamandır ilk defa ekonomik entegrasyonun başlayacağı umidini vermiştir. Bu çerçevede BDT ülkeleri, yeni Rusya yönetiminin ekonomik gücüne dayanan ekonomi entegrasyonunun başlamasını kabul ettiler.³³¹

BDT’nin hukuki yapısına baktığımızda ise birliğin bir devlet yapılanması (Federasyon, Konfederasyon v.b) olmadığını ayrıca devlet üstü yetkilerinde içerisinde barındırmadığını görmekteyiz. Zaten hukuk literatüründe, BDT’nin egemen devletlerin kendi istekleri üzerine bir araya gelip kurdukları bir siyasi ve hukuki birlik olduğu fikri ön plandadır. Bu tezin dayandığı gerekçe, birliğin bölgesel nitelikli olup, kuruluş belgelerinin uluslararası hukuk normlarını oluşturduğunu ve bu belgelerin paragraflaşmasının üye

---

³²⁷ Tezkan, s. 76.

³²⁸ Tezkan, s. 77.

³²⁹ Nauşabayeva, “21. yüzyılın Başında BDT’nin Sorunları ve Geleceğe Yönelik Senaryolar,” s. 43.

³³⁰ Nauşabayeva, “21. yüzyılın Başında BDT’nin Sorunları ve Geleceğe Yönelik Senaryolar,” s. 44.

³³¹ Nauşabayeva, “21. yüzyılın Başında BDT’nin Sorunları ve Geleceğe Yönelik Senaryolar,” s. 45.

devletler tarafından özel prosedürle yerine getirilmesidir.³³² Zaten Moskova’da BDT’nin Birleşmiş Milletlerce Amerikan eyaletlerinin organizasyonuna benzer bir şekilde, “bölgesel organizasyonlar”, “bölgesel bir barış örgütü” olarak tanınmasını istemektedir. Ancak BDT’nin bölgesel bir örgüt olarak uluslararası platformda kabulü Rusya’nın bu örgüt üzerindeki hakimiyeti dolayısıyla engellenmektedir. Çünkü Batılı devletler BDT’yi, Moskova’nın imparatorluk hedeflerine ulaşmak için gizli bir araç olarak görmektedir.³³³

BDT kurumunun mevcudiyetini hukuki bir temele bağlamanın doğru olmadığı fikrini taşımaktayım. Çünkü gerek oluşum süreci gerekse sonraki aşamalar, BDT’nin Rusya’nın siyasal çıkarları için zorunlu bir birliktelik olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu yapı BDT’nin AB tarzı hukuki bir birlikten ziyade siyasal bir birlik olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda şunu söyleyebiliriz ki BDT ifade edilmiş olduğu gibi Rusya’nın hayati çıkarlarına cevap vermekte ve Topluluk ülkeleriyle yapılan işbirliği onun dünyadaki ekonomik ve siyasal kurumlara katılmasında önemli katkı sağlamaktadır. BDT ayrıca Rusya’nın merkezden ayrılma isteğinde olan subjelere karşı duran önemli bir araçtır.³³⁴

BDT’nin kurulması, Yeltsin için bir çeşit nefes alma aracı oldu. Çünkü statü kaybından endişe eden Rusya BDT sayesinde Batı’nın gözünde kendini Sovyetler Birliği’nin güvenilir halefi olarak kabul ettirmeyi başardı. Öte yandan Rusya’da tepki görmekten çekinerek örgüt için başlangıçta ulus-üstü bir yapı görünümü vermek istemedi. Halbuki o dönemde Rusya ile birlikte, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan ve Ermenistan eski Sovyetler Birliği benzeri bir oluşuma da olumlu bakmaktaydılar. İlerleyen yıllarda ise Rusya Federasyonu lideri Yeltsin topluluğun AB benzeri konfederatif bir yapıda düzenlenmesini savunarak BDT’nin post-Sovyet yeni bir bütünleşme modeli olarak şekillenmesine öncülük ederek tutumunu değiştirdi. 2000’li yıllara gelindiğinde ise, Rusya eski Sovyet coğrafyasında başkanlığını “ sürdürme aracı olarak ulus-üstü bir bölgesel örgüte öncülük ederek BDT coğrafyasını kendine ait ayrı bir jeopolitik sahaya dönüştürmek istemektedir.³³⁵ Bu bağlamda BDT’nin ilk başta askeri ve ekonomik alanlarda işbirliğini öngören ve bir anlamda Sovyetler Birliğinin yerini alacak bir birlik olarak düşünüldüğü söylenebilir. Ancak BDT’nin bu amacı gerçekleştirdiği söylenemez. Çünkü zamanla üye devletler tarafından BDT’nin farklı tanımlandığı veya farklı algılandığı görülmüştür.

---

³³² Veliyev, s. 23.

³³³ Caşın, s. 244.

³³⁴ Veliyev, s. 39.

³³⁵ Purtaş, s. 85.

2- DIŐARDA KALAN RUSLAR (RUS DİASPORASI)

Yakın Çevre’de yaşıyan Rus ve Rusça konuşan azınlık sorunu bağımsızlık sonrası Rus siyasi yaşamının ve ulusal kimliğinin yeniden yapılanmasında rol oynayan faktörlerden birisi olmuştur. Bir başka ifadeyle, Rus diasporası Rusya’nın ihtiyaç duyduğu ortak bir ”ulusal kimliğin” tesisinde, “Yakın Çevre”ye yönelik politikasında ve Rus nüfuzunun pekişmesinde önemli bir rol oynadı. Diaspora sorunu bir dış politika aracı olarak “iç”i etkileyebilmiş ve dolayısıyla Rusya’da iç ve dış politikanın şekillenmesinde etkili olmuştur. Rus diasporası ile Rus dış politikasının evrimi arasında doğrudan paralellikler bulunması tezimin ana argümanı olan kimlik/dış politika geçişkenliğine vurgu yapan önemli bir argümandır. Gerçekten de, diaspora konusunda Rus siyasi yaşamındaki uzlaşma, Rus dış politikasının Batı’dan Doğu’ya yönelişinde en önemli etmen olmuştur.³³⁶

Rus ulusu nedir ve nasıl belirlenebilir? Bu ulus tanımı Rus dili ve onu konuőanlarla nasıl özdeşleştirilebilir? Bu çerçevede Rusya dışında yaşıyan Ruslara ve Rusça konuşan toplulukları hangi çerçevede ele almalıyız? Sovyet zamanında olduğu gibi, ebeveynlerin Rus olması soyu belirleyen bir unsurmudur? Rusça konuőanlar kavramı kimi kapsıyor? Onların Ruslardan farkı ne? Bu tür soruları yanıtlayabilmek tezimizin bu kısımdaki ana hedefidir.

Öncelikle Şu noktayı netleőtirmek gerekiyor; Rusya’nın kendi içinde bile ulusal kimliği tanımlama sorunları bulunmaktadır; özellikle etnik ve yurttaşlık açılarından bu sorun daha çok ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte, bu tanımlama çabaları Rusya dışındaki Rus azınlıkları ile Rusça konuşan toplulukların haklarının tanımlanması için çok önemli bir rol oynamaktadır.³³⁷

Rusya’nın siyasi sürecine baktığımızda ilk dönem olarak niteleyebileceğimiz 1991–1993 dönemine Reformistler damgasını vurmuş, böylece Rusya dışındaki Rusların, insan hakları bağlamında değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüşler ve çoğulcu yurttaş kimliğinin benimsenmesine çaba sarf etmişlerdir. Ulusal kimliğin anayasal temelde tanımlanmasını isteyen reformistler Rusya dışında yaşıyan Rusları yaşadıkları ülkelerin vatandaşları olarak görmüşlerdir.³³⁸ Bu düşüncelerin temelinde ise Rusya Federasyonu’nun demokratik bir devlet olması ve emperyal geçmişinden arındırılması yatmaktadır.

Atlantikçi zihniyetin yerini Avrasyacı zihniyete bırakması ile bu düşüncede de köklü bir kırılma yaşanmış ve Avrasyacı bakış Rus diasporasına yeni bir perspektif kazandırmıştır. Avrasyacıların temel eleştirileri, Atlantikçilerin ulusal çıkarlara hizmet edecek bir politika

³³⁶ Purtaş, s. 209.

³³⁷ Büyükkıncı, s. 56.

³³⁸ Dağı, s. 211.

üretemedikleri ve Rus diasporasının sorunlarının hükümet tarafından dikkate alınmaması üzerinde yoğunlaşır. Dolayısıyla Avrasyacılar Rus diasporası meselesini dış politika aracı haline getirerek gerçekte Rus siyasal yapısındaki konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır. Böylece “Emperyal Rus Milliyetçiliği”ni harekete geçiren Avrasyacılar diasporayı, iç ve dış politikayı oluştururken önemli bir araç olarak görmüşlerdir.

Avrasyacıların Rus diasporası bağlamındaki düşünceleri Dışişleri Bakanı Kozirev’in söylemlerindeki değişikliklerle hedefine ulaşmıştır. Başlangıçta Rusya’nın spesifik olarak diaspora sorununun olmadığını söyleyen Kozirev kısa bir süre sonra iç politikadaki baskılardan dolayı söylevini değiştirmiş ve “Rus azınlığın korunmasını dış politikada en önemli stratejik öncelik” olarak açıklamıştır.

Bu bağlamda dağılma sonrası eski Sovyet Cumhuriyetleri’nde yaşayan 25 milyon Rus ve 5 milyon Rusça konuşan halkın sınırların dışında kalması, Rus ulusal kimliğini şekillendiren ve ayrıca iç ve dış politikayı yönlendiren bir unsur olduğu söylenebilir. Rus diasporası Rus ulusal kimliğini kurucu bir işlev görmektedir. Yakın Çevre Rusları, Rus milliyetçiliğinin temel referans noktası olarak önemlidir; Yakın Çevrede “anavatan” tarafından korunması gereken bir Rus unsurunun varlığı aslında Rusya Federasyonu’nda Rusluğu tanımlayıcı/kurucu bir boyut taşır. Rusya Federasyonunda siyasi elitler ve kamuoyunun üzerinde uzlaşıya vardığı belki de tek konu, Rus azınlık ve Rusça konuşan topluluğun bölünmüş Rus ulusunun bir parçası olarak kabul edilmesi ve konu ile ilgili somut adımların atılmasının savunulmasıdır.³³⁹

SSCB’nin dağılmasından sonra kurulan BDT’ye dahil ülkeleri sıkı bağlarla yeniden Moskova’ya bağlı kılmaktır. Bu bağlamda 1993 yılının yılbaşında Yeltsin yaptığı konuşmayla Rusya’nın bundan böyle “Yakın Çevre”deki Rusları eskiden olduğundan daha enerjik koruyacağını açıklamıştır. Bu paralelde Başbakanın basın sözcüsü Kuskitov’da “Yakın Çevre”deki Rusların ve Rusça konuşanların korunması yeni yılda Rus Dış Politikasının ağırlık noktasını oluşturacağını ifade etmiştir. Dışişleri Bakanı Yardımcısı S. Lavrov ise meselenin Rusça konuşan insanların haklarının ihlali olduğundan BDT sınırlarının ihlal edilmezliği söz konusu olmayacağını belirterek, eski SSCB Cumhuriyetlerini açıkça tehdit etmiştir. Ayrıca bu doktrinle, Soğuk Savaş öncesi nükleer silaha ilk başvuran ülke olmama ilkesinden de vazgeçerek, sınırlarına yapılacak en ufak bir müdahalede nükleer silah kullanacağını açıklamıştır.³⁴⁰

---

³³⁹ Dağı, s.132.

³⁴⁰ Veliyev, s. 36.

Bu politik değişim iç ve dış politikada batıdan doğuya doğru olan yönelimi somut bir hale sokmuş bu süreç ise “yakın çevre”ye daha hakim olan bir Rusya’yı yaratmıştır. Bu bağlamda hem Rus azınlıklarının haklarını güvence altına almayı hem de toprak bütünlüğüne ve egemenliğine yönelecek olası tehditler önlemeyi amaçlayan Rusya yayınladığı askeri doktrinle sadece çatışma zamanı değil barış zamanında orduya “önleyici diplomatik misyon” yükleyerek bölgede caydırıcı bir güç olmayı hedeflemiştir.³⁴¹ Bu paralelde Kozirev açıkça Rusya’nın soydaşlarının haklarını korumak için askeri müdahale hakkını saklı tuttuğunu söylemiştir.³⁴²

Rus karar vericileri, “Rus diasporası”nı bu şekilde dış politikasının bir aracı haline getirirken diğer cumhuriyetler ise içerde birçok sorunla karşılaşmışlardır. Öncelikle rejim değişikliğinin getirdiği vatandaşlığın yeniden tanımlanması sorunuyla karşılaşan bu yeni ulus-devletler ikinci olarak bu ülkelerdeki milletleşme çabalarıyla yeni etno-kültürel politikaları uygulamak zorunda kalmışlardır. Son olarak bu uluslar, içinde barındırdığı Rusların yeni bir diaspora tehdidi haline gelebileceği korkusu³⁴³ nedeniyle bu ulus-devletler iç politikalarında kimliklerini oluştururken Rusları dışlamamaya çalışmaktadırlar.

Ancak yinede eski Sovyet Cumhuriyetleri’nde yerel halkın “yeni” yerli milliyetçilerin Rus azınlığa karşı tepkili olduğu söylenebilir. Rus azınlık ve Sovyetler Birliği sonrası devletlerin ulusal toplulukları arasındaki gerginlik etnik faktörlerden ziyade, Rus unsurların Rusya’nın emperyal gücünü bölgede temsil etmelerinden ve ayrıcalıklı konumlarından kaynaklanmıştır. Çünkü bu ülkelerdeki Rus azınlıklar emperyal gücü temsilen yönetim kadrolarının en üst görevlerini üstlenmişler ve bu ayrıcalıklı durumlarının da sürmesini yeni ulus-devletlerden talep etmişlerdir.³⁴⁴ Bu durum ise yeni cumhuriyetlerin tepkisini çekmiş ve bu ayrıcalıklar yavaş yavaş ortadan kaldırılmıştır. Diasporanın önemli bir kısmı, İkinci Dünya Savaşı sonrası Stalin’in “Ruslaştırma” politikaları çerçevesinde farklı cumhuriyetlere yerleştirilmiştir. Dağılma sonrası, eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşayan insanlar ulus-devlet yaratma sürecinde, Rus azınlığın varlığı bir sorun olarak algılanmakta ve bu nedenle de bir yandan kilit konumlarda bulunan Rusların tasfiyesi hız kazanırken, öte yandan da Rus azınlığın yurttaşlık hakları sınırlandırılarak göçe zorlanmaktadırlar. Bu durumda elbette Rusya Federasyonu ile ilişkileri gerginleştiren bir nokta olmaktadır.³⁴⁵

---

³⁴¹ Dağı, s. 216.

³⁴² Purtaş, s. 143.

³⁴³ Özcan, s. 32.

³⁴⁴ Dağı, s. 210.

³⁴⁵ Dağı, s. 210.

Zaten Rusya bölgede 25 milyon etnik Rus azınlığın hakları doğrultusunda bu alanda söz sahibi olmayı meşru hale getirmeye çalışmaktadır. Ortaya çıkan etnik ve ulusal sorunlara müdahale ederek Moskova bölgedeki denetimi sağlamak ve etkisini artırmak için askeri çatışmalara girmekten kaçınmamaktadır. Bu bağlamda Moldovya'daki ayrılıkçı Rus azınlığın ilan ettiği Trans-Dinyester cumhuriyetine verilen destek Gürcistan'da yaşanan çatışmalarda Moskova'nın ayrılıkçı Abhazların yanında yer alması, Tacikistan'da radikal İslamcı muhalefete karşı Moskova yanlısı hükümete verilen destek, Azerbaycan'da Suret Huseyinov darbesinde oynanan rol ve Çeçenistandaki Rus askeri politikası³⁴⁶ hep bu politika doğrultusunda gerçekleştirildi.

Ancak Avrasyacıların Rus diasporasını Rus ulusunun ve devletinin ayrılmaz bir parçası olarak görmeleri hem "ulus"u dışlayıcı tekillikle "etnisiteye" bağlamakta hem de Rus ulusal kimliğinin içerde ve dışarıda etnisiteye bağlı bir öze sahip olduğunu göstermektedir.³⁴⁷ Ancak bu durum Rusya'yı kimlik bağlamında ikinci bir parçalanmaya itmekte ve Rus devletini içerde kapsayıcı bir kimlik tanımından uzaklaştırmaktadır.

Sonuç olarak, diaspora ile Rusya Federasyonu arasında söylemsel bir bağın kurulması, Rusya'nın sınır aşan hegemonik politikalarının altyapısını hazırlamıştır. Rus azınlığın korunmasına Rusya Federasyonunun stratejik bir öncelik vermesi, Rusya'nın bölgedeki başat bir rol oynama iddiasını gerekçelendirmeye yardımcı olmuş, böylece Rusya'nın eski Sovyet coğrafyasında "nüfuz alanı" talepleri normalleştirilmiştir. Bu gerekçe ile nüfuz alanının genişletilmesi Rusya'nın "büyük güç" statüsünü pekiştirmekte ve dağılma sonrası ihtiyaç duyulan "ulusal gururun" okşanmasına da yardımcı olmaktadır. Diasporanın varlığı ve diasporaya yönelik politikaların nasıl olması gerektiğine ilişkin tartışmalar Rus milliyetçiliğine ve "Emperyal Rus kimliğine" referans noktası olarak aslında yeni dönemde Rusluğu kurucu bir işlev üstlenmekte, böylece de iç ve dış politika arasındaki geçişkenlik somutlaşmaktadır.³⁴⁸

3- SOĞUK SAVAŞ SONRASI KİMLİKSEL DÖNÜŞÜMDE YAŞANAN SORUNLAR

Boris Yeltsin'in başkanı olduğu SSCB Rusya Cumhuriyeti 12 Haziran 1990'da bağımsızlığını ilan etti ve Komünist Parti Rusya'da yasaklandı. Durumdan hoşnut olmayan güçler 1991 Ağustos ayında darbe gerçekleştirdi. Ancak Boris Yeltsin darbeyi bastırdı ve Gorbaçov'u iktidardan uzaklaştırdı. Yeltsin ve ekibi bağımsızlık ilan ettiklerinde aslında

---

³⁴⁶ Aktükün, s. 224.

³⁴⁷ Dağı, s. 217.

³⁴⁸ Dağı, s. 220.

SSCB'yi başka bir formatta yaşatma düşüncesi taşıyorlardı. Fakat gelişmeler istedikleri gibi gerçekleşmedi. SSCB'ye bağlı Cumhuriyetler birer birer bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Böylece SSCB'nin dağılmasından sonra kurulan bağımsız devletlerden bir tanesi de Rusya Federasyonu oldu ve Yeltsin kurulan bu bağımsız devletin ilk başkanıydı.³⁴⁹

Rusya Federasyonunun ortaya çıkışı aslında gecikmiş bir dönüşümdü. Çünkü Habsbawm'a göre Sovyetler Birliğinin kurulmasına yol açan Rus devrimi ile birinci Dünya savaşından yenilgiyle çıkmış diğer çok uluslu imparatorluklar olan Habsburg ve Osmanlı imparatorluğundan farklı olarak, Rus imparatorluğu parçalanmaktan kurtulmuştur. Böylece Rusya yıllardır iki kıtada hüküm süren çok uluslu bir devlet olarak kalabilmiştir. Dolayısıyla bu görüşe göre yaşananlar geciktirilmiş "imparatorluk" tasfiyesinden öteye gitmemektedir.³⁵⁰

Bu geciktirilmiş tasfiyeye rağmen daha sonraki süreçte ortaya çıkan Rusların kendi öz vatanlarına sahip olma gururu ve heyecanı, Rusya'nın çok uzun ve eziyetli tarihi bir yolu kat etmeleri ve çağdaşlık yolunu bulmuş olmaları ile alakalı değildir. Bu değişim tamamen Rusya karar vericilerinin Rusya'nın uzun tarihine ve şimdiki durumuna dayanan bir kimliğin bütün simgelerini bir an önce bütün topluma kazandırma iradesiyle alakalıdır. Bundan dolayı Ruslar uzun tarihlerinden imparatorluk dönemine ait simgeleri aldılar: bayrak, iki başlı kartal, sokak ve şehir isimleri. Böylece Rus ulusal kimliği sıfırdan ve devlet eliyle jakoben bir modelle inşa edilmeye başlanmıştır.³⁵¹ Rus halkının zihniyetinde bu sürecin ilk adımı SSCB dönemindeki yurttaş kimliğine vurgu yapan "Sovyet halkı" kavramıyla olmuştur. Ancak Sovyet toplumundaki otoriter merkezi yapılanma bu kimliğin gelişmesini engellemiş ve böylece Sovyet toplumunda "yurttaş kimliği" Batı modeli olarak aşağılanmıştır.

Rusya'da dış dünyayı/Batıyı algılamaya yönelik tarihsel miras bugünkü "kimlik" arayışlarında yaşanan tartışmaların arka planını oluşturmaktadır. Tarihsel miras, Rusya Federasyonu açısından kimlik sorunsalını, uluslararası sistemde yaşanan değişimlerden kaynaklanan "geçici" bir sorun olmaktan çıkarmakta dinsel, etnik, siyasi, ekonomik, pek çok unsuru içeren kompleks bir soruna/sürece dönüştürmektedir. Federasyonun yapısı, heterojen etnik dağılım, dinsel faktörler, "emperyal" tarih ve Sovyetlerden devralınan "süper güç" mirası Rusya Federasyonu'nda ulus-devletin "civic-anayasal" bir yurttaşlık ve ulusal kimlik ekseninde biçimlenmesini güçleştiren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle,

---

³⁴⁹ Çomak, s. 23.

³⁵⁰ Gökırmak, s. 4.

³⁵¹ Uzmen, s. 17.

Rusya Federasyonu gerek Federasyon içinde “merkez-çevre” ve gerekse dış dünyaya yönelik algılamalarında ve politikalarındaki “kimlik” eksenli çeşitli açmazlarla karşılaşmaktadır.³⁵²

Yeltsin’le başlayan yeni süreç ise “ulusal kimliğin” yurttaşlık temelinde tanımlanması gerektiğini savunmaktadır. Yeltsin konuşmalarında Rus (Rusların toprakları) yerine Rossiya (Rusya ülkesi) kavramına vurgu yapmıştır. Bu durum bize göstermektedir ki Rusya Federasyonu ilk dönemlerinde diğer eski Sovyet cumhuriyetlerinin aksine “etnik” değil “yurttaş” kimliğini ön plana çıkarıyordu.

Eski Sovyet Cumhuriyetleri için “dağılma”, bağımsız/egemen bir ulus devletini yolunu açarken, Rusya’da ulusal kimlik tartışmalarının yoğunlaştığı travmatik bir olaya dönüşmüştür. Bunda, Rusya Federasyonu’nun hala çok uluslu federal bir birlik olmasının önemli bir rolü vardır.³⁵³ Bu bağlamda dağılmadan sonraki problemlerin başında, Rusya Federasyonu’nun SSCB sonrası bölgedeki ağırlığı ve Rus ulusal kimliğinin tam olarak tanımlanamaması olduğu söylenebilir. Çünkü Sovyetler Birliği’nin uluslararası ortamda bölgede sahip olduğu özel statüsünün mirasçısı olma isteği ile Sovyetler Birliği’nin mirasçısı olmanın getireceği sorumluluklardan (dış politikada ağabey rolünden dolayı kaynaklarının üstünde yardım vaatleri) kurtulma amacı Rus dış politikasında çelişkilere sebep olmaktadır. Rusya’nın Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra içinde bulunduğu ekonomik sıkıntı, reform sürecinin beraberinde getirdiği sosyal sorunlar, Rusya’yı iç sorunların çözümüne eğilmeye zorluyor ve bu yüzden de Rusya’nın bunu gerçekleştirebileceği dış ortamın yaratılmasını sağlayabilecek bir dış politika izlemesini zorunlu kılıyordu. Rusya, ABD ve Avrupa ülkeleri dahil Batı ile oluşturacağı ilişki ile eski Sovyet cumhuriyetleri ile olan ilişki arasında denge oluşturmak zorundaydı. Rusya Federasyonu bir yandan eski Sovyet cumhuriyetlerinde yaşayan Rus azınlığı (diasporası), cumhuriyetlerin Rusya açısından taşıdığı önem, bu cumhuriyetlerde yaşanan silahlı çatışmalar ve bunların Rusya’ya da sıçrama olasılığının bulunması gibi pek çok önemli sebepten dolayı eski Sovyet cumhuriyetleri ile arasında eskiden beri var olan özel ilişkiyi korumak istiyor, bir yandan da Rusya’nın geçirmekte olduğu değişim sürecini sağlıklı bir biçimde tamamlayabilmesi için gerekli olan desteğe ulaşabilmek uğruna Batı ile iyi ilişkiler inşa etmeye çabalıyordu. Bu durum Rusya’nın yakın çevredeki çıkarlarının Batı ile işbirliği çabalarına uyumlu hale getirilmesini gerektiriyordu.³⁵⁴

---

³⁵² G. Nodia, “Milliyetçilik ve Demokrasi,” *Türkiye Günlüğü*, Mart-Nisan 1998, s. 63.

³⁵³ Dağı, s. 104.

³⁵⁴ Devederov, s. 8.

Dağılma sonrası diğer bir kimliksel dönüşüm ise zaman içinde milliyetçi söylemin değişik gruplarca tutunum noktası olarak ön plana çıkarılmasıyla alakalıdır. Çünkü toplumu bir araya getirmek ve ateist komünizmin bıraktığı yabancı mirastan kurtulabilmek için, Rusya Federasyonu özelinde milliyetçi söylem giderek dinsel motiflerden yararlanmaya çalışmaktadır. Böylece din, Sovyetler sonrası Rus kimliğinin önemli bir unsuru olmaya devam etmektedir; Ortodoks birlik özellikle radikal milliyetçiler için eski Sovyetler Birliği coğrafyasının da birliğini temsil etmekte, bu nedenle kiliseye büyük destek verilmektedir.³⁵⁵

Sovyetlerin dağılmasıyla başlayan hızlı toplumsal dönüşüm, doğal olarak Sovyet/Rus kimlikleri örtüşmesini işlevsiz hale getirmiştir. Toplumsal aidiyet duygusunda yaşanan bu kayma toplumsal bütünleşmenin bozulmasına ve bireylerin ya da gurupların etnik ve dinsel kimliklerini ön plana çıkardıkları güven arayışlarına yol açmıştır.

Öte yandan Sovyetler Birliği'nde Komünist Parti, KGB ve Kızıl Ordu'nun tekelinde olan ve oldukça statik bir yapı sergileyen karar verme mekanizmaları, dağılma sonrası Rusya Federasyonu'nda değişti. Ancak, genel olarak post-Sovyet toplumlarında ve özelinde Rusya Federasyonu'nda demokratik kurumların zayıf gelişimi, karar verme sürecine katılımı ve toplumsal arayışların önünün tıkanmasına neden olmaktadır. Ayrıca, Batı'nın Rus kimliğindeki "öteki" konumu, demokrasi ve piyasa ekonomisine geçiş sürecini kırılganlığa mahkûm etmektedir.³⁵⁶

Demokrasi ve piyasa ekonomisine geçişte Batı'nın desteğine duyulan ihtiyaç da kamuoyunda reformist söylemlere güvenin azalmasına neden olmuştur. Rus toplumunda geleneksel olarak Batı'nın algılanış ve ülkenin 1990'lara kadar taşıdığı "süper güç" statüsünden sonra Batı ile ilişkilerde geline bu nokta tepkisel muhalefet için uygun bir zemin yaratmıştı. Sovyetler Birliği gibi bir "süper güç" statüsünden sonra Batı ile ilişkilerde geline bu nokta tepkisel muhalefet için uygun bir zemin yaratmıştır. Sovyetler Birliği gibi bir "süper güç"ten sonra Rusya Federasyonu'nun Batı'ya muhtaç bir ülkeye dönüşümü Rus ulusal bilinci ve onuru için acı vericiydi. 1990'ların başlarında Soljenitsin, "hiç bir şey, hiçbir sorun Rusya'nın ve Rusların onurundan daha önemli değildir" derken Rus ulusal kimliğinin yapı taşlarından birine referansta bulunuyordu. Çünkü Rusya'da milliyetçi hareketler işte bu "onur" kaybına gösterilen tepkilerden besleniyordu. Bunun sebebi ise Rusların "büyük güç"

---

³⁵⁵ D. Laitin, *Identity in Transformation: The Russian Speaking Population in the Near Abroad*, Cornell University Press, Ithaca, 1998, s. 311-312.

³⁵⁶ Dağı, s.106

olduklarına ilişkin inançları ve uluslararası toplum tarafından böyle kabul edilme arzusudur.³⁵⁷

Genelde Rusya'nın Batı'ya ilişkin bir tür aşk/nefret ilişkisi içinde olduğu söylenebilir. Bu ilişki tarihsel yorumlara da yansır. Bir yandan, imparatorluk öncesi saf bir Rus toplumu/devleti olarak Moskova Prensiği'ne öykünme ve 18. yüzyıl Batılılaşmasına tepki, öte yandan da 18. yüzyıl Batılılaşma girişimlerinin Rusya'yı "köylü" bir toplum olmaktan kurtardığına ilişkin düşünceler vardır. Rusya Federasyonu'nda Yeltsin, Batılılaşmacı bir tutum temsil etmekteydi; karşısında ise milliyetçi Rusya'nın (Moskova Prensiği) temsil ettiği "ulusal" değerlere yaslanan milliyetçiler, Yeltsin yönetiminde ekonomik zorluklar ve Batı karşısında "ulusal onur" un zedelendiği düşüncesi yer yer milliyetçi-popülist tepkiye de dönüşmüştü Batı'ya karşı. Her durumda Kızıl/Kahverengi ittifakına karşı Batıcıların varlığı Rusya'da 19. yüzyıl Slavofiller/Batıcılar benzeri bir ayrışma yaşandığını gösteriyor. Komünistler ve milliyetçiler komünist/kolektivist siyasal ve toplumsal modelleri savunurken demokrasi ve Pazar ekonomisine kuşkuyla yaklaşıyor ve Batı'ya yönelişi "yıkıcı ve tehlikeli" bir politika olarak niteliyordu. Öte yandan da liberal demokratik, Pazar ekonomisine dayanan ve dış politikada da Batı'ya yakın "Atlantist"lerin varlığı Slavofil/Batıcı yaklaşımların "güncel" versiyonlarını oluşturuyordu.³⁵⁸

---

³⁵⁷ Dağı, s.108–109

³⁵⁸ Dağı, s.114

SONUÇ

Kimlik, 'ben' ve 'öteki' arasında bir 'ayrışma'ya dayanır. Özünde, bazılarına benzer ve bazılarından da farklı olmaya ilişkin bir duyuş ve durum olan kimlik, 'ben'i 'öteki'nden ayıran bir kavramdır. Bu kavrayışta ne 'ben' ne de 'öteki' ayıran kadar belirleyici değildir. Ulusal düzeyde, 'biz' ve 'ötekiler' arasında 'ayrışma'yı yapan ve yeniden üreten en işlevsel araç ve süreçlerden birisi dış politikadır. Dış politika sınır üreten 'öteki'ni 'dış'layan yönüyle 'ulusal kimlik'in vazgeçilmez bir girdisini oluşturur. Ortak dil, kültür, din, coğrafya ve tarih gibi öğelerin yanı sıra 'öteki' uluslarla ve devletlerle temasın özel tarihi ve biçimi bir ulusu diğerlerinden farklılaştırır, yani kimliklendirir. Dış politika'nın 'öteki' ile temasın kurumsallaşmış biçimi olması da bizi dış politika/ulusal kimlik ilişkilerine götürür.

Öte yandan dış politika belirli bir kültür, ideolojiyi ve yaşam biçimini dayatan/iletken bir aygıt olarak da kullanılabilir veya bu amacı da güdebilir. Dış politikanın ulusal kimliği yansıtıcı yönünü de dikkate almak gerekmektedir. Bazı koşullarda ulusal kimlik dinamiği dış politikayı harekete geçirici bir faktördür. Ancak bu, ulusal kimlik dinamiğinin dış politika amaçlarıyla manipüle edilemez olduğu anlamına gelmediği gibi dış politika yoluyla ulusal kimliğin 'işlenmesi' tezini de ortadan kaldırmaz. Çünkü dış politika/kimlik ilişkisi diyalektiktir; çift yönlü etkileşimler biçiminde birbirini şekillendirebilir. Dolayısıyla, ulusal kimlik/dış politika ilişkisi 'geçişken'dir. Bu geçişkenlikle hem dış politika yoluyla ulusal kimlik 'kurulabilir' ve hem de 'veri' ulusal kimlik belirli dış politika tercihlerine 'kaynak' olabilir.

Bu çerçevede, bir yandan Rusya'nın dış ve güvenlik politikaları 'belirli' kimlik tercihlerini üretmekte ve pekiştirmekte; öte yandan da kimlik/milliyetçilik formları, Rusya'nın dünyaya bakış ve onu algılayış biçimini derinden etkilemektedir.

Kimliğin 'dış'tan alınan 'girdileri' dönüştürerek 'dış'a yansıtması, yani dış dünyanın algılanması, bu algının 'ben'i yaratması ve dış dünya ile temasta (dış politika) belirli davranış kalıpları oluşturması Rus ulusal kimliğinin özelliklerine ve klasik Batıcılar/Slavofiller (yeni versiyonuyla Atlantistler/Avrasyacılar) tartışmalarına bakıldığında görülebilir.

Rusya'da tarihsel olarak etnik/ulusal bilinçten ziyade, çok uluslu/çok dinli bir siyasal coğrafyada gelişen 'enternasyonel', yani diğer kimlikleri ve kültürleri de 'içine alan' bir 'ulusal kimlik'ten söz edilir. Büyük ölçüde Ruslaştırılan Ortodoks dinsel gelenek sözkonusu ulusal kimliğin belirleyici öğelerindedir. Ortodoks kilise tarihsel olarak devlete bağımlı da olsa 'Rus'luğu içinde barındıran/gizleyen bir gelenek taşır. 'Ulusal kimliği'nin hem evrenselci/mesyenik bir boyut taşıması hem de 'Rusluk' merkezli bir unsur içermesi kilise/devlet/Rus halkı ilişkisinde gizlidir. Ortodoks kilisesi Rusları mutlak doğruya inanan gerçek Hıristiyanlar; Rus halkının/devletinin merkezi Moskova'yı da üçüncü Roma olarak niteler. Mutlak (dinsel) hakikat Rus halkına görünmüştür ve Rus devleti, hakikati dünyaya egemen kılacaktır. Bu tür bir Mesihçi Ortodoks söylemle Rus halkı kendini öncelikli ve özellikli görmüştür. Böylesi bir çevrede de enternasyonalciliğin ötesinde 'Rus'u merkeze koyan ve ayrıcalıklı gören bir 'ulusallık' gelişmiştir.

Aslında çok-uluslu/çok-kültürlü enternasyonel Rus kimliğinin gerisinde 'gizlenen' bir ulusallık olduğu söylenebilir. 19. Yüzyılda, bir yandan romantik folk milliyetçiliği vardır; bu, Slavofillerde ifadesini bulan ve devletin Batılılaşmasına tepki koyan kültürel bir harekettir. Bu harekette Rus halkından devlete doğru yönelen bir söylem bulunur; devletin de halk gibi Ruslaştırılması talep edilmektedir. Böylesi bir etnik ve romantik folk milliyetçilik fazla bir varlık gösterememiş, sonuçta Rusya'da Rus milliyetçiliği ve kimliğinin olmadığına ilişkin bir durum yaratmıştır. Ancak, Çarlıktan Sovyetler Birliği'ne ve Rusya Federasyonu'na devlet ve kilise içinde yerleşik bir Rusluk, Rus kimliği ve Rus milliyetçiliği olduğu göz ardı edilmiştir. Gelişken, folklorik/romantik Rus milliyetçiliği değil, devletin emperyal kimliğini muhafaza etmeye yönelik bir 'devlet' milliyetçiliğidir ve devlet Rus'tur.

Rus olan ve Sovyet olan arasındaki 'geçişkenlik ve muğlaklık' Rusya Federasyonu döneminde de kimlik tartışmalarına yansımaktadır. Sovyet dönemi imparatorluğun Rus ağırlıklı yapısını değiştirmemişti; emperyal bir enternasyonalizmden ideolojik bir enternasyonalizme geçiş anlamına gelmektedir. Ama Rus doku, kültür, toplum kalıcı olmuştur. Sonuçta Rusya/Sovyetler Birliği ayrışmasının güçlüğü, dağılma sonrası Rusya'nın 'normal' sınırlarının neresi olduğu konusunda bile bir uzlaşmayı imkansız kılmıştır.

Bu bağlamda Rusya Federasyonunun, yeni Rus devletinin amblemi olarak iki başlı kartal figürü ve bayrak olarak da üç renkli Çarlık Rusya'sının bayrağını benimsemesi emperyal geçmişin, kültürün ve kimliğin devamlılığını simgelemektedir. Geçmişte kurulan bu sembolik bağlantı, Rus ulusal marşı olarak da "enternasyonal"ın yeniden kabulü Çarlık Sovyet imparatorluklarıyla barışık/örtüşük bir ulusal kimlik arayışını sergilemektedir.

Yeni dönemde Rusya'nın dünyaya bakışında iki ana eksen olan Atlantistler ve Avrasyacılar Rus ulusal kimliğinin niteliği ve dış dünyanın kavramsallaştırılması arasındaki ilişkiyi yansıtması bakımından önemlidir. 19. yüzyıldan günümüze Rus düşüncesinde Batıcılar ve Slavofiller arası bir tartışmanın egemen olduğu görülmektedir. Bu iki yönelim, 'Rus kimliği' konusunda farklılaşan düşüncelere dayanır. Genel hatlarıyla Batıcılar, Rusya'nın 'medeni Batı' ülkeleri arasında Batı'yı oluşturan bir parça olarak bulunması gerektiğini ifade ederken, Slavofiller Rusya'nın kendine özgü bir kimliği, medeniyeti ve misyonu olduğu, Batı'ya yönelişin Rusya'yı 'Rus' özelliklerinden koparacağı düşüncesindedirler. Bu klasik tartışma, Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrası yeni kimlik arayışları bağlamında değişik biçimlerde yeniden ortaya çıkmıştır.

Batıcılar/Slavofiller ve Atlantistler/Avrasyacılar ayrımının temelinde ulusal kimliğin içeriğine ilişkin farklı bir görüş olmakla beraber, bu içeriğine ilişkin farklı bir görüş olmakla beraber, bu içeriğin 'belli bir dış dünya kavrayışıyla tanımlanacağı' konusunda ortak bir varsayıma dayandıkları da görülmektedir. Öngörülen kimliğin bir dış politika yönelimi olduğu gibi, belirli bir dış politika yöneliminin dayanağı ve pekiştireceği bir ulusal kimlik tanımı da vardır. Batıcı kimlik, bir yandan bir dış politika tercihi olarak Batı'ya yönelişi, Batı ile işbirliğini ve ekonomik olarak Batı'ya entegrasyonu öngörmekte, öte yandan da bu dış politika yönelişinin yurttaş temelli, çoğulcu, demokratik, dışa açık ve Batı'dan korkuya dayanmayan bir ulusal kimliği pekiştirmesi amaçlanmaktadır. Aynı şekilde Avrasyacı kimlik, dış politika tercihi olarak işbirliğine değil güce dayalı, Batı'ya karşı kuşkulu ve eski Sovyet coğrafyasında da egemen bir yönelişi öngörmekte ve bu yöneliş de hem emperyal Rus kimliğine dayandırılmakta hem de bu yönelişin emperyal Rus kimliğini pekiştirmesi beklenmektedir. Bir yandan, dışa bakış biçiminin 'içi', yani ulusal kimliği şekillendireceği, öte yandan da ulusal kimliğin niteliğinin dış politika yönelimini etkileyeceği varsayılmaktadır. Dolayısıyla Atlantistlerin ve Avrasyacıların tezleri, kimlik/dış politika ilişkisinin iki yönlü etkileşimini Rusya özelinde örneklemektedir.

Sonuç olarak, Rusya'da iç ve dış politik çatışmalar ve belirsizlikler birbirlerini beslemekte ve bu nedenle, Rus dış politikası artan bir şekilde iç politikadaki gelişmelerden doğrudan doğruya etkilenmektedir. Rusya Federasyonu'nda başlatılan ekonomik liberalizasyon politikalarının sosyal maliyeti karşısında kamuoyunda Rusya'nın Batı yönelimli dış politikasının sorgulanması ve artan milliyetçi baskılara yönetimin duyarsız kalmayarak, hem yakın çevre politikasını hem de Batı'ya yönelişini gözden geçirmesi iç/dış alanlar ve politikalar arası geçişkenliği örneklemektedir. Öte yandan dış politika tercihlerinde yaşanan kaymalar, örneğin Batı'ya yeniden kuşkulu bir bakış ve 'yakın çevre'de hegemonik bir politika ise ulusal düzeyde yurttaş temelli bir ulusal kimliğe karşı emperyal Rus kimliğini güçlendirici bir sonuç yaratmaktadır. Bu anlamda, kimlik/dış politika arasındaki geçişkenlik Rusya özelinde net olarak görülebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbaşı, Banu, Halkla İlişkiler Açısından Ulusal Kimlik, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997).
- Aktükün, İlker, Eski Sovyetler Birliği'nde Milliyetler Politikası ve "Yeni Dünya Düzeni" Çerçevesinde Günümüze Yansıması, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).
- Amanov, Şatlık, ABD Dış Politikası ve İnsan Hakları, (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).
- Atalı, Esra, 1905 Rus Devrimi ile 1908 Jön Türk Devrimi'nin Karşılaştırmalı İncelemesi, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002)
- Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1999.
- Aydın, Turan, "İmparatorluğun Çöküşü," *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, Sayı:1, (İlkbahar 2005) s.1-29.
- Bakar, İhsan, Jeopolitik Yaklaşımlar Çerçevesinde, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türk-Rus Yönelişleri, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006).
- Buttanrı, Bilge, *Bölgesel Güç Karadeniz*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- Büyükakıncı, Erhan(der.), *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2004.
- Cafersoy, Nazım, "Rusya'daki Jeopolitik Model Arayışlarında Putin Yönetimi," *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:20, Sayı:9, (Mayıs 2003), s. 62-67.
- Campell, D., *Writing Security: United States Foreign Policy and the Politics of Identity*, Minneapolis, University of Minnesota Press, 2002.
- Caşın, Mesut Hakkı, *Rus İmparatorluk Stratejisi*, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2006.
- Cohen, Ariel, "Avrasya'da Boru Hattı Siyaseti," *Avrasya Etüdüleri*, Cilt:3, Sayı:1, (İlkbahar 1996), s.34-87.
- Çelikpala, Mitat, Ulusal Çıkar ve Dış Politika, (Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996).

- Çoban, Ebru, Soğuk Savaş Sonrasında Rusya-Çin İlişkileri ve Şanghay İşbirliği Örgütü, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2003).
- Çomak, İhsan(ed.), *Rusya Stratejik Araştırmaları-1*, İstanbul: Tasam Yayınları, 2006.
- Dağı, Zeynep, *Kimlik, Milliyetçilik ve Dış politika Rusya'nın Dönüşümü*, İstanbul: Boyut Kitapları, 2002.
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik*, İstanbul: Küre Yayınları, 2004.
- Demir, Abdullah, *Tarihten Günümüze Rus Yayılmacılığı ve Yeni Kurulan Cumhuriyetler*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 1998.
- Devederov, Aleksandr, Rusya Ulusal Güvenlik Konsepti ve Rus-Amerikan ilişkilerine Etkisi -1991'den günümüze, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003).
- Dugin, Aleksandr, *Rus Jeopolitiği Avrasyacı Yaklaşım*, İstanbul: Küre Yayınları, 2004.
- Eichenbaum, Vsevelod Mikahailoviç, *Rus Devrimleri*, İstanbul: Babil Yayınları, 2000.
- Eralp, Atila(der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Ertan, Fikret, *Rusya'nın Dönüşümü (1990-)*, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 2001.
- Gellner, Ernest, *Milliyetçiliğe Bakmak*, İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Gökırmak, M.A. Mert, Etnik Caydırıcılık ve Kafkaslar'da Rus Dış Politikası, (Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000).
- Gönlübol, Mehmet, "Sovyet İdeolojisi ve Dış Politika," *SBF Dergisi, Cilt: XXIII, Sayı:1*, Mart 1968, s. 155-174.
- Gözübüyük, Şeref, *Anayasa Hukuku*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2004.
- Hasbi, Harun, "Rus Ulusal Güvenlik Çıkarları ve Bunlara Yönelen Tehditler," *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi, Cilt:17, Sayı:4*, İlkbahar 1998, s.70-76.
- Hekimoğlu, Asem Nauşabay, *Rusya'nın Dış Politikası I*, Ankara: Vadi Yayınları, 2007.
- Holmes, Leslie, *Post Komünizm*, İstanbul: Doruk Yayınları, 2002.
- Hüseynov, Tahsin, Rusların Hıristiyanlaşması, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001).
- İçduygu, A., "Çokkültürlülük: 'Türkiye Vatandaşlığı' Kavramı İçin Toplumsal Bir Zemin," *Türkiye Günlüğü*, Mart-Nisan 1998, s. 28-59.
- İşyar, Ömer Göksel, *Sovyet-Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu*, İstanbul: Alfa Yayınları, 2004.

- İnan, Kamran, *Dış Politika*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2004.
- Kamalov, İlyas, "Hayalden Gerçeğe III. Roma Rus Ortodoks Kilisesi," *Stratejik Analiz Dergisi*, cilt:29, Sayı:10, (Ağustos 2005), s. 45-98.
- Kapani, Münici, *Politika Bilimine Giriş*, İstanbul: Bilgi Yayınları, 1995.
- Keliev, Salman, Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın Avrasya Politikası, (Yüksek Lisan Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005).
- Kılıçarslan, Özgür Süleyman, "Yeltsin: Yeni Bir Çar mı?," *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, Sayı:16, (Aralık 1993), s.1-38.
- Kızılyürek, Niyazi, *Milliyetçilik Kışkacında Kıbrıs*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- Kıbaroğlu, Mustafa, "Rusya'nın Yeni Ulusal Güvenlik Konsepti ve Askeri Doktrini," *Avrasya Dosyası*, Cilt 6, Sayı 4, (İlkbahar 2001), s.86-117.
- Kocabaş, Süleyman, *Tarihimizde Komplolar*, İstanbul: Vatan Yayınları, 2003.
- Koyre, Alexandr, *19. yüzyıl Başlarında Rusya'da Batıcılık, Ulusçuluk ve Felsefe*, İstanbul: Belge Yayınları, 1994.
- Kowert, A. Paul, "National Identity: Inside and out," *Security Studies*, Cilt:8, Sayı:1, 1994, s.34-56.
- Kurubaş, Erol, *Asimilasyondan Tanınmaya*, Ankara: Asil Yayın Dağıtım, 2004.
- Laitin, D., *Identity in Transformation: The Russian Speaking Population in the Near Abroad*, Cornell University Press, Ithaca, 1998.
- Mikail, Elnur Hasan, *Yeni Çarlar ve Rus Dış Politikası*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2007.
- Nasretdinov, Almaz, *Küreselleşmenin Etkileri ve Rusya Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).
- Nauşabayeva, Asem, "21. yüzyılın Başında BDT'nin Sorunları ve Geleceğe Yönelik Senaryolar," *Stratejik Analiz Dergisi*, Sayı:9, (Ocak 2001), s. 41-46.
- Nodia, G., "Milliyetçilik ve Demokrasi," *Türkiye Günlüğü*, (Mart-Nisan 1998), s. 50-89.
- Özcan, A. Sevinç, *Bir Sovyet Mirası Rus Azınlıklar*, İstanbul: Küre yayınları, 2005.
- Onay, Yaşar, *Rusya ve Değişim*, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2002.
- Onay, Yaşar, *Rusya Değiştiren On İktidar On Artı Bir Lider*, İstanbul: Akademi Yayıncılık, 2003.

- Oran, Baskın, *Az Gelişmiş Ülke Milliyetçiliği*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1997.
- Purtaş, Fırat, *Rusya Federasyonu Ekseninde Bağımsız Devletler Topluluğu*, Ankara: Platin Yayınları, 2005.
- Samadov, Nigar, *Türkiye İle Rusya Federasyonu Arasında 1990 Sonrası Dış Ticaret İlişkileri*, (Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003).
- Seiffert, Wolfgang, *Vladimir V. Putin*, İstanbul: Gendaş Kültür Yayınları, 2004.
- Soltan, Elnur, "Rus Dış Politikasının Siyasi İktisadı," *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:3, Sayı:29, Eylül 2002, s. 54-60.
- Soltan, Elnur, "Coğrafya, Tarih ve Rus Kimliği," *Avrasya Dosyası*, Cilt:6, Sayı:4, Kış 2001, s. 60- 77.
- Somuncuoğlu, Anar, "Roma Katolik Kilisesi ve Fener Rum Patrikhanesi'nin Eski Sovyet Alanındaki Faaliyetleri," *Stratejik Analiz Dergisi*, cilt:3, Sayı:28, (Ağustos 2002), s. 1-19.
- Somuncuoğlu, Anar, "Putin'in İktidarı: Sovyet Sonrası Rus siyasi Rejiminin Sağlamlaştırılması," *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt:2, sayı:24, (Nisan 2002), s.55-87.
- Somuncuoğlu, Anar, "Rusya'da Putin Usulü Reformlar: Güçlü Devlet, Güçlü Ordu, Güçlü Ekonomi," *Stratejik Analiz Dergisi*, Cilt 2, Sayı 13, (Mayıs 2001), s. 40-46.
- Shukurov, Tarkhan, *Hükümet Sistemlerinin Çeşitli Açılardan Değerlendirilmesi ve Bu Değerlendirme Işığında 1993 Tarihli Rusya Federasyonu Anayasasının Getirdiği Hükümet Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003).
- Smith, D. Anthony, *Milli Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Şen, İlker Gökhan, *Rusya Federasyonu Siyasal Sistemi*, (Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003).
- Telli, Ferhat(haz.), *Soğuk Savaş*, İstanbul: YGS yayınları, 1998.
- Tezkan, Yılmaz(haz.), *Kadim Komşumuz Rusya*, İstanbul: Ülke Kitapları, 2001.
- Turhan, Fatma Sel(haz.), *Küresel Güçler*, İstanbul: Küre Yayınları, 2005.
- Türkislamoğlu, Elif, "Gizemli ve Siyah Kuşaklı Yeni Çar!," *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, cilt: 8, (İlkbahar 2000), s.2-37.
- Türkislamoğlu, Elif, "Putin ve Büyük Rusya'sı," *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, Cilt:7, (Kış 2001), s. 1-52.

- Uslubaş, Fevzi, *İmparatorlukların Bataklığı SSCB'den Sonra Sıra Rusya'da mı?*, İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 2005.
- Uysal, Bülent, SSCB'nin Dağılmasından Sonra Türkiye-Rusya Federasyonu İlişkileri, (Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003).
- Uzgel, İlhan, Ulusal Çıkar ve Dış Politika: Türk Dış Politikasının Belirlenmesinde Ulusal Çıkarın Rolü 1983–1991, (Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997).
- Uzmen, Reşat, *Tamamlanmamış Rusya*, İstanbul: Ötüken Yayınları, 2003.
- Ünlü, Murat, “Ulus Devlet ve Ulusal Çıkar,” *Uluslararası İlişkilerde Olaylar ve Yorumlar Dergisi*, Cilt:5, Sayı:9, (İlkbahar 1999), s. 68–73.
- Veliyev, Elhan, SSCB Sonrası Türk-Siyasal ve Askeri İlişkileri (1992–2002 Dönemi), Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).
- Yalçın, Aydın, “Rusya'daki Yeni Gelişmeler ve Batının Değerlendirmeleri,” *Avrasya Etüdleri*, Cilt:1, Sayı:2, (Yaz 1994), s. 5-27.
- Yılmaz, Murat ve Göka, Erol (haz.), *Avrasya Uygarlığın Yeni Yolu*, İstanbul: Kızılelma Yayınları, 1998.
- Yılmaz, S. Harun, *Rusya'da Devlet Merkezli Sistem ve Bürokrasi*, İstanbul: Versus, 2006.